

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Selçuk DEMİRKILINÇ

BÖLGESELÇİLİK ÇALIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE
ARKTİKA'NIN POLİTİK BİR BÖLGE OLARAK TANIMLANIŞI
VE
ARKTİKA BÖLGESELÇİLİĞİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2015

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Selçuk DEMİRKILINÇ

BÖLGESELCİLİK ÇALIŞMALARI ÇERÇEVESİNDE
ARKTİKA'NIN POLİTİK BİR BÖLGE OLARAK TANIMLANIŞI
VE
ARKTİKA BÖLGESELCİLİĞİ

Danışman

Prof. Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2015

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Selçuk DEMİRKİLİNÇ'in bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Behire Esra ÇAYHAN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ (İmza)

Üye : Doç. Dr. Ayşegül ATEŞ (İmza)

Tez Başlığı: Bölgeselcilik Çalışmaları Çerçevesinde Arktika'nın Politik Bir Bölge Olarak Tanımlanışı ve Arktika Bölgeselciliği

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 14/05/2015

Mezuniyet Tarihi : 21/05/2015

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	viii
SUMMARY.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM BÖLGESELCİLİK ÇALIŞMALARI

1.1. Bölgeler.....	6
1.1.1. Bölge Kavramı.....	6
1.1.2. Bölgelerin Sınıflandırılması.....	7
1.1.3. Fiziksel ve Fonksiyonel Bölgeler.....	10
1.2. Bölgeselcilik.....	11
1.2.1. Kavramsal Açıdan Bölgeselcilik.....	12
1.2.2. Bölgeselciliğin Boyutları.....	14
1.2.3. Bölgeselcilik Türleri.....	14
1.2.4. Bölgeselciği Etkileyen Motivasyonlar.....	17
1.2.5. Tarihsel Bağlamda Eski ve Yeni Bölgeselcilik.....	18

İKİNCİ BÖLÜM YENİ BÖLGESELCİLİK TEORİSİ

2.1. Yeni Bölgeselciliğin Teorik Perspektifi.....	23
2.2. Yeni Bölgeselcilikte Bölgeselleşme ve Bölgelilik Düzeyleri.....	28

2.2.1. Bölgesel Boşluk.....	30
2.2.2. Bölgesel Kompleks.....	30
2.2.3. Bölgesel Topluluk.....	31
2.2.4. Bölgesel Toplum.....	31
2.2.5. Bölge Devlet.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARKTİKA BÖLGESİ

3.1. Arktika'nın Tanımı.....	34
3.2. Arktika'nın Sınırları.....	35
3.3. Politik Bir 'Bölge' Olarak Arktika.....	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ARKTİKA BÖLGESİLCİLİĞİ

4.1. Arktika'da Bölgeselleşme Süreci.....	46
4.2. Yeni Bölgeselcilik Teorisi Çerçevesinde Arktika Bölgeselciliği.....	55
4.2.1. Arktika Bölgeselciliğini Etkileyen Faktörler ve Motiavasyonlar.....	59
4.2.2. Bölgelilik Düzeylerine Göre Arktika Bölgeselciliği.....	68
4.3. Arktika Bölgeselciliğinin Geleceği Üzerine.....	71

SONUÇ	75
--------------------	----

KAYNAKÇA	78
-----------------------	----

ÖZGEÇMİŞ	89
-----------------------	----

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Bölgeselciliğin İki Dalgası.....	19
Tablo 1.2 Eski ve Yeni Bölgeselcilik.....	21
Tablo 4.1 Arktika Konseyi'nin Üye Devletleri, Daimi Katılımcıları ve Çalışma Grupları.....	51
Tablo 4.2 Arktika Konseyi'nin Daimi Gözlemci Üyeleri.....	52
Tablo 4.3 Arktika Bölgesi'nde 2000-2010 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimi.....	66
Tablo 4.4 Bölgelilik Düzeyleri.....	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Bir Alt Bölge Olarak Nordik Bölgesi.....	8
Şekil 1.2 Bölgelerin Kümesel Gösterimi.....	9
Şekil 3.1 Arktika Deniz Buzu Seviyesi.....	36
Şekil 3.2 Arktika'nın Bazı Kriterlere Göre Sınırları.....	38
Şekil 3.3 Arktika Konseyi'ne Bağlı Çalışma Gruplarının Arktika Tanımları.....	39
Şekil 3.4 Arcticstat'ın Arktika Tanımı.....	40
Şekil 3.5 Arktika'nın Alt Bölgeleri.....	42
Şekil 3.6 Arktika'nın Alt Bölgelerinin Görünümü.....	43
Şekil 4.1 Kuzey Avrupa'da Bölgesel İşbirliği Coğrafyası.....	50
Şekil 4.2 Arktika Okyanusu Üzerinden Ulaşım Sağlanabilen/Sağlanabilecek Geçitler.....	54
Şekil 4.3 Arktika Bölgesi'ndeki Yer Altı Kaynakları.....	60
Şekil 4.4 Arktika'da Uluslararası Deniz Sınırları.....	63
Şekil 4.5 NATO ve KGAÖ'nün Kapsadığı Coğrafi Alan.....	64
Şekil 4.6 Arktika'da Yerli Halk Nüfusunun Dağılımı.....	65

KISALTMALAR LİSTESİ

A5	Arktika Beş
A8	Arktika Sekiz
AAC	Arktika Atabaşkan Konseyi
AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACAP	Arktika Atık Eylem Programı
ACOPS	Deniz Koruma Danışma Komitesi
AEC	Arktika Ekonomik Konseyi
AEPS	Arktika Çevre Koruma Stratejisi
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AHDR	Arktika İnsani Kalkınma Raporu
AIA	Uluslararası Aleut Derneği
AINA	Kuzey Amerika Arktika Enstitüsü
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMAP	Arktika Gözetleme ve Denetleme Programı
AMEC	Arktika Askeri Çevresel İşbirliği Programı
APEC	Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	Güney Doğu Asya Uluslar Birliği
AT	Avrupa Topluluğu
AWRH	Dünya Ren Geyiği Yetiştiricileri Derneği
BAB	Batı Avrupa Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BEAC	Barent-Avro Arktika Konseyi
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CACM	Orta Amerika Ortak Pazarı

CAFF	Arktika Flora ve Fauna Koruma
CCU	Kutup Çevresi Koruma Birliği
CENTO	Bağdat Paktı
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
COMESA	Güney ve Doğu Afrika Ortak Pazarı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAPC	Avro Atlantik Ortaklık Konseyi
ECOWAS	Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EPPR	Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale
FTAA	Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması
GCI	Uluslararası Gwich'in Konseyi
IASC	Uluslararası Arktika Bilim Komitesi
IASSA	Uluslararası Arktika Sosyal Bilimler Derneği
ICC	Inuit Kutup Çevresi Konseyi
IUCH	Uluslararası Kutup Çevresi Sağlık Birliği
IUCN	Uluslararası Doğayı Koruma Birliği
IWGIA	Yerli Halkların Sorunları İçin Uluslararası Çalışma Grubu
Karş.	Karşılaştırınız
KGAÖ	Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
LAFTA	Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
MERCOSUR	Güney Ortak Pazarı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NAMMCO	Kuzey Atlantik Deniz Memeleri Komisyonu
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NCM	Nordik Bakanlar Konseyi
NEFCO	Nordik Çevre Finans İşbirliği

NF	Kuzey Forumu
OAS	Amerikan Devletleri Örgütü
OAU	Afrika Birliği Örgütü
PAME	Arktika Deniz Çevresi Koruma
RAIPON	Kuzey'in Yerli Halklarının Rus Derneği
SADC	Güney Afrika Kalkınma Topluluğu
SCPAR	Arktika Bölgesi Parlamenterler Daimi Komitesi
SDWG	Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu
SEATO	Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
UARCTIC	Arktika Üniversitesi
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UN-ECE	Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
WWF	Dünya Doğayı Koruma Vakfı

ÖZET

Dünyanın en kuzeyinde yer alan ve çoğunluğu buzlarla kaplı olan Arktika Bölgesi; uluslararası sistemin yapısındaki değişim, ekonominin küresel düzeyde liberalizasyonu ve iklim değişikliği gibi unsurların tetiklediği bir değişim ve dönüşüm sürecindedir. Geçmişte tehdit içeren ve güvenlikleştirilen Arktika Bölgesi'nin, yaklaşık 25-30 yıldır barışın ve işbirliğinin arzulandığı bir coğrafyaya dönüşmesi hedeflenmektedir. Ayrıca iklim değişikliği nedeniyle buzulların erimesi; yeni ekonomik, politik ve ticari fırsatlar ortaya çıkarırken ekolojik felaketleri de beraberinde getirmektedir. Hem ortaya çıkan bu fırsatları kendine mal etmek hem de çevresel tehditleri bertaraf etmek isteyen Arktika'daki aktörler bölge olma uğraşısı içerisine girmişlerdir.

Bu tezin amacı da işbirliğinin ve koordinasyonun geliştirilmeye çalışıldığı Arktika'nın politik sınırlarının çizilmesi ve Arktika'daki bölgeselciliğin bölgeselcilik çalışmaları çerçevesinde incelenmesidir. Tezde, Arktika Bölgesi gelişmiş bir bölge olarak ele alınacak ve Arktika bölgeselciliği yeni bölgeselcilik teorisi içerisinde kavramsallaştırılan bölgeselcilik düzeylerine göre analiz edilecektir. Ayrıca yeni bölgeselcilik söyleminin Arktika bölgeselciliği üzerinden pratiği sınanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölgeselcilik, Bölgeselleşme, Bölgelilik, Bölgelilik Düzeyi, Bölge Olma Uğraşısı, Arktika Bölgesi, Arktika Bölgeselciliği, Arktika Konseyi.

SUMMARY
DEFINING OF THE ARCTIC AS A POLITICAL REGION
AND THE ARCTIC REGIONALISM
WITHIN THE FRAMEWORK OF REGIONALISM STUDIES

The Arctic region, which is located at the northernmost part of the world and mostly covered in ice, is in a period of change and transformation that are triggered by factors such as the change in the structure of international system, the liberalisation of economy at a global level and the climate change. In the last 25-30 years or so, it has been aimed at transforming the Arctic region, which in the past involved threat and was securitized, into a geography where peace and cooperation are desired. In addition, melting glaciers due to the climate change brings about new economic, political and commercial opportunities as well as ecological disasters. The actors in the Arctic, who want both to benefit from these opportunities and to eliminate environmental threats, are in the pursuit of regionness.

The aim of this thesis is to draw the political boundaries of the Arctic, where it has been tried to develop cooperation and coordination, and to examine the regionalism in the Arctic within the framework of regionalism studies. In the thesis, the Arctic will be taken as a developed region and the Arctic regionalisation will be analysed according to the level of regionness, which is conceptualised in the new regionalism theory. In addition, the practice of new regionalism will be examined through the Arctic regionalism.

Key Words: Regionalism, Regionalisation, Regionness, the Level of Regionness, the Pursuit of Regionness, the Arctic Region, the Arctic Regionalism, the Arctic Council.

GİRİŞ

Küreselleşmenin tüm ilişkileri değiştirdiği, dönüştürdüğü, karmaşık ve kompleks hale getirdiği günümüzde bir taraftan küresel bir köyde yaşandığı söylenmesine rağmen diğer taraftan bölgelerin güçlenip politik birer aktör gibi davrandığı ve bölgelerden oluşan bir dünyada yaşandığı söylenmektedir.

Her ne kadar küreselleşme, önu alınamaz bir şekilde hızla tüm mekansal ve algısal zeminlerde yayılışını sürdürse de halen küresel bir köyde yaşandığı söylemi ulus-devlet sınırlarının varlığı düşünöldüğünde pratikte mümkün olamamaktadır. Ancak Avrupa'da, Asya'da, Kuzey ve Güney Amerika'da, Afrika'da ve hatta kıtasal olmayıp Ortadoğu, Orta Asya, Asya-Pasifik gibi kıta altı coğrafyalarda bölgelerin öne çıktığı, uluslararası politikada birer aktör davranışı sergilediği ve Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi ulus-devletlerin rollerini oynamaya çalıştığı örnekler bölgelerden oluşan bir dünyada yaşandığı söylemini doğrular niteliktedir.

Küresel siyasette öne çıkan, uluslararası politik-ekonomiyi etkileme kapasitesi olan ve coğrafyasında bulunan aktörler adına hareket edebilen bölgelerden biri de Arktika'dır. Arktika Bölgesi; farklı coğrafyası, sert iklim koşulları, uzak coğrafik konumu ve bakir alanları ile küreselleşmenin son istasyonu durumundadır. İklim değişikliği nedeniyle buzulların erimesi pek çok aktörün bölgeyi yeniden düşünmesine neden olmaktadır. Nitekim buzulların erimesi sadece Arktika'da çevresel kötöleşmeye neden olmamakta aynı zamanda Arktika'ya olan erişimi de artırmaktadır.

Yıldan yıla Arktika Okyanusu üzerindeki geşitlerden ulaşım daha kolay olmakta, Arktika'da yeni hidrokarbon rezervleri keşfedilmekte ve bölgede turizm faaliyetleri artmaktadır. Deęiřimin kaçınılmaz olduğu ya da istikrarın sağlanmak istendiği mekansal kümelerde aktörlerin çıkarlarını maksimize etmeleri ya da zararlarını minimize etmeleri için işbirliği bazen önemli bir sečenek olabilir. Bugün Arktika Bölgesi örneğinde de, Arktika'nın değişime zorlanan bir bölge olduğu düşünöldüğünde bölgedeki aktörler hem çıkarları hem de zararlarını düşünörek işbirliği yönünde iradelerini ortaya koymaktadır. Bölgede çıkarlar söz konusudur; çünkü bölgenin doğal kaynakları, geşitleri ve jeopolitiği iştah kabartmaktadır. Buna karşılık bölgede zararlar da söz konusudur; çünkü iklim değişikliği neticesinde Arktika Okyanusu'ndaki buzullar erimekte, çevresel felaketler yaşanabilmekte, kaynaklar üzerinde rekabet yaşanmakta, birbirleriyle çatışan yeni egemenlik iddiaları ortaya çıkmakta ve bölgenin yerli halklarının yaşam biçimleri adım adım küresel nitelikli faktörler nedeniyle yara almaktadır.

Küreselleşme ve iklim değişikliği nedeniyle ön plana çıkan Arktika, günümüzde işbirliği ve bölgeselcilik yönünde yeni bir dinamizmin yakalandığı bir bölge olma yolundadır. Ulus devletlerin sınırlarının bölgeyi parçalara ayırdığı tarihlerin çok öncesinde bölgedeki yerli halkların kendi toplulukları arasında başlattığı bölgeselleşme süreci, bugün zaman zaman çıkarları çatışan ama genelde rekabet eden ulus devletlerin bir bütün olarak bölgeyi sorguladıkları ve karar aldıkları bir bölgeselciliğe yöneltmiştir. Arktika'daki bölgeselleşme sürecinin izleri milattan önce ilk yerli toplulukların birbirleri ile kurdukları ilişkilere kadar takip edilebilmesine rağmen Arktika bölgeselciliği 25-30 yıllık bir geçmişe sahiptir. Çevresel kaygı temelinde yürütülen düşük profilli işbirliği Soğuk Savaş sonrasında daha kurumsallaşmacı bir gelişim izleyerek bugün Arktika Bölgesi'nden, Arktika bölgeselciliğinden ve bir aktör gibi davranmaya çalışan Arktika Konseyi'nden bahsedilir olmuştur.

Bu tezin amacı da günden güne küresel siyasette ön plana çıkan Arktika'nın politik bir bölge olarak sınırlarının çizilmesi ve bu bölgedeki bölgeselleşme süreçlerinin ortaya çıkardığı Arktika bölgeselciliğinin bölgeselcilik çalışmaları çerçevesinde karakteristiğinin incelenmesidir. Tez konusunun tercih edilme nedeni ise; uluslararası gündemde sıklıkla iklim değişikliğinin etkileri bağlamında dillendirilen Kuzey Kutup Bölgesi'nin artık siyasi, ekonomik, güvenlik ve kültürel açıdan da gündemde kendine yer buluyor olması ve bu coğrafyada bulunan ülkelerin Soğuk Savaş sonrasında günümüze kadar geliştirdiği işbirliği ve koordinasyonun bölge geleceğini ne derece etkileyeceğinin merak uyandırmasıdır.

Literatür taraması şeklinde nitel araştırma yönteminin tercih edildiği bu tezde ulusal ve uluslararası kitap, makale, araştırma merkezi raporları ve güvenilir internet siteleri kaynak olarak kullanılmıştır. Tezde cevap aranan temel sorular ise aşağıda sıralanmıştır:

- Arktika ne tür bir bölge özelliği gösterir?
- Arktika'nın politik bir bölge olarak tanımlanmasında etkili olan faktörler nelerdir?
- Raimo Vayrynen'in kavramsallaştırdığı fiziksel ve fonksiyonel bölge tanımlarının Arktika Bölgesi'nde bir karşılığı var mıdır?
- Arktika'nın bölgeselleşme süreci nasıl bir gelişim gösterir?
- Yeni bölgeselcilik teorisinin Arktika üzerinden pratiği mümkün müdür?
- Arktika bölgeselciliğini etkileyen faktörler ve motivasyonlar nelerdir?
- Hettne ve Söderbaum'un yeni bölgeselcilik teorisi içerisinde kavramsallaştırdığı bölgesellik düzeylerine göre Arktika bölgeselciliği hangi bölgesellik düzeyinde değerlendirilebilir?
- Arktika'nın mevcut bölgesellik düzeyine bakıldığında gelecekte daha entegre bir Arktika için hangi çıkarımlarda bulunulabilir?

Cevap aranan bu sorular doğrultusunda; tezin birinci bölümünde bölge kavramından bahsedilip bölgelerin belirli ölçütlere göre nasıl sınıflandırıldığına ve Raimo Vayrynen'in fiziksel/fonksiyonel bölge tanımlarının bölgelerin ele alınışı açısından önemine değinilecektir. Nitekim bir kavram olarak bölgenin ve bölge kategorilerinin açıklanması bölgeselciliği konu alan araştırmalarda çalışmanın ilk çerçevesinin belirlenmesi noktasında önemlidir. Ayrıca bölgeselcilik alt başlığında bölgeselciliğin boyutlarından, türlerinden, bölgeselciliği etkileyen motivasyonlardan bahsedilecektir. Böylece somut örneklerin bölgeselcilik çerçevesinde değerlendirileceği zaman çalışmanın kapsamının belirlenmesi için ihtiyaç duyulan genel kalıplar anlatılacaktır. Yeni bölgeselcilik teorisinin anlatılacağı ikinci bölüme geçmeden son olarak tarihsel perspektiften hareketle bölgeselciliğin iki evresinden bahsedilecek ve iki evre arasındaki farklar ortaya konmak suretiyle bugünün bölgeselcilik çalışmalarının doğasını anlayabilmek adına genel bir perspektif sunulacaktır.

İkinci bölümde yeni bölgeselciliğin yaklaşımdan teoriye olan dönüşümü, teorik temeli ve iki anahtar kavram olan bölgeselleşme ve bölgelilik açıklanacaktır. Bölgelilik düzeyleri örneklerle anlatılarak belli bir coğrafyadaki bölgeselleşmenin hangi aşamada olduğunun belirlenebilmesi için seviyeler ve kriterler ortaya konacaktır. Böylelikle somut örnekler üzerinden sınanabilecek olan yeni bölgeselcilik söylemlerinin bilinmesi sağlanacaktır. Bölgeselciliğin daha iyi açıklanabilmesi açısından Arktika Konseyi haricinde örnek olarak verilebilecek bölgeselci projeler yeri geldiğinde detaylarına girilmeden kullanılacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde Arktika kelimesinin ne ifade ettiğinden, Arktika Bölgesi'nin sınırlarının farklı çevrelerce nasıl belirlendiğinden, Arktika'nın nasıl bir bölge özelliği gösterdiğinden ve politik bir bölge olarak Arktika'nın nasıl tanımlanacağından bahsedilecektir. Ayrıca Arktika bölgeselciliği denildiğinde 'neredeki bölgeselcilik' sorusuna cevap niteliğinde Arktika Bölgesi'nin fiziksel açıdan genel hatları ve sınırları ortaya konacaktır.

Son bölümde de sınırları belirlenmiş ve politik bir bölge olarak tanımı yapılmış olan Arktika'daki bölgeselcilik incelenecektir. Arktika'daki bölgeselleşme süreci, kronolojik bir sıra takip edilerek anlatılacaktır. Bahse konu süreç önemli tarihler ve gelişmeler üzerinden bölgenin bölgeselleşmesini ele alan kısa bir tarihçe niteliğinde olacaktır. Ardından yeni bölgeselcilik teorisi çerçevesinde Arktika bölgeselciliğinin analiz edileceği alt başlıkta Arktika bölgeselciliğini etkileyen faktörler ve bölgelilik düzeylerine göre Arktika'daki bölgeselleşme seviyesi analiz edilecektir. Arktika'da bölgeselciliğin kurumsallaşmacı yönü Arktika Konseyi örneği üzerinden işlenecek olup Arktika'daki diğer bölgesel nitelikli girişimler çalışmanın kapsamı dışında tutulacaktır. Neticede Arktika Konseyi; hem bölgedeki en gelişmiş kurumsal yapı olması hem de Arktika'daki işbirliğinin bölgeselcilik olarak adlandırılmasında bir basa-

mak taşı olması nedeniyle tercih edilecektir. Tezde bölgeselciliğin eski ve yeni olarak tabir edilen iki farklı evresinin genel özellikleri ve önermeleri irdelenecek olmasına rağmen Arktika bölgeselciliğinin 25-30 yıllık bir geçmişe sahip olduğu ve bölgeselciliğin ikinci evresinde ortaya çıktığı göz önünde bulundurularak Arktika Bölgesi sadece yeni bölgeselcilik bağlamında incelenecektir. Son olarak bölgeselilik düzeylerine göre seviyesi belirlenen Arktika Bölgesi'nin entegre bir bölge olabilmesi için öneriler sıralanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESELÇİLİK ÇALIŞMALARI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında önce bölgesel ardından da küresel barışın tesis edilmesi için dünyanın pek çok değişik coğrafyasında bölgeselci projelerden söz edilir olmuştur. 1950'li yıllardan günümüze kadar yüzlerce bölgesel nitelikli antlaşma hayata geçirilmiş ve pek çok bölgesel örgüt kurulmuştur (Karş., Heywood, 2013, s. 565). Manulea Spindler; "*yaşadığımız dünya bölgeselleşmiş bir dünyadır*" ve "*-sadece bir kaç sayılan- (.) Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) ile küresel politik ekonomi bölgelere bölünmüştür*" (Spindler, 2002, s. 3) diyerek uluslararası politikada bölgelerin ve bölgesel örgütlerin artan önemine dikkat çekmiştir.

Her ne kadar bölgelerden oluşan bir dünyanın varlığı inkar edilemese de bölgesel anlamda bir bölünmeden bahsedebilmek şu an için mümkün değildir. Bölgesel bir örgütün üyesi olarak tanımlanan bir devletin aynı zamanda başka bölgesel örgüt(ler)e de üyeliğinin bulunması ya da başka örgütlere üye olma yasağının olmaması bu iddiayı çürütmektedir (Karş., Vidal, 2008, s. 43). Ancak bölgeselleşmiş bir dünya ile karşı karşıya kalındığı (Spindler, 2002, s. 3) ifadesi, gün geçtikçe sayıları artan bölgesel organizasyonlardan ve devletler arasında yürütülen çok taraflı ilişkilerden ötürü doğru bir tespittir. Karmaşık ve kompleks ağlar ile bölgeselleşmiş dünyada bölgelerin ön plana çıkışı ve bölgesel entegrasyon yolunda atılan adımlar bölgeselcilik çalışmalarının da hız kazanmasına neden olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde söylemlerde gitgide daha fazla önemsenen ve pek çok bölgeselci projenin analiz edilebilmesi için teorik zemin sunan bölgeselcilik çalışmaları açıklanacaktır. Öncelikle bölgeselcilik çalışmalarından bahsedebilmek için bir bölgenin mevcudiyetinin gerekli olduğu ön koşulundan hareketle 'Bölgeler' alt başlığında bölge kavramı açıklanacak, bir bölgenin oluşması için ne gibi unsurların gerekli olduğu tartışılacak ve bölgelerin nicel, nitel ve işlevsel olarak nasıl sınıflandırılabileceğine yer verilecektir.

Bölgeselciliğin detaylı anlatımının yer alacağı 'Bölgeselcilik' alt başlığında ise bölgeselciliğin boyutları, bölgeselcilik türleri, bölgeselciliği etkileyen politik ve ekonomik motivasyonlar ve Soğuk Savaş'ın bir kesit olarak ele alındığı tarihsel zeminde iki farklı bölgeselcilikten yani eski ve yeni bölgeselcilikten bahsedilecektir.

1.1. Bölgeler

1.1.1. Bölge Kavramı

Bölgeselcilik çalışmalarında ve yeni bölgeselcilik teorisinde bir bölgeselleşme¹ sürecinden bahsedebilmek ya da bölgesel seviyede artan bir etkileşim kapasitesine vurgu yapabilmek için kaçınılmaz olarak mekansal bir zeminden ve coğrafik bir sınırlamadan söz etmek gerekir. Nitekim bu coğrafik sınırlama ya da diğer bir deyişle bölge tayini, teorik çalışmanın pratiğe uyarlanışındaki ilk ve en önemli çalışma çerçevesini oluşturması bakımından önemlidir.

Takeko Inuma, *bölge (region)* kavramını şu şekilde açıklar: "*Dil bilimi bağlamında bölge coğrafik, hayvan ve bitki örtüsü bakımından homojenliğin olduğu belli bir mekansal birliğe işaret eder.*" (Meriam-Webster Dictionary'den akt., Inuma, 2014, s. 3) Bölge kavramı yüzeysel bir anlamda ele alındığında ise coğrafik alan (Heywood, 2013, s. 567) ya da doğal bir mekan olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumu'nun (TDK) bölge tanımı ise şöyledir: "*Sınırları idari, ekonomik birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntıka.*" (TDK Türkçe Sözlük, 2011, s. 397)

Vayrynen (2003, s. 27) ise, bölgelerin sosyal yapılar olduğu fikrindedir ve bu sosyal yapıların kimliklerin kollektif algısı neticesinde şekillendiğini belirtir. Nasıl ki ülkelerin siyasi sınırları aktörlerin iradesi ve birbirleriyle olan mutabakatı neticesinde oluşturuluyorsa bölge diye tanımlanan mekanlarda yine aktörlerin algulamaları ve iradeleri neticesinde oluşturulmuştur. Her ne kadar bölge sınırları ağaç hattı sınırı, iklim sınırı veya deniz sınırı gibi kıstaslara göre belirleniyor olsa da bu ölçütleri sınır tayinin de belirleyici kılan yine aktörün kendisidir.

Bir alanın bölge olarak tanımlanmasını sağlayan unsurlar ise; a) "*coğrafik boyutu olan göstergeler*", b) "*işlemler ve iletişimle ilgili mevcut ağlar ve yapılar*", c) "*tanımlayıcı haritalar ve toplumsal kimliktir*" (Yardımcı, 2012, s. 8). Bu unsurları sağlamakla birlikte coğrafi bir alan bölge olarak tanımlanabilmektedir. Ancak tüm bölgelerin sınırları evrensel bir kesinliğe sahip olamamaktadır. Bennett (1997, s. 229), coğrafi bölgelerin sınırlarının belirlenmesindeki zorluğa ve dünya bölgelerinin sınırlarının çizilmesi noktasında anlaşmaya varılamamış olmasına dikkat çekmiştir.

Bir bölgenin sınırlarının tespit edilmesindeki zorluğun yanında tüm bölgelerin aynı türdeş yapıda ya da büyüklükte olmaması da başka bir zorluğu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle

¹ Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlük'te "bölgeselleşme" kavramı "*bölgeselleşmek işi*" (TDK Türkçe Sözlük, 2011, s. 397) şeklinde açıklanmıştır. Sözlükte, "bölgeselleşmek" eyleminden ise "*bölgesel bir nitelik kazanmak.*" (s. 397) şeklinde bahsedilmiştir.

farklı bölgeleri benzer özelliklerine göre gruplandırabilmek için bölgelerin belirli ölçütlere göre sınıflandırmalarının yapılması gerekir.

1.1.2. Bölgelerin Sınıflandırılması

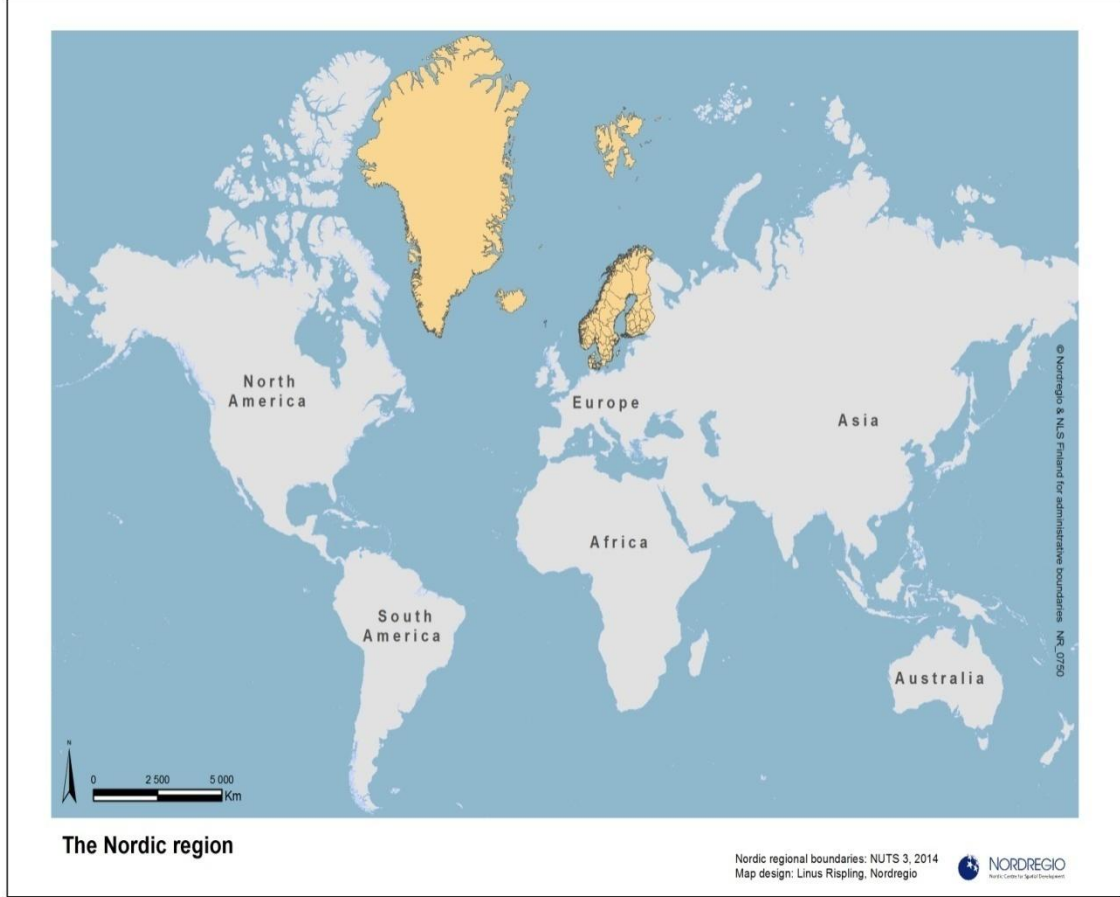
Pınar Yardımcı; Fredrik Söderbaum ve Ian Taylor'a atıfta bulunarak tarihsel perspektifle bölgeleri *mikro bölge (micro regions)* ve *makro bölge (macro regions)* olarak sınıflandırmaktadır (Söderbaum ve Taylor'dan akt., Yardımcı, 2012, ss. 7). Ancak bölgelerin sadece makro ve mikro bölgeler şeklinde sınıflandırılması pek çok bölgedeki aktör-yapı ilişkisinin gözden kaçırılmasına neden olacaktır. Buna karşılık bölgeler; nicel ve nitel özelliklerine göre dört kategoride sınıflandırılmaktadır (Behr ve Jokela, 2011, s. 8). Nicel ölçüt olarak bölgelerin büyüklüğü ve küçüklüğü kastedilirken; nitel olarak bölgeler işlevselliğine veya onu oluşturan etkenlere göre tanımlanırlar. Bölgelerin kategorik olarak sınıflandırılabilmesi için Timo Behr ve Juha Jokela'nın ayrımı (s. 8) tüm bölgeleri kapsamı açısından önemlidir.

Mikro bölgeler (Micro regions): Mikro ya da küçük bölgeler bir devlet içerisindeki devlete bağlı alt bölgeleri, birlikleri veya mekanları tanımlamak için kullanılır ve devlete bağlı olmalarının yanında belediye tarzı örgütlenmelerden farklı olarak daha kapsamlı birliktelikleri ifade eden bir kavramdır (Behr ve Jokela, 2011, s. 8). Türkiye'nin Marmara ya da Doğu Anadolu Bölgesi; Fransa'nın Alsace ya da Auvergne Bölgesi; Rusya'nın federal bölgeleri ya da Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) eyaletleri mikro bölgelere örnek verilebilir. Mikro bölgelerin zaruri olarak siyasi bir birlik olması da gerekmemektedir. Önemli olan bir mekanın 'bölge' olabilmesi için aktörlerin algıları neticesinde oluşturulması (Vayrynen, 2003, s. 27) ve tanımlanabilmesi açısından belli unsurları içermesi (Yardımcı, 2012, s. 8) yeterlidir.

Sınır ötesi bölgeler (Cross border regions): Birkaç küçük bölgenin oluşturduğu sınır ötesi bölgeler, farklı devletten küçük bölgeleri bünyesinde bulundurur ve tarihsel süreç içerisinde doğal bir şekilde oluşabileceği gibi belirli konulara odaklanılmış halde işlevsel amaçlarla veya kalkınma programları çerçevesinde de oluşturulabilir (Behr ve Jokela, 2011, s. 8). Örneğin; Merkez Avrupa'nın ikinci büyük gölü olan Lake Constance (Bodensee) balıkçılık ve gemicilik konularında Almanya'nın, İsviçre'nin ve Avusturya'nın bazı küçük bölgelerini içeren sınır ötesi bir bölgedir ya da ABD ile Kanada'nın batı kısımlarında yer alan Cascadia bölgesi sınır ötesi bir bölge olarak örnek verilebilir (Blatter, 2000, ss. 405-406).

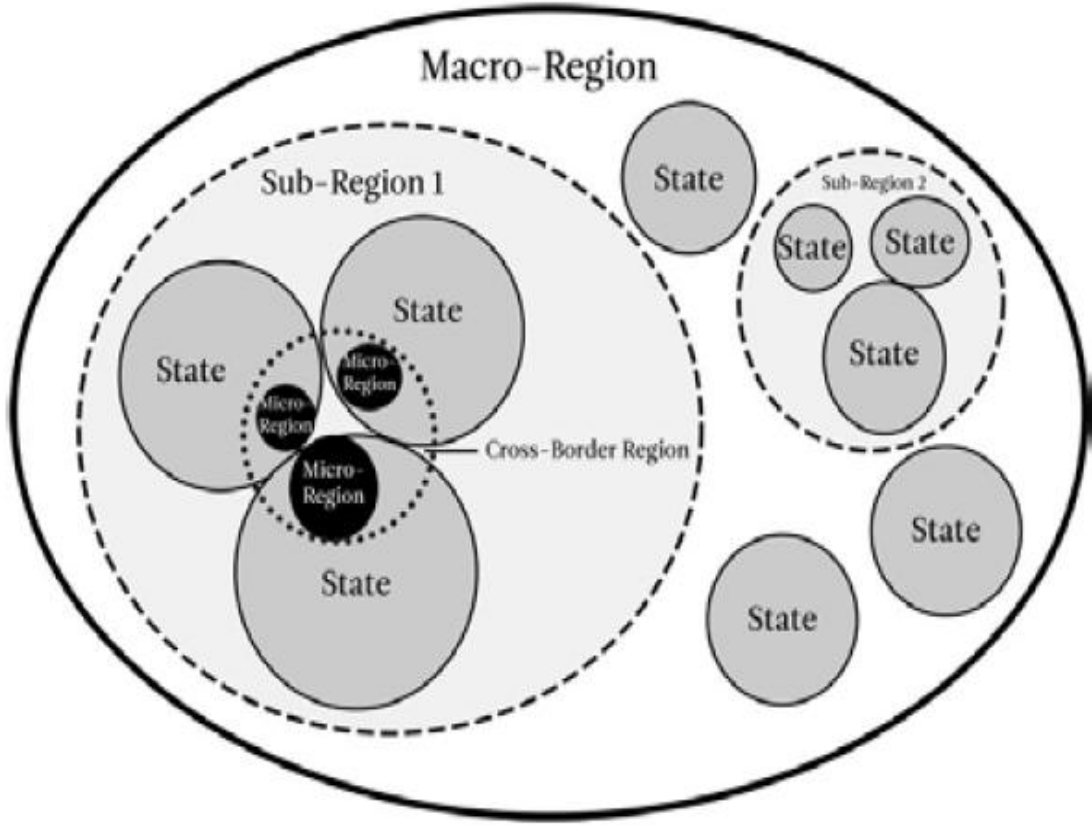
Alt bölgeler (Sub-regions): Makro bölgeler diye tanımlanan büyük bölgelerin birer parçası olan alt bölgeler, birkaç devletten oluşmaktadır ve bu devletler arasında tarihi-coğrafi köklerle ortak dilsel-kültürel paydalar bulunmaktadır (Behr ve Jokela, 2011, s. 8). Himalayalar ile Hint Okyanusu arasında kalan Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'i içeren Hint alt kıtası

veya Sahra Çölü'nün güneyinde kalan Somali, Cibuti, Komorlar ve Moritanya'yı kapsayan Sahra-altı Afrika birer alt bölgedir. Behr ve Jokela ise alt-bölgelere örnek olarak Mağrip ülkelerini, Andean ülkelerini ve Nordik ülkelerini gösterir. (s. 8)

Şekil 1.1 Bir Alt Bölge Olarak Nordik Bölgesi (Nordregio İnternet Sitesi, 2014(a))

Makro bölgeler (Macro regions): Yukarıda sıralanan tüm bölgeleri kapsayabilen, alt bölgeler gibi ortak tarihi ve coğrafi köklere sahip olan, bünyesinde bulunan devletler arasında siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik bağların olduğu bölgeler makro bölgeler ya da büyük bölgeler olarak tanımlanır (Behr ve Jokela, 2011, s. 8). Örnek olarak Güney Amerika, Avrupa veya Güneydoğu Asya gösterilebilir (s. 8).

Şekil 1.2 Bölgelerin Kümesel Gösterimi (Behr ve Jokela, 2011, s. 9)

Yukarıdaki Şekil 1.2'de görüldüğü üzere makro bölgeler hem alt bölgeleri, hem sınır ötesi bölgeleri hem de küçük bölgeleri kapsamaktadır. Devletler kendi içerisinde mikro bölgeler oluşturabileceği gibi bu mikro bölgeler aynı zamanda bir sınır ötesi bölge içerisinde de tanımlanabilir. Hatta hem mikro bölgesi olan hem de mikro bölgesi bir sınır ötesi bölgede tanımlanan bir devlet, aynı zamanda bir alt bölgenin de içerisinde yer alabilir. Bölgelerin tasarımı ve tanımlanışı kompleks bir yapıya sahiptir. Devletler arasındaki karmaşık ilişkiler ve kompleks ağlar, yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere bölgelerin kümesel gösterimine de yansımaktadır.

Bölgelerin sınıflandırılmasındaki dört kategori bölgeselcilik çalışmaları için ilk çerçevenin oluşturulması ve çalışılacak alanın hem daraltılması hem de tanımlanması açısından önemlidir. Sınıflandırma, sadece bölgenin tayini için değil aynı zamanda bir bölgenin diğer bölgelerle etkileşimi ve uluslararası sistemden bölgesel sistemlere kadar bölgenin yerinin tespiti için gereklidir. Nitekim çalışma konusu olarak belirli bir mikro bölgenin ele alındığı bir araştırmada sınıflandırma ölçütlerinden yararlanılarak bahse konu mikro bölgenin hangi makro bölgede bulunduğunu ya da sınır ötesi bir bölgenin mi yoksa bir alt bölgenin mi coğrafyasında bulunduğunu tespit etmek, çalışılan alanın uluslararası ve bölgesel sistemlerden ne derece etkilendiğinin analiz edilmesinde de belirleyici olacaktır.

Bölgelerin nicel ve nitel kıstaslara göre sınıflandırılmasının haricinde Raimo Vayrynen'in kavramsallaştırdığı şekliyle fiziksel ve fonksiyonel bölge olarak iki ayrı gruba ayrılması da mümkündür (Bkz., Vayrynen, 2003, s. 27). Ayrıca fiziksel ve fonksiyonel bölge ayrımı bölgeselleşme temelinde bölgelerin değişim ve dönüşümlerini irdelemesi noktasında yukarıdaki bölge sınıflandırmalarından ayrılmaktadır.

1.1.3. Fiziksel ve Fonksiyonel Bölgeler

Raimo Vayrynen (2003, s. 27), bölgelerin fiziksel ve fonksiyonel bölgeler şeklinde ayrımının yapılmasının bölge çalışmalarında önemli bir ölçüt olduğu görüşündedir. Fiziksel bölge ve fonksiyonel bölge ayrımı, bir bölge için artan bölgeselleşmenin ifade edilmesinde de kendini göstermektedir. Fiziksel bölge; *"toprakların, askeri ve ekonomik alanların esasen devletler tarafından kontrol edildiğini"* ve bu alanlarda devlet hakimiyetinin esas olduğunu tanımlayan bir kavramdır (s. 27).

Fonksiyonel bölge ise *"kültür ve piyasa gibi topraksal olmayan faktörleri (non-territorial factors)"* yani devletlerin haricindeki aktörlerin eylemde bulunabildiği faktörleri tanımlayan kavramdır (s. 27). Devletlerin mekansal kümeleri olarak tanımlanan fiziksel bölgeler, devletler tarafından topraksal sınırların tekrar tekrar doğrulandığı alanlar iken; fonksiyonel bölgeler devletlerin üzerinde kontrollerinin kısıtlı olduğu, ulus-altı ve uluslararası ekonomik, çevresel ve kültürel etkileşimlerin söz konusu olduğu alanlardır (s. 27). Vayrynen, fiziksel ve fonksiyonel bölgeler arasındaki farkın daha net görülebilmesi için anarşi kavramına başvurur. Uluslararası ilişkilerde fiziksel bölgelerin çalışılmasında anarşi kavramına yer verilirken fonksiyonel bölgelerin çalışılmasında bu kavramın kullanımına ihtiyaç duyulmadığını belirtir. (s. 27)

Her ne kadar fiziksel bölge ile fonksiyonel bölge arasındaki ayırım, katı kurallara tabi olduğu izlenimi verse de Vayrynen, fiziksel bölgeden fonksiyonel bölgeye geçişin mümkün olduğunu ve bu sürecin şu şekilde gerçekleştiğini belirtir:

"Aslında fizikselden fonksiyonel bölgeselciliğe geçiş sistemin etkileşim kapasitesindeki artıştan ileri gelmektedir. Düşük kapasiteli uluslararası sistemdeki fiziksel çevre meselelerinde devletler komşularına ekonomik ve güvenlik kaygıları ile bağlıdır ve uluslararası sistem alt sistemlere hakimdir. Sistemin uluslararası etkileşim kapasitesindeki artış, aktörlere yakın komşularına doğrudan ulaşımında yardım etmektedir (...)." (Vayrynen, 2003, ss. 27-28)

Vayrynen'in tespitinden hareketle düşük kapasiteli uluslararası sistemin örneği olarak Soğuk Savaş dönemi uluslararası sistem gösterilebilir. 1947 yılından 1991 senesine kadar sistemin kapasitesi devam eden Soğuk Savaş nedeniyle düşüktür. Ancak bu yıllar arasında sistemin etkileşim kapasitesi statik olmamakla beraber yıllara göre kapasitede genel manzarayı

bozmayan değişimler de gerçekleşmiştir. Bu dönemde hem Doğu hem de Batı Bloğu ülkeleri kendi ittifak blokları içerisinde ilişkiler kurmuştur. Devlet politikalarının ekonomi ve güvenlik konularına endeksli olarak üretilmesi devletlerin komşularıyla olan ilişkilerinin belirlenmesinde de temel parametre olmuştur (Karş., Vayrynen, 2003, ss. 28-29).

1989 - 1991 yılları arasında Soğuk Savaş'ın bitişi ve güvenlik önlemlerindeki sert tedbirlerin yumuşatılmasıyla 1990'lı yıllarda uluslararası sistemin etkileşim kapasitesi artmış ve her iki bloktaki devletlerin birbirlerine doğrudan erişiminde kolaylık yaşanmıştır. Örneğin; bir zamanlar Doğu Avrupa'nın Sovyet tipi sosyalizmle yönetilen devletleri Batı Avrupa ile ilişkiler kurmaya ve adım adım serbest piyasa ekonomisine geçmeye başlamıştır. (Karş., Heywood, 2013, s. 591) Bu değişim ise, devletlerin kontrolü altındaki alanların giderek devlet dışı aktörlerin amaçları etrafında şekillenmesinin yolu açılmıştır. Sonuç olarak fiziksel bölgeden fonksiyonel bölgeye geçiş uluslararası sistemin etkileşim kapasitesine bağlıdır (Vayrynen, 2003, s. 28).

1.2. Bölgeselcilik

Geçmişte devletlerin ya da devlet altı örgütlü grupların sık sık birbirleriyle ittifak kurdukları ve işbirliği yaptıkları görülmüştür. Eskiden uluslararası ilişkilerin en temel aktörlerinden biri olan devletlerin diğer devlet(ler)le ya da devlet altı gruplarla giriştiği ikili ya da çok taraflı ittifak/işbirliği sürecinin temel motivasyonu hiç şüphesiz ki güvenlik ve/veya ekonomik motivasyona dayanmaktaydı. Ancak bugünün küreselleşen (globalization), küyerelleşen (glocalization)² ve hatta yerelleşen (localization)³ dünyasında ulus-devletlerin ve ulus-devletlere ek olarak diğer uluslararası aktörlerin birbirleriyle güvenlik ve ekonomik unsurları da kapsayan çok geniş faktörler zemininde ikili ya da çok taraflı ilişkiler kurdukları görülmektedir.

Günümüzde uluslararası aktörlerin birbirleriyle ilişki kurmasına, işbirliği yapmasına ve sadece AB örneğinde görüldüğü üzere ulus-üstü bir yapılanmaya doğru normlar oluşturmalarına giden yolun yapı taşlarını; güvenlik, ekonomi, kültür, teknoloji, ticaret, enerji kaynakları ve refah isteği gibi pek çok farklı konular oluşturmaktadır.

Küreselleşme ile teknolojik gelişmelerin etkisiyle; güvenlik ile ekonomik zorlamalar neticesinde; kültür, din gibi sosyal faktörlerin aracılığıyla uluslararası etkileşim çoğunlukla önce bölgesel ardından da küresel seviyede meydana gelmektedir. Sınırları belirli olan ya da aktörleri tarafından sınırları belirlenen bölgelerde kendi içerisinde bir dinamizmin yakalandığı ve

² Cevat Özyurt, Robertson'a atıfta bulunarak küyerelleşme kavramından şu şekilde bahseder: "*Robertson, yerel kültürden ve ulusal-toplumsal kültürden söz ettiğimiz gibi bir küresel kültürden de söz edebileceğimizi düşünür. Küresel kültürün bir boyutu küresel ölçekte değerlerin ve davranış kalıplarının yayılması; bir diğer boyutu ise, ulusal ve yerel kültürlerin küresel ölçekte üretilerek canlılık kazanmasıdır. Bu iki süreci vurgulamak için küyerelleşme (glocalization) kavramı devreye sokulur.*" (Robertson'dan akt., Özyurt, 2012, s. 40).

³ Beşgül, yerelleşmeyi şöyle açıklar: "*Yerelleşme, eyalet, şehir ve diğer yerel birimlerin ekonomik ve siyasi güçlerinin artması anlamına gelmektedir.*" (Beşgül, 2014, s. 538).

çok boyutlu bir bölgesel dönüşüm sürecinin başlatıldığı pek çok örnek vardır. Sayısal verilerden yararlanarak bir örnek vermek gerekirse; Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte sayısında artış görülen bölgesel ticaret antlaşmalarının, 8 Ocak 2015'e gelindiğinde Dünya Ticaret Örgütü'ne bildirilenlerinin sayısı 604'e ulaşmıştır (WTO Database, 2015). Bu antlaşmaların 398'i yürürlükte olup antlaşmaların tamamı iki ya da daha fazla partnerle karşılıklı olma özelliğine sahiptir (WTO Database, 2015). Ekonomi odaklı bölgesel ticaret anlaşmaları, tüm bölgesel nitelikli girişimlerin sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Bölgesel nitelikli girişimlerin ve bölgesel dönüşümlerin konu olarak ele alındığı çalışmalar da bölgeselcilik çalışmaları olarak nitelendirilmektedir.

1.2.1. Kavramsal Açıdan Bölgeselcilik

Bölgeselcilik (regionalism); sosyal bilimlerde Avrupa çalışmaları, karşılaştırmalı politikalar, uluslararası ekonomi, uluslararası ilişkiler ve uluslararası politik ekonomiye kadar pek çok farklı alanda çalışılmakta (Hettne, 2005, s. 543) ve bu teori kapsamında bir çok somut örneğe farklı disiplinler yaklaşımlarla açıklamalar getirilmektedir.

Andrew Heywood bölgeselciliğin tanımını şöyle yapmaktadır: "*Geniş anlamda ele alındığında bölgeselcilik, coğrafi bölgelerin önemli siyasi ve/veya ekonomik birimler haline dönüşmeleri ve işbirliği ve kimliğin temeli olarak hizmet görmeleri sürecidir.*" (Heywood, 2013, s. 566) Heywood'un tanımındaki "*coğrafi bölgelerin önemli siyasi ve/veya ekonomik birimler haline dönüşmesi*" (s. 566) ifadesi bölgeselciliğin bir bölgeyi dönüştürdüğünü ve bölgeyi coğrafik zemininden bağımsızlaştırarak bir birim haline getirdiğini belirtmesi bakımından önemlidir. Bölgeselcilik, Hettne tarafından da "*belli bir bölgesel projeye olan eğilim veya siyasi taahhütname*" (Hettne, 2008(a), s. 88) şeklinde açıklanır.

Pınar Yardımcı ise bölgeselcilik kavramına açıklık kazandırırken kavramı dil bilimi açısından da ele alarak şu şekilde tanımlar: "*Bölgeselcilik genellikle bir politika programı (ulaşılacak amaçları olan) ve bir strateji (hedeflere ulaşmayı sağlayacak araç ve mekanizmalar) ile ilişkilidir. Kavramın ifadesi olan kelimedeki '-ism' eki, bir ideoloji ya da politik harekete işaret eder.*" (Yardımcı, 2012, s. 8) Bölgeselcilik (*regionalism*) kavramına benzer şekilde -ism eki alan ve politik bir harekete işaret eden bazı kavramlar şunlardır: komünizm (*communism*), liberalizm (*liberalism*), sosyalizm (*socialism*), globalizm (*globalism*). Örneği verilen kavramlar da bölgeselcilik kavramı gibi '-ism' eki almak suretiyle politik bir harekete işaret etmektedir.

Türkçe kaynaklarda bölgeselcilik kavramı yerine "bölgecilik" ya da "bölgesellik" kavramlarının da kullanıldığı görülmüştür (Bkz., TDK Türkçe Sözlük, 2011, s. 397; Yardımcı, 2012, s. 8; Hettne, 2008(a), s. 88). TDK, bölgecilik kavramını "*bölgeci olma durumu*", bölgesellik

kavramını ise "*bölgesel olma durumu*" şeklinde açıklamaktadır (TDK Türkçe Sözlük, 2011, s. 397). Ancak TDK, '*regionalism*' kavramına fonoloji (ses bilimi) açısından benzeyen bilimsel terimleri kelime kökünün Türkçe karşılığına '-cilik, -cılık' eki ekleyerek Türkçeye çevirdiği örnekler de bulunmaktadır.⁴ Bu kavrama ses bilimi açısından benzeyen bilimsel terimlerin TDK tarafından yapılan çevirileri esas alınarak hem politik bir hareketi ifade ettiği hem de daha doğru bir çeviri olduğu düşünüldüğünden bu çalışma genelinde de "bölgeselcilik" kavramının kullanımı tercih edilmiştir.

Bölgeselciliğin belirli bir bölgede gerçekleşmesi ve bölgeselleşme sürecindeki aktörlerin aynı bölgede bulunacağını varsayımı ile bölgeselcilik için coğrafi yakınlık kriterinin olması gerektiği düşünülebilir (Bkz., Knecht, 2013, s. 165). Daha kısa bir ifadeyle; bölgeselci projelerin aktörleri birbirlerine yakın bir coğrafyada yer almalıdır. Ancak coğrafi yakınlık kriteri görüşü doğru olmakla birlikte bazı eksiklikler içermektedir. Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO), Güneydoğu Asya devletlerini koruma amacı güden bölgesel bir örgüt olarak kurulmasına rağmen kuruluşunda ABD ve Fransa'nın da bulunması coğrafi yakınlık kriterine ters düşmektedir (Bennett, 1977, s. 230). Aynı şekilde Kuzey Atlantik bölgesi esas alınarak oluşturulan savunma amaçlı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) 18 Şubat 1952 tarihinde bölge dışından Türkiye ve Yunanistan'ın katılımı da coğrafi yakınlık kriterine ters düşmektedir (s. 230). Ya da 1999'da Orta Avrupa'dan üç ülkenin ve 2004'te yedi Baltık ülkesinin katılımıyla büyüyen NATO'ya harita üzerinden bakıldığında ne denli geniş bir coğrafyada yer aldığı ve coğrafi yakınlık kriterine tezat oluşturduğu görülecektir. (Bkz., NATO İnternet Sitesi)

Bölgesel organizasyonlar aynı veya birbirine yakın bir coğrafyada bulunmalı, bölgesel bir amacı olmalı ve bölgesel sorunlara bölgesel çözümler üretmeyi hedeflemelidir. Buna ek olarak da bölgeselci bir projenin hayata geçirilmesi ya da desteklenmesi için bölge dışından bir ya da birden fazla devletin üyeliğinin bulunması coğrafi yakınlık kriterini çürütmemekte bilakis bölgeselci projenin etkilendiği veya destek aldığı dış faktörü ortaya koymaktadır.

Bölgeselcilik çalışmalarının daha sistematik bir şekilde yapılabilmesi için literatürde bölgeselciliğin boyutlarından bahsedilmiştir. Bölgeselciliğin farklı boyutlarının ortaya konulması bir bölgedeki bölgeselcilik üzerine odaklanıldığında "hangi düzeyde hangi aktörler ile çalışılacak" karmaşasını gidermesi bakımından da önemlidir.

⁴ TDK'ya göre '*regionalism*'e fonetik açıdan benzeyen bazı bilimsel terimlerin Türkçe karşılıkları şu şekildedir: liberalizm – erkinlik (TDK Türkçe Sözlük, 2011, s. 1585), sosyalizm – toplumculuk (s. 2144), sembolizm – simgecilik (s. 2063).

1.2.2. Bölgeselciliğin Boyutları

Heywood, bölgeselciliğin iki boyutunun bulunduğundan bahseder: ulus-altı olgu olarak bölgeselcilik ve ulus-ötesi olgu olarak bölgeselcilik (Heywood, 2013, s. 566). Ulus-altı olgu olarak bölgeselcilik; federalizmin uygulandığı ülkelerde (ABD, İsveç, Meksika, Nijerya, Kanada Malezya gibi) ve yetki devrinin bulunduğu ülkelerde (İngiltere, İspanya, Fransa gibi) "*ademi merkezileşme (decentralization)*" sürecini ifade eder (s. 566). Heywood, bölgeselciliğin ikinci boyutu olan ulus-ötesi bir olgu olarak bölgeselciliği ise, aynı bölge içerisindeki aktörler tarafından gerçekleştirilen işbirliği veya bütünleşme süreci şeklinde açıklar (s. 566). Tanja Börzel'e atıfta bulunan Knecht ise, "*bölgeselciliğin, hükümetlerarası işbirliğinden ulusüstü entegrasyona kadar çok geniş bir yelpazede*" düşünülmesi gerektiğini (Börzel'den akt. Knecht, 2013, s. 166) belirtir.

Bölgeselciliğin her iki boyutu da uluslararası ilişkiler disiplininin çalışma konuları arasında girmektedir. Neticede ulus-altı bölgeselciliğin incelendiği 'ulus-altı seviye' de bu disiplinin analiz düzeylerinden biridir. Bu çalışma genelinde ise bölgeselciliğin ulus-ötesi boyutu ele alınarak yeni bölgeselciliğin teorik çerçevesi bu yönde açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak belirtmelidir ki; ulus-altı bölgeselcilik ile ulus-ötesi bölgeselcilik birbirlerinden çok da farklı iki boyut değildir. Heywood, ulus-altı bölgeselcilik ile ulus-ötesi bölgeselciliğin aynı temel dinamiğinin olduğunu şu şekilde özetler:

- Bütün bölgeselcilik türleri merkez ile çevre arasında ortaya çıkar,
- Ulus-ötesi bölgeselcilik sistemi içerisinde merkezileşme sonucu devlet oluşumuna gidilebilir ve devlet oluşumu neticesinde ulus-altı bölgeselcilik sürecinden bahsedilebilir,
- Ulus-altı bölgeselcilik devletlerin sınırlarını aşarak ulus-ötesi bölgeselcilik özellikleri gösterebilir (Heywood, 2013, s. 566).

Bu bağlamda ulus-altı bölgeselcilik ile ulus-ötesi bölgeselcilik arasındaki bir çizgiden bahsedilmesine rağmen bu çizginin bölgeselciliğin ilerleyen süreçlerinde belirsizleşebileceğinin altı çizilmiştir.

Bölgeselciliğin her iki boyutu, ortaya çıktığı mekansal zeminlerinden hareket edilerek irdelenirse ulus-altı bölgeselciliğin mikro ya da sınır-ötesi bir bölgede gerçekleşebileceği; ulus-ötesi bölgeselciliğin ise bir alt bölgede ya da bir makro bölgede gerçekleşebileceği söylenebilir.

1.2.3. Bölgeselcilik Türleri

Ulus-ötesi bölgeselcilik (bir takım faktörlerden etkilendiği göz önünde bulundurularak) mercek altına alındığında devletlerin işbirliği yapmak istedikleri alanlar bakımından üç farklı

bölgeselcilik türünden bahsedilebilir: a) ekonomik bölgeselcilik, b) güvenlik bölgeselciliği, c) siyasi bölgeselcilik (Heywood, 2013, s. 568).

John Ravenhill'den aktaran Yardımcı, bölgeselciliğin ekonomik yönünü, *"iki ya da daha fazla devlet arasında hükümetlerin resmi bir biçimde sürdürdüğü bir işbirliği hareketi"* (Ravenhill'den akt., Yardımcı, 2012, s. 9) olarak açıklar. Ekonomik bölgeselcilik sayesinde ticaret bloklarının sayısında da epey artış olmuştur (Heywood, 2013, s. 568). Rıdvan Karluk, *"çağımız artık bir ekonomik birleşmeler (bütünleşmeler, entegrasyonlar) çağı olmuştur"* (Karluk, 2007, s. 515) diyerek ekonomik bölgeselcilik trendine dikkat çekmiştir.

Ekonomik bölgeselcilik en çok ekonomik entegrasyon ile birlikte anılmaktadır. Entegrasyon kelimesinin kökü Latince *"yenileme"* yani *"integrio"* kelimesine dayanmaktadır ve geçmişten süregelen bir şekilde *"parçaları bir bütüne ulaşmak amacıyla birleştirmek"* anlamına gelmektedir (Bayraktutan, 2013, s. 7). Bu durumda ekonomik entegrasyon ise birden fazla ekonomik birimi çeşitli yöntemlerle birlikte işler hale getirmek veya bu ekonomik birimleri tek bir birim haline dönüştürmektir. Entegrasyon perspektifinden bölgeselcilik ele alınacak olursa ekonomik entegrasyon şekilleri şöyle sıralanabilir: *"ekonomik işbirliği antlaşması, serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik birlik"* (Yardımcı, 2012, ss. 20-26).

Ekonomik bölgeselcilik makro, mikro, sınır-ötesi ya da bir alt-bölge düzeyinde gerçekleşebilir. Avrupa kıtasında Avrupa Ortak Pazarı, Baltık Serbest Ticaret Antlaşması, Karadeniz Ekonomik İşbirliği; Amerika kıtasında Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi, Andean Tek Pazarı, Orta Amerika Ortak Pazarı, Güney Ortak Pazarı; Afrika kıtasında Batı Afrika Ekonomik Topluluğu, Orta Afrika Ekonomik ve Para Birliği; Asya Pasifik'te Avrasya Ekonomik Topluluğu, Şanghay İşbirliği Örgütü veya Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği ekonomik bölgeselciliğe örnek olarak gösterilebilir. Ekonomik bölgeselcilik olarak adlandırılan uluslararası örgütlerin hepsinin ekonomik hedeflerine ulaştığı söylenemese de kuruluş amaçları itibariyle ekonomik bölgeselcilik motivasyonuna sahiptirler. Ayrıca ekonomik bölgeselciliğe örnek olarak zikredilebilecek kuruluşlar ya da projeler salt ekonomi odaklı faaliyet göstermekle kalmayıp güvenlik, kültür, siyaset gibi konularda da işbirliği amacı güdebilirler.

Bir diğer bölgeselcilik türü olan güvenlik bölgeselciliği ise iki şekilde gerçekleşmektedir: a) bölgesel örgüt üyelerinin artan karşılıklı bağımlılık ve bütünleşme ile savaşı ihtimal haline getirmediği sistemin kurulması; b) ortak bir düşmana karşı bölgesel örgüt üyelerinin işbirliği ve ittifak yoluna gitmesi (Heywood, 2013, s. 568). Güvenlik bölgeselciliğinin her iki yönteminin de örneği AB örgütü üzerinden verilebilir. Almanya ve Fransa arasındaki anlaşmazlığın Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) ku-

rulması süreciyle giderilmeye çalışılması ve Sovyet tehdidine karşı Avrupa'nın AKÇT/AET şemsiyesi altında bütünleşmesi Avrupa bölgeselciliğinin güvenlik yönünü ortaya koymaktadır (s. 568). Yine aynı şekilde Güney Doğu Asya Uluslar Birliği'nin (ASEAN) komünizme karşı, Güney Afrika Kalkınma Koordinasyon Konferansı'nın da ırk ayrımı (*apartheid*) dönemi Güney Afrika'ya karşı kurulması da güvenlik bölgeselciliğine örnek teşkil etmektedir (s.568).

Güvenlik bölgeselciliğinde bütünleşme ve karşılıklı bağımlılık, devletlerin bulunduğu bölgeyi *güvenlik dışılaştırmasına (desecuritization)* neden olmaktadır. Barry Buzan güvenlik dışılaştırmayı şöyle tanımlar: "*Güvenlik dışılaştırma, daha önce tehdit olarak kabul edilen bir şeyin artık tehdit olarak inşa edilmemesidir.*" (Buzan, 2008, s. 108) Devletler bölgeselcilik sayesinde coğrafyasındaki diğer devletleri ya da devlet altı grupları artık tehdit olarak görmemektedir. Bölgesel sorunlar, bölge içerisindeki kurumsallaşmış bir örgüt tarafından uygulanan normlar çerçevesinde çözüme kavuşturulacak olması, devletlerin sorunların çözümünde savaşı çare olarak görmelerinin önüne geçmektedir.

Güvenlik bölgeselciliğinde ortak bir güvenlik paradigmasının oluşturulması devletlerin bir arada ittifak içerisinde kalmasını sağlar. Eğer bir devletin güvenliğinin tehdit altında olması bölge genelinde istikrarı bozacağı ihtimalini doğuruyorsa bölge devletleri güvenlik temelli bir bütünleşme fikrini ortaya koyabilirler. Bunun en güzel örneği Soğuk Savaş dönemi NATO'nun kuruluşudur. Sovyetler Birliği'ne karşı Kuzey Atlantik'te oluşturulan güvenlik bölgeselciliği üyelerini karşılıklı bir antlaşma ile güvenlik işbirliği noktasında birleştirmiştir (Karş., Korkmaz, 2010, s. 141).

Siyasi bölgeselcilik ise "*devletlerin ortak değerleri güçlendirme veya koruma girişimlerini ifade etmektedir*" ve bu bölgeselcilik türünün örnekleri olarak Avrupa Konseyi, Arap Ligi ya da Afrika Birliği gibi örgütlenmeler gösterilebilir (Heywood, 2013, s. 569). Siyasi bölgeselcilikte küçük ve orta büyüklükteki devletler, paydaşları olduğu değer veya çıkarlar için bir arada hareket ederek daha güçlü bir duruş sergileme şansına sahip olabilirler. Örneğin; Fawcett bölgeselciliğin devletlere büyük güçleri "*dengeleme (balancing)*" ya da "*onların yanında yer alma (bandwagoning)*" imkanı tanıdığını (Fawcett, 2004, s. 442) belirtmesi devletlerin siyasi bölgeselciliği siyasi fırsatları için araçsallaştırdıklarını göstermektedir.

Üç bölgeselcilik türünün de tanımı yapılırken her birinin tek başına bir bölgeselciliğin temeliymiş gibi olduğu izlenimi edinilse de genellikle ekonomik, siyasi ve güvenlik kaygıları bölgeselcilik içerisinde harmanlanmış durumdadır. Ancak örgütün işlevi (ya da daha teorik bir düzlemde ifade edilirse bölgeselleşme süreci) ifade edilirken muhakkak ki bu bölgeselcilik türlerinden biri diğerlerine nazaran daha ön plana çıkmakta ve bahse konu bölgeselciliğin o tür-

le anılmasına sebep olmaktadır. Örneğin; Avrupa Birliği tüm bölgeselcilik türlerine örnek olarak gösterilmesine rağmen en çok ekonomik bölgeselcilik türü ile özdeşleştirilmektedir.

Bir bölgedeki bölgeselciliğin türü, bölge aktörlerinin hangi işbirliği sürecini tercih ettiğinin belirlenmesi bakımından tanımlayıcı bir niteliğe de sahiptir. Bölgeselcilik türünün belirlenmesi de aktörlerin bölgeselleşme yönündeki motivasyonlarına bağlıdır. Motivasyonun öneminin anlaşılması için bir benzetme yapılacak olursa; aktörlerin çıkarlarına bağlı olarak oluşan motivasyonlar bölgeyi dönüştürecek ve belki de bütünleştirecek bölgeselcilik ateşi için ilk kıvılcımdır denilebilir.

1.2.4. Bölgeselciliği Etkileyen Motivasyonlar

Bir politika programı ve bir strateji olarak tanımlanan bölgeselcilik, politik ve ekonomik faktörlerden etkilenmektedir. Bölgeselciliği etkileyen politik faktörler şu şekilde sıralanabilir: "*a) kimlik, b) iç veya dış tehdit, c) yerel politikalar, d) liderlik*" (Karns ve Mingst, 2004, s. 148).

Kimlik algısının oluşumunda iç faktörler (ortak tarih, kültür ve din gibi unsurlar) veya dış faktörler (ortak güvenlik kaygısı ve ekonomik tehditler gibi unsurlar) belirleyici olabilir (s. 149). Heywood (2013, s. 567); "*Arap Ligi ve İskandinav Konseyi gibi örgütlerde kültürel kimliklerin özellikle çok önemli*" olduğuna dikkat çeker ve kimliklerin komşu devletler arasında "*din, dil, tarih ya da ideolojik inanç gibi benzerlikleri yansıtan sosyo-kültürel faktörler*" olduğunu belirtir.

Bölgeselci projelerde kimlik, üye ülkelerin bir takım stratejiler çerçevesinde fikir birliği yapmalarını sağlayan çimento gibidir. Örneğin; AKÇT'den AB'ye kadar uzanan Avrupa bölgeselciliğinde kimlik temel motivasyon kaynağı olmuştur. Hem iç hem de dış faktörlerin etkisiyle şekillenen Avrupalı kimliği bugün için ihraç edilebilen ve üyeliğe aidiyet noktasında birlik tarafından sorgulanabilen bir değer durumundadır (Karş., Korkmaz, 2010, s. 153). Kimlik temelli bir başka örnek ise, Nordik kimliğinin Nordik ülkeleri arasındaki savunma ve işbirliğinin motivasyonunda önemli rol oynaması gösterilebilir (Forsberg, 2013, s. 1163).

Bir diğer politik faktör olan "tehdit tanımlaması" ise iç tehdit ve dış tehdit olarak ikiye ayrılır. Örneğin; geçmişte Avrupa'nın yarısına hakim olan Sovyet gücü, Batı Avrupa'daki ve Amerika kıtasındaki ülkelere dış tehdit olarak algılanmıştır. Sovyet güçlerinin dış tehdit olarak algılanması neticesinde hem savunma hem de Sovyetler Birliği'ni çevreleme amacıyla 1949 yılında bölgesel bir örgütlenme temelinde NATO kurulmuştur (Hasgüler ve Uludağ, 2007, s. 309). Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nden ayrılan Doğu Avrupa ülkelerini üyeliğe kabulünde ideolojik üstünlüğün devam ettirilmesi ve genişleme isteği gibi nedenlerin yanında istikrarın sağlanması hedefi de bulunmaktadır. Doğu Avrupa'

nın eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ülkelerinde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve iç karışıklıklar kıta genelinde bir iç tehdit olarak görülmüştür. (Karş., Dedeoğlu, 2003, s. 57) Bu nedenle Doğu Avrupa ülkelerinin birliğe dahil edilmesi ve birliğin yatay genişlemesiyle Doğu Avrupa'nın güvenli ve istikrarlı bir hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Politik faktörlerden yerel politikaların etkisi ise hükümetler üzerinde kurulan baskı neticesinde otaya çıkmaktadır. NAFTA örneğinde olduğu gibi ticaret birlikleri, şirketler, politik gruplar ve hatta çiftçiler bölgeselleşme arzusu içinde olabilir ve bölgeselcilik konusunda devletler üzerinde baskı kurabilirler (Karns ve Mingst, 2004, s. 150).

Bölgeselciliği etkileyen diğer bir politik faktör ise liderliktir. Hemen hemen her bölgeselci projede paydaşları bir araya toplama ve politikalarda eş güdüm sağlama misyonunu çekim gücü olan bir ya da birkaç ülke üstlenir (Karns ve Mingst, 2004, s. 148). Bu liderliği Avrupa bölgeselciliğinde Fransa ile Almanya, ASEAN bölgeselciliğinde Endonezya, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) bölgeselciliğinde Japonya ile Avustralya, Arap Ligi'nde Mısır, NATO'da ve Amerikan Devletleri Örgütü'nde (OAS) ise ABD üstlenmiştir (s. 148).

Bölgeselcilik politik faktörlerden etkilendiği gibi ekonomik faktörlerden de etkilenmektedir. Maurice W. Schiff ve L. Alan Winters'ten aktaran Yardımcı; devletlerin, kendi ekonomik yönetim alanlarındaki bağımsızlıklarını korumaya çalıştıklarında, çok taraflı ekonomik sistemlere daha hızlı ve derin bir şekilde girmeyi arzuladıklarında, komşu ülkelerdeki istikrarın ve dolaylı olarak bölge istikrarının korunmasını amaçladıklarında, yerli ve yabancı yatırımcılara karşı istikrarlı devlet profili çizmek istediklerinde ya da ülke içindeki özel serameyeli yatırımcıların yurtdışındaki büyük piyasalara daha güvenli giriş yapmak istedikleri gibi durumlarda ekonomik çıkarlarına uyumlu olduğu sürece bölgeselciliği tercih ettiklerini belirtir (Schiff ve Winters'ten akt., Yardımcı, 2012, ss. 13-14). Böylesi tercih süreci de bölgeselciliği etkileyen ekonomik faktörlerin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

1.2.5. Tarihsel Bağlamda Eski ve Yeni Bölgeselcilik

Bölgeselciliğin geçmişten günümüze dek geçirdiği evrimi anlayabilmek için onu tarihsel süreç içerisinde incelemek gerekir. Bölgeselcilik çalışmaları literatürde iki farklı dönem içerisinde ele alınmaktadır. İlki birinci nesil entegrasyon çalışmaları (Bkz., Hettne, 2008(a), s. 89) olarak da bilinen eski bölgeselciliktir. 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte ortaya çıkan eski bölgeselcilik 1980'lere kadar literatürde kendine yer bulabilmiştir (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 1). Bu dönemde ABD'nin bölgeselleşmeye karşı olumsuz yaklaşımı olduğu ve liderliğini yaptığı Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması'nın (GATT) bölgeselleşme karşıtı hükümler içerdiği bilinmektedir (Yardımcı, 2012, s. 15). Ancak 1980'li yıllarla birlikte

hem uluslararası ekonomide hem de uluslararası politikada yaşanan değişimler bölgeselcilik çalışmalarını da etkilemiştir. 1986 yılında başlayıp 1994'te tamamlanan GATT Uruguay Round görüşmeleri neticesinde AB'nin daha derin bir entegrasyona yöneldiği, üyelerinden birinin ABD'nin olduğu NAFTA'nın yürürlüğe girdiği (Baldwin'den akt., Yardımcı, 2012, s. 15) ve GATT'ın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) şeklinde imaj değiştirdiği görülmüştür (Yardımcı, 2012, s. 15). Saman Kelegama (2000, s. 4525), Uruguay Round görüşmelerinin sonuçlanmasının akabinde ortaya çıkan bölgesel düzenlemeler ile yeni bölgeselciliğin aynı zamana denk gelmesinin tesadüf olmadığına dikkat çeker. Böylelikle ikinci nesil entegrasyon çalışmaları yani 'eskiye nazaran yeni' bölgeselcilik çalışmaları ortaya çıkmıştır.

Tablo 1.1 Bölgeselciliğin İki Dalgası (Karns ve Mingst, 2004, s. 152)

<i>İlk Dalga: 1950'ler ve 1960'lar</i>	
<p><u>Avrupa ve Sovyet Bloğu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO-1949) - Batı Avrupa Birliği (BAB-1955) - Varşova Paktı (1955) - Avrupa Konseyi (1948) - Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT-1952) - Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET-1958) - Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET-1958) - Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON-1948) <p><u>Ortadoğu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Arap Ligi (1947) <p><u>Afrika</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Afrika Birliği Örgütü (OAU-1964) 	<p><u>Batı ve Doğu Asya</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bağdat Paktı (CENTO-1955) - Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO-1954) - Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN-1967) <p><u>Latin Amerika</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Amerikan Devletleri Örgütü (OAS-1948) - RİO Paktı (1947) - Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM-1961) - Andean Topluluğu (1969) - Karayipler Topluluğu (1973) - Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA-1969)
<i>İkinci Dalga: 1980'ler ve 1990'lar</i>	
<p><u>Avrupa</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Helsinki Nihai Senedi (1975) - Avrupa Topluluğu (AT-1992) - Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT-1991) <p><u>Asya ve Asya Pasifik</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC-1989) - Asean Bölgesel Forumu (1994) 	<p><u>Ortadoğu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Körfez İşbirliği Konseyi (1981) <p><u>Latin Amerika</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR-1991) - Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA-1994) - Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA-1993) <p><u>Afrika</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS-1975) - Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC-1992) - Güney ve Doğu Afrika Ortak Pazarı (COMESA-1994)

Karns ve Mingst (2004, s. 152), eski ve yeni bölgeselciliği, *birinci dalga* ve *ikinci dalga* bölgeselcilik olarak tanımlamıştır. Ayrıca Karns ve Mingst, her iki bölgeselcilik dalgasında ortaya çıkan uluslararası örgütlerden bir kısmını liste halinde derlemiştir. Yukarıdaki tabloda

gösterilen derleme, nitelikleri ve faaliyetleri bakımından örgütlerin hangi bölgeselcilik dalgalarında ortaya çıktığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

1980'li yıllarla birlikte bölgeselciliğin yeni bir olgu olarak uluslararası ilişkiler sahnesine dönmesinde (Hettne, 2000, s. 457) etkili olan küresel nitelikli değişimler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- Yeni bölgeselciliğin oraya çıktığı dönemde "*uluslararası sistemin yapısında kapsamlı değişim*" (Hettne, 2000, s. 457) yaşanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte iki kutuplu uluslararası sistem önce tek kutuplu sisteme ardından da çok kutuplu sisteme dönüşmüştür (Korkmaz, 2010, s. 143). Sistemdeki bu değişim ile birlikte "*yeni bir güç dağılımı (new international division of power)*" (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 2) gerçekleşmiştir.

- Küresel ekonomide büyük değişim yaşanmıştır (Karns ve Mingst, 2004, s. 151). Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde politik ve ekonomik değişimler gerçekleşmiş, Avrupa Tek Pazarı oluşturulmuş, AB genişlemiş ve derinleşmiş, ABD ile Kanada arasındaki ekonomik ilişkilerin geleceğini belirleyecek olan NAFTA hayata geçirilmiş ve Uruguay Round görüşmeleri neticelendirilmiştir (s. 151). Bu görüşmelerin sonucunda gümrük birliği, serbest ticaret alanı, ortak pazar ve ekonomik birlik gibi bölgesel düzenlemeler hızla artmıştır (Kelegama, 2000, s. 4525).

- Üç büyük blokta (AB, NAFTA ve Asya-Pasifik) küresel politik-ekonomi kapitalizmin çeşitli biçimlerine dönüşmek suretiyle yeniden yapılandırılmıştır (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 2). Özellikle Latin Amerika ve Güneydoğu Asya gibi ülkeler gelişme sağlayabilmek için kalkınmaya ve neo-liberalizme önem vermiş ve bunun sonucunda bölgesel işbirliği artmıştır (Karns ve Mingst, 2004, s. 152). Artan bölgesel işbirliğine kanıt olarak da pek çok bölgesel ticaret bloğunun ortaya çıkması ve uluslararası işbirliğinde yeni bir tutumun benimsenmesi gösterilebilir (s. 152).

- Geçmişte Westfalya Antlaşması'nın mirası olan ulus-devlet sistemi sorgulanmaya başlanmış ve trans nasyonalizmin büyümesi ile devletler arasında ekonomik, sosyal ve politik karşılıklı bağımlılık artmıştır (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 2).

- ABD bölgeselciliğe yönelmiş ve Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin tek hegemon olduğu güç statüsü giderek azalmaya başlamıştır (Hettne ve Söderbaum, 2000, s. 457). Böylelikle uluslararası sistem de tek kutuplu yapıdan çok kutuplu yapıya geçiş başlamıştır.

- Küreselleşmenin etkisiyle ve ulus-devlet modelindeki aşınma ile uluslararası politikada içeri-dışarı ayrımı sorgulanmaya başlanmış; terör, uyuşturucu trafiği, afetler, insan kaçakçılığı

sınır aşan boyutlara ulaşmıştır ve bu gelişmeler de bölgesel sorunlara bölgesel çözümler üretme ihtiyacını doğurmuştur (Acharya, 2007'den akt., Korkmaz, 2010, ss. 143-144).

Yeni bölgeselcilik, yukarıda sıralanan değişimlerin etkisiyle ve zamanın ruhuna göre eski bölgeselcilikten pek çok konuda ayrılmaktadır. Eski ve yeni bölgeselciliğin karşılaştırmalı olarak analizlerinin yapılması her iki bölgeselciliğin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 1.2. Eski ve Yeni Bölgeselcilik (Jegorova, 2013, s. 128)

	Eski Bölgeselcilik	Yeni Bölgeselcilik
Dünya Düzeni	Çift Kutuplu	Çok Kutuplu
Girişim	Yukarıdan Aşağıya (Zorunlu)	Aşağıdan Yukarıya (Gönüllü)
Oryantasyon	İçe Dönük (Korumacı)	Dışa Dönük (Açık)
Örgütlenme	Belirli Konular	Çok Boyutlu Yaklaşımlar
Aktörler	Devlet Merkezli	Küresel Sistem

Björne Hettne, "Küreselleşme, Bölgeselleşme ve Güvenlik: Asya Deneyimi" (2002) isimli makalesinde eski ve yeni bölgeselcilik arasındaki beş temel farktan bahsetmiştir. Hem Hettne'nin makalesi hem de diğer bazı yazarların görüşü dikkate alınarak iki bölgeselcilik arasındaki farklar aşağıda sıralanmıştır:

1) Dünya düzeni bakımından: Hettne, her iki bölgeselciliği uluslararası sistemin yapısı üzerinden inceleyerek "*eski bölgeselciliğin çift kutuplu Soğuk Savaş bağlamında oluşmasına rağmen; yeni bölgeselciliğin çok kutuplu dünya düzeninde ve küreselleşme bağlamında şekillenmekte olduğunu*" (Hettne, 2002, s. 34) belirtir. Böylelikle her iki bölgeselciliğinde kendi ortaya çıktıkları dönemin karakteristiğini yansıttığı sonucuna varılabilir.

2) Girişim bakımından: Eski bölgeselcilik örnekleri sıklıkla süper güçlerin yukarıdan aşağıya müdahalesi şeklinde oluşturulmuşken; yeni bölgeselcilik küresel zorluklarla başa çıkma ve birleşme amacıyla gönüllülük içeren süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Hettne, 2002, s. 34). Ayrıca yeni yaklaşım, devletlerin birden fazla bölgesel anlaşmaların tarafı olabileceği üzerinde durmakta ve hatta *bölgelerarasıcılık (interregionalism)*⁵ süreçlerine de ilham vermektedir (Vidal, 2008, s. 43).

3) Oryantasyon bakımından: Ekonomi açısından bakıldığında eski bölgeselciliğin içe dönük ve korumacı yönüne rağmen; yeni bölgeselciliğin açık, dışa dönük ve karşılıklı bağımlı

⁵ Pınar Yardımcı, kitabında *bölgelerarasıcılık (inter-reigonalism)* kavramından '*bölgeler arası bölgeselleşme*' (Yardımcı, 2012, s. 13) şeklinde bahsetmiş ve kavramı '*görelî olarak birbirinden uzak makro bölgelerdeki ülke ya da ekonomiler arasında meydana gelen örgüt, anlaşma ve yapılar*' (s. 13) olarak açıklamıştır.

dünya ekonomisiyle uyumlu olması dikkat çekmektedir (Hettne, 2002, s. 34). Ancak belirtmek gerekir ki; yeni bölgeselcilik açık olduğu gibi halen daha da korumacı bir yapıya da sahiptir. Spindler, bu durumu yeni bölgeselciliğin "*çelişkili ya da paradoksal doğası*" (Spindler, 2002, s. 3) ile ilişkilendirmektedir.

4) Örgütlenme bakımından: Eski bölgeselcilik güvenlik veya ekonomi gibi spesifik alanlar ve belirli nesnelere üzerine kuruluyken; yeni bölgeselcilik çok boyutlu ve kapsamlı sosyal süreçleri içermesi ile eski bölgeselcilikten ayrılmaktadır (Hettne, 2002, s. 34). Eski yaklaşımda genellikle serbest ticaret antlaşmalarına ve güvenlik ittifaklarına doğru bir yönelim söz konusu iken; yeni yaklaşım, "*içlerinde en önemlileri olan kültür, güvenlik, ekonomi politikaları ve politik rejimler gibi bir dizi boyut bakımından belirli bir bölgede heterojenlikten artan homojenliğe değişimi ima eder*" (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 2). Eski bölgeselcilik Avrupa entegrasyonu gibi kurumsallaşma temelinde bir politikaya işaret ederken yeni bölgeselcilik gayri resmi şekilde de gerçekleşebilir ve eski bölgeselcilik kadar katı olmayıp esnektir (Vidal, 2008, s. 43).

5) Aktörler bakımından: Eski bölgeselcilik devlet merkezli iken; yeni bölgeselcilik küresel sistemin birkaç seviyesiyle ilgili olup küreselleşme ve küresel değişimle anılmaktadır (Hettne, 2002, s. 34). Yeni bölgeselcilikte aktör olarak devletler önemini korumakla beraber bölgeselleşme sürecine devlet olmayan aktörlerin de (iş dünyası, sivil toplum örgütleri, halklar ve hatta bireyler) resmi ya da gayri resmi bağlarla katılımı gerçekleşmektedir (Riggirozzi, 2010, s. 3).

Artık uluslararası politikada devletlerin yanında yeni aktörlerde yer almaktadır. Özge Onursal Beşgül, "*adem-i merkezîyet sayesinde yerel aktörler güçlenirken bölgeselleşme vasıtasıyla de yeni ulus-ötesi aktörler önem kazanmaktadırlar*" (Beşgül, 2014, s. 526) diyerek yeni bölgeselciliğin aktör çeşitliliğine vurgu yapmıştır. Vidal ise, "*(.) yeni bölgeselcilik, devletlerin üstünlüğünü inkar etmemekte fakat sistemdeki diğer aktörlerin rollerine giderek daha fazla önem vermektedir*" (Vidal, 2008, s. 43) diyerek yeni bölgeselciliğin ulus-devlete bakışını ortaya koymuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ BÖLGESELÇİLİK TEORİSİ

Küresel politik ekonomideki değişimlerin bölgeselcilik çabalarını etkilemesi, akademik çalışmalarda bölgeselcilik üzerine yoğunlaşanların mevcut paradigmaları sorgulamasına neden olmuştur. Eski bölgeselciliğin teori ve yaklaşımlarından bazılarının başarısız olması bazılarının ise zayıf yönleriyle yeni küresel sistem içerisindeki bölgeselcilikleri açıklamaktan uzak oluşu yeni bir teorinin geliştirilmesini gerektirmiştir. Bu noktada yeni bölgeselcilik yaklaşımı giderek sistematikleşerek bir söylem haline gelmiştir ve halen somut örnekler üzerinden sınanarak teorik gelişimi devam ettirilmektedir.

Bu bölümde eski bölgeselciliği inceleyen teori ve yaklaşımlar açıklanıp yeni bölgeselciliğin yaklaşımdan teoriye olan katkıları tartışılacaktır. Ardından bölgeselcilik çalışmalarında sürece ve eyleme işaret eden bölgeselleşme kavramının yeni bölgeselcilik teorisi çerçevesinde nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durulacak ve yeni bölgeselciliğin çekirdeği olarak görülen bölgelilik kavramı açıklanacaktır. Ayrıca yeni bölgeselciliğin teorik düzleme yerleşmesinde büyük payı olan bölgelilik kavramının somut örnekler üzerinde pratik edilebilmesini sağlayan bölgelilik düzeyleri örnekleriyle birlikte açıklanmaya çalışacaktır.

2.1. Yeni Bölgeselciliğin Teorik Perspektifi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çift kutuplu olan uluslararası sistemin yapısı, devletlerin çoğunu iki bloktan birini tercih etmeye zorlamıştır. Devletler bu dönem içerisinde uluslararası sorunların bölgesel nitelikli olanlarına çözümler bulmak amacıyla entegrasyon girişimlerinde bulunmuştur (Karş., Korkmaz, ss. 143-144). Birinci nesil entegrasyon çalışmaları olarak da bilinen bölgeselciliğin eski türü, 1950'li yıllarda ortaya çıkmaya başlamış ve ekonomik motivasyona dayandığı düşünülmesine rağmen barış ve güvenlik gibi konular temelinde ele alınmıştır (Hettne, 2008(a), s. 89). Birinci nesil entegrasyon çalışmalarında ya da diğer bir deyişle eski bölgeselcilik çalışmalarında ulus-devlet modeli bu dönemin bölgesel nitelikli entegrasyon çalışmalarında güvensizliğin sonlandırılması ve uluslararası barışın sağlanması noktasında çözüm olarak değil sorun olarak görülmüştür (s. 89). Tayyar Arı, entegrasyonun uluslararası politika ile ilişkisini ve önemini şu şekilde açıklamaktadır:

"Birincisi çok sayıda uluslararası ve uluslarüstü (!)⁶ örgütlenme bulunmakta ve gün geçtikçe bunlara yenileri eklenmektedir ve dolayısıyla uluslararası ilişkileri bunlarsız düşün-

⁶ Harun Gümrükçü; ulus-üstü yani *supranasyonal* kavramının Latince kökenli olduğunu *supra*; üstünde, daha fazla, devamlı anlamına geldiğini ve *natio*; etnik grup, halk ve devlet üstü anlamını ifade ettiğini belirtir (Gümrükçü, 2008, s. 24). Ayrıca Gümrükçü, "*supranasyonal düzen, ulus devletlerin belli alanlarda egemenlik haklarını devretmekle oluştuğundan bu alanın genişlemesiyle ulus devletin etkinliği azalmaktadır*" der ve AB'nin

mek olanaksız hale gelmiştir. İkincisi ise artık ulusal devletlerin kendi halklarına karşı olan başta barış ve güvenlik sağlama gibi temel sorumluluklarının çoğunu yeterince yerine getirmede yetersiz kalmaları bu tür yapıların ve üst kurumlaşmaların bu amaçların gerçekleştirilmesindeki önemini artırmıştır." (Arı, 2010, s. 429)

Dönemin entegrasyon çabalarını şekillendiren diğer alakalı yaklaşım ve teoriler ise federalizm, işlevselcilik ve yeni işlevselciliktir (Hettne, 2005, s. 546). Hettne (2008(a), s. 89), *federalizmin (federalism)* bir teori olmaktan ziyade siyasi bir program olduğunu ve Avrupa Birliği'nin öncülerine ilham verdiğini belirtir. Hegel ve Rousseau gibi siyasi düşünürler tarafından savunulan federalizm, devletleri savaşın nedeni olarak görmekte ve barışın sağlanabilmesi için devletlerin egemenliklerinin bir kısmını üst bir federal organa devretmeleri gerektiğini ifade etmektedir (Heywood, 2013, ss. 569-570). Federalizmde sık sık 18. yy.'daki on üç Amerikan kolonisinin bir araya gelmesi dünya federalizmi için bir çıkış modeli olarak görülür (Nye ve Welch, 2011, s. 421). Joseph S. Nye ve David A. Welch federalizm kavramına dünya kelimesini de ekleyerek açıklamalarını 'dünya federalizmi' kavramı üzerinden yapmışlardır (Bkz., Nye ve Welch, 2011, s. 420). Nye ve Welch'e göre devletlerin ulusal silah stoklarından vazgeçmesi ve merkezi bir hükümeti kabul etmesi (yani dünya federalizmine giden bir süreç) savaşların sonu olmayacaktır (ss. 420-421). Nitekim son yıllardaki pek çok savaşın devletlerin içinden çıkması bu yaklaşımın tutarlılığını sorgulatmıştır (s. 421). Ayrıca federalist projeler, devletlerin egemenliklerinden gönüllü olarak vazgeçmelerini istemelerinden dolayı aşırı ihtiraslı olmaları ile eleştirilmiştir ve ayrıca federalist projeler, federalizm savunucularının genellikle siyasi elitlerle sınırlı kalıp halk kitleleri tarafından benimsenmemesi nedeniyle bütünleşme süreçlerinde de çok etkili olamamıştır (Heywood, 2013, s. 570).

İşlevcilik ya da bilinen diğer adıyla *fonksiyonalizm (functionalism)*; uluslararası örgütlerin devreye sokulması ve çatışma yerine işbirliğinin öne sürülmesiyle uluslararası barışın tesis edileceğini savunan bir yaklaşımdır (Şahin, 2014, s. 110). İşlevselciliğin en bilinen savunucusu David Mitrany'dir. Mitrany'nin *dallanma (ramification)* doktrinine göre "*belirli bir alanda başlayan fonksiyonel işbirliği ve örgütlenme diğer alanlarda da benzer örgütlenmelere zincirleme şekilde yol açacaktır*" ve sonuç olarak "*bu fonksiyonel eylem, uluslararası işbirliğine dönüşerek dünya barışının korunması sağlanır*" (Dougherty ve Pfaltzgraff'tan akt., Arı, 2010, s. 431). Fonksiyonalistler, çeşitli insan ihtiyaçlarının karşılanması için en iyi düzeyin ulus-devletin ötesine geçmek olduğunu düşünür (Mitrany'den akt., Hettne, 2008(a), s. 89). Hem federalizm hem de işlevselcilik, ulus-devletin ötesine geçmenin anarşik olan uluslararası sistemin sorunlarının çözümü için gerekli olduğunu ifade etmesine rağmen amaca ulaşma yolun-

bu konuda tek örnek olduğunu ifade eder (s. 24). Bu nedenle ulus-üstü örgütlenmenin tek örneği AB'dir ve çok sayıda uluslararası örgütlenme olmasına rağmen henüz bir adet ulus-üstü örgütlenme vardır. (Detaylı Bkz. Gümrükçü, 2008, ss. 23-25).

da iki yaklaşımın (federalizm ve fonksiyonalizm) yöntemleri birbirinden farklıdır (Hettne, 2008(a), s. 89). İşlevselciliğin zayıf noktası ise devletlerin teknik olmaktan ziyade siyasi alandaki sorumluluklarını bir işlevsel kuruma istekli şekilde devredeceği noktasındaki aşırı vurgusu ve bu işlevsel kurumların ulus-devlet ile rekabet edebileceği hususunda halkın ikna olmamasıdır (Heywood, 2013, s. 570). Ayrıca Nye ve Welch, "*çoğu devlet başkaları karşısında aşırı korunmasızlaşmasına neden olacak bir karşılıklı bağımlılığa girmekte isteksizdir*" (Nye ve Welch, 2011, s. 421) diyerek devlet ve egemenlik noktasında işlevciliğe bir eleştiride bulunmuştur.

Yeni işlevselcilik ya da *neo-fonksiyonalizm (neo-functionalism)* ise ulusal düzeyde ve bir alanda başlayan işbirliği sürecinin giderek bölgesel düzeyde bütünleşmeye doğru evrileceğini belirten bir söylem geliştirmiştir (Şahin, 2014, s. 112). Yeni işlevselciliğin literatüre en önemli katkılarından biri de *yayılma (spill over)* kavramını üretmesidir. Yayılma (*spill over*) kavramını Heywood şöyle tanımlar: "*Ekonomik alanda bir bütünleşme sağlanmasının ve bu bütünleşmenin derinleştirilmesinin daha ileri düzeyde ekonomik bütünleşme ve potansiyel olarak siyasi bütünleşme yönünde baskılar ortaya çıkarması süreci.*" (Heywood, 2013, s. 572). Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) 1952 yılında kömür ve çelik sektörlerinde başlayan kısmi entegrasyon çalışmasının giderek diğer sektörlerde yayılması ve Avrupa Birliği'ne giden sürecin başlaması yayılma efektine örnek olarak verilebilir (Bkz., Arı, 2010, s. 444). Klasik işlevselciliğin aksine yeni işlevselcilikte ulus-devlet yapısının korunması gerekliliği vurgulanır ancak devletin bir takım yetkilerinin bir üst kuruma veya organa devredilmesi öngörülür (Şahin, 2014, s. 113). Yeni işlevselciliğin zayıf noktası olarak yaklaşımın Avrupa bütünleşmesi üzerine kurgulanmış olması ve diğer bölgesel örgütlerin ya da küresel yönetim kurumlarının Avrupa örneğini takip etmemesi gösterilebilir (Heywood, 2013, s. 572).

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1980'li yıllara kadar bölgeselcilik çalışmaları devam etmiştir. Bölgeselcilik çalışmalarıyla birlikte yukarıda sıralanan teori ve yaklaşımlar ile bölgesel ve küresel düzeyde entegrasyon girişimleri de tecrübe edilmiştir. Ulus-üstü bir modelin en iyi ideal olduğu varsayımından hareketle; geçen süre zarfındaki entegrasyon çalışmalarının tümüne bakıldığında Avrupa bütünleşme serüveninin diğer bütünleşme süreçlerine nazaran çok daha başarılı olduğu ve bugün dahi Avrupa bütünleşme sürecinin devam ettiği/ettirilmeye çalışıldığı düşünüldüğünde en iyi bütünleşme ve en iyi bölgeselcilik örneği olduğu söylenebilir.

Daha önce de belirtildiği üzere küresel politik-ekonomideki köklü değişimler ile birlikte 1980'lerde ve 1990'larda bölgeselcilik tekrardan ortaya çıkmış ve yeni bölgeselcilik adını almıştır. Literatürde yeni bölgeselcilik bir yaklaşım olarak ele alınmıştır (Bkz., Hettne ve Söderbaum, 1998; Knecht, 2013; Acharya, 2012; Riggirozzi, 2010). Ancak Hettne ve

Söderbaum küresel sosyal teori, sosyal konstrüktivizm ve karşılaştırmalı bölgeselci çalışmalardan hareketle yeni bölgeselciğin teorik zeminini oluşturmuşlardır (Hettne ve Söderbaum, 2000, s. 459). Hettne ve Söderbaum'un yeni bölgeselciliği teorileştirmesinin ardından literatürde de yeni bölgeselcilikten teori olarak bahsedilmeye başlanmıştır. (Bkz., Jegorova, 2013; Ndayi, 2006).

Yeni bölgeselciliğin bir yaklaşım mı yoksa Hettne ve Söderbaum'un geliştirdiği şekilde bir teori mi olduğu noktasında bir tespitte bulunmak için yaklaşım ile teori arasındaki farkı ortaya koymak gerekecektir. Tayyar Arı, Johari'ye (1985) atıfta bulunarak yaklaşım kavramını şöyle açıklamıştır:

"Yaklaşım, bir teoride bulunması gereken genellik, betimleme, açıklama ve öngörme özelliklerine sahip olabildiği halde bir teori haline dönüşebilmesi için sadece veri toplama ve soruların belirlenmesi kriteri olma özelliğinin ötesine geçmesi gerekmektedir. Yaklaşım en basit anlamıyla belli bir olguyu açıklamak için kullanılan bir bakış açısı olarak tanımlanabilir." (Johari'den akt., Arı, 2010, s. 26)

Yeni bölgeselcilik, devlet merkezçiliğinden uzaklaşarak küresel bir sosyal teori olma çabasıdadır (Ndayi, 2006, s. 114). Ayrıca Hettne ve Söderbaum, yeni bölgeselciliğin çekirdeği olarak görülen *bölgelilik (regionness)* kavramını da literatüre kazandırmıştır. Hem küresel iddialarının bulunması hem de 'bölgelilik' kavramı ile yeni bölgeselcilik yaklaşımı veri toplama ile soruların belirlenmesi kriterinin ötesine geçmekte ve bir teori olarak literatürde kendine yer bulabilmektedir. Nitekim yeni bölgeselcilik teorisi sadece bölgelerin ortaya çıkışıyla ilişkilendirilip tek bir bölge ile anlaşılacak bir teori de değildir. Yeni bölgeselcilik *"dönüşen küresel düzen ve çok seviyeli yönetim modelinin ortaya çıkışı"* ile ilişkilendirilmektedir (Hettne ve Söderbaum, 2000, s. 458).

Yeni bölgeselcilik teorisi sıklıkla ekonomik bölgeselcilik ile de anılmaktadır. Yeni yaklaşımın esnek yapısı, ekonomilerin liberalizasyonunu ön görmesi, ABD hegemonyasının düşüşü ile bölgelerin hareket kabiliyetinin artması neticesinde bölge devletleri komşularıyla ilişki kurmakta özgür kalmış ve istekli olmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi Vayrynen'in deyişiyle, uluslararası sistemin etkileşim kapasitesindeki artış bölgelerin fiziksel bölgeden fonksiyonel bölgeye dönüşümünü sağlamıştır (Vayrynen, 2003, s. 28). Yeni yaklaşımda ekonomik meselelerin daha da ön plana çıkmasını Andrew Heywood şu şekilde açıklar:

- Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma amacıyla ihracata daha fazla önem vermeye başlaması,
- SSCB'nin dağılmasından sonra eski Sovyet ülkelerinin piyasa ekonomisine geçişte bölgeselciliği bir araç olarak görmeleri,

- Ülkelerin siyasi çıkarlarına ulaşmak için gitgide sayısında artış yaşanan ekonomik temelli uluslararası kuruluşlara katılması,
- ABD'nin NAFTA ve daha pek çok bölgesel örgütün üyeliğinde yer alması diğer ülkelere örnek olması,
- Küreselleşmenin etkisi ile küresel sermayenin akış hızının artması devletleri kendilerini korumak için bölgeselci projelere katılma yönünde motive etmiştir (Heywood, 2013,s. 574).

Andrew Hurrell, ekonomik meselelerin daha ön plana çıktığı yeni bölgeselciliğin NAFTA örneğinde olduğu gibi kuzey-güney bölgeselcilik şeklinde ortaya çıktığını; AB örneğinden farklı olarak kurumsallaşmaya gitmeyen, bürokrasiden kaçınan ve esnek bir yapısının olduğunu; ekonomi ve güvenlik meseleleri haricinde pek çok farklı konu üzerinde kurgulanabildiğini; bölgesel farkındalık ve bölgesel bilinç gibi kavramlar üzerinden Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan kimlik ve aidiyet sorunlarına cevap aradığını (1995, s. 332) belirtir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Hurrell (1995, s. 332) yeni bölgeselciliğin kuzey-güney bölgeselciliği şeklinde ortaya çıktığını iddia etmiştir. Vidal ise, eski bölgeselcilikte kuzeyli ülkeler arasında bir entegrasyon sürecinin söz konusu olduğunu ancak; yeni bölgeselcilikte Amerika kıtası örneğinde olduğu gibi (Andean Paktı-1996 ve Mercosur-1991) entegrasyon süreçlerinin güneyli ülkeler arasında ortaya çıktığını belirtir (Vidal, 2008, s. 43). Her iki iddia da doğru olmakla birlikte eksik yönleri bulunmaktadır. Nitekim bugün Arktika Bölgesi'nde - kuzey yarım kürenin en kuzeyinde- bölgeselcilik çalışmaları mevcuttur. Akademik çalışmalarda da Arktika Bölgesi'nde bölgeselleşme süreçlerinin ileri bir düzeye geçildiği yönünde görüşler bulunmaktadır (Bkz., Jegorova, 2013; Knecht, 2013; Keskitalo, 2007). Bu çalışma da Arktika'daki bölgeselciliğin analiz edilmesi çabasıyla kaleme alınmıştır. Bu nedenle yeni bölgeselciliğin salt kuzey-güney ülkeleri arasında ya da güney-güney ülkeleri arasında gerçekleştiğini ifade etmek mevcut teorinin çerçevesinin yanlış belirlenmesine neden olacaktır. Yeni bölgeselcilik teorisi kuzey-güney ya da güney-güney şeklinde sınırlandırılmayacak kadar "*dünya çapında fenomen*" bir olgudur (Hettne ve Söderbaum, 2000, s. 457) ve bugün bölgeselciliğinde ötesine geçen bölgelerarasıcılıktan bahsedilir olmuştur (Bkz., Gilson, 2006; Hwee ve Vidal, 2008; Tsardanidis, 2005).

Daha öncede belirtildiği üzere; Fawcett (2004, s. 442), bölgeselciliğin devletlere büyük güçleri dengeleme ya da onların yanında yer alma (bandwagoning) imkanı tanıdığını belirtir. Küçük ülkelerin büyük güçlerin yanında yer almasının örneği, NAFTA içerisinde ABD gibi büyük bir ekonomiye nazaran Meksika'nın yer alması gösterilebilir (Karş., Ethier, 1998, s. 1151). Benzer şekilde AB içerisinde Fransa ve Almanya'ya nazaran daha küçük ekonomilere ve siyasi etkilere sahip Baltık ülkeleri de örnek olarak verilebilir.

Küçük ülkelerin bölgeselci bir projede yer alması onların üyelik çerçevesinde reformlar yapmasını da sağlaması açısından önemlidir. Yine NAFTA ve AB örneğinden hareket edilecek olursa Meksika ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üyeliklerine istinaden gerçekleştirdiği reformlar bulunmaktadır (s. 1151). Böylelikle görülmektedir ki bazı ülkeler açısından yeni bölgeselcilik, uluslararası politikada çıkarlara ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Hatta kontrolsüz sermaye hareketi karşısında devletler yeterli kapasite etkisine sahip olmadığı durumlarda küreselleşmenin olumsuz sosyal sonuçlarını en aza indirmek ve küresel piyasa güçleri karşısında kontrolü sağlamak için bölgeselcilik ulus-devletlere hareket kabiliyeti yaratabilmektedir (Best ve Christiansen, 2011, s. 432).

Yeni bölgeselciliğin küreselleşmeye tepki olarak doğduğu yönündeki yaygın kanının aksine küreselleşme ve bölgeselciliğin bir arada var olduğunu açıklayan pek çok kanıt bulunmaktadır. Örneğin, yeni bölgeselciliğin ekonomik bakımdan açık oluşu onun küreselleşme sürecinde bir engel olmak yerine bir basamak taşı olduğu yönünde fikir vermektedir (Guraziu, 2008, s. 13). Nitekim eski bölgeselciliğin korumacı, kapalı ve içe dönük yapısı küreselleşme sürecine engel olmuştur. Eski bölgeselcilikte ticari, politik, sosyal ve kültürel etkileşimler sıklıkla bölge içerisinde gerçekleşmektedir. Ancak yeni bölgeselciliğin dışa dönük ve açık yapısı küreselleşmenin hızına hız katmaktadır. Hettne ve Söderbaum (1998, s. 3), küreselleşme ve bölgeselcilik arasında ilişkinin simbiyotik bir ilişki olduğunu tartışır. Düşünüldüğünde herhangi birisinde gerçekleşecek olan hız ve değişim diğerini de aynı şekilde etkileyecektir. Bu nedenle küreselleşme ve yeni bölgeselcilik arasındaki ilişki birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

Yeni bölgeselcilik teorisinin olası somut örneklerle pratiğe dönüşebilmesini açıklayabilmek için bölgeselleşme ve bölgeselcilik kavramlarına başvurmak gerekecektir. Neticede bölgeselleşme, teorisinin sürecini ifade ederken; bölgeselcilik, teorisinin kalıplarını ortaya koymaktadır.

2.2. Yeni Bölgeselcilik Teorisinde Bölgeselleşme ve Bölgeselcilik Düzeyleri

Bölgeselciliği Hettne ve Söderbaum; "(...) belirli bir coğrafik alanda veya bir dünya düzeni şeklinde bölgeselci bir düzen için bir istekten ya da başka bir deyişle bir ideoloji olarak genel bir fenomenden bahseder" (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 5) şeklinde açıklar. *Bölgeselleşme (regionalisation)* ise, bölgeselciliğin eylemci unsurlarını ifade eden bir süreçtir (s. 5).

Andrew Hurrell ise bölgeselleşmeyi şöyle açıklamaktadır: '*Bölgeselleşme (regionalisation)* ise fikirlerin, politik tavırların, düşünce kalıplarının bir alandan diğerine yayıldığı kompleks

sosyal ağları, çok kanallı kalkınmayı, insan akımının⁷ artışını ve transnasyonel bölgesel sivil toplumun yaratılışını içerir.' (Hurrell, 1995, s. 334) Örneğin, Avrupa bölgeselciliğinden bahsederken Avrupa'nın ekonomik ve siyasi bütünleşmesini ima eden fikirler, stratejiler ve politik kurgulardan bahsedilir. Ancak Avrupa'daki bölgeselleşmeden bahsedilirken bütünleşme projelerinin ve fikirlerinin hayata geçirilmesi, fiiliyata dökülmesi ve tüm bunların ifa edileceği süreç anlatılır. Kısacası bölgeselcilik politik bir program iken bölgeselleşme bu programın hayata geçirilmesini ifade eden eylemdir. Ayrıca bölgeselleşme niteliği itibariyle *"karmaşık süreçler sonucu bölgelerin oluşması ile ilgilidir"* (Hettne, 2008(a), s. 89).

Bir coğrafyadaki bölgeselcilik yönünde atılan adımlar muhakkak ki o coğrafyanın bölgeselleşmesi sonucunu doğuracaktır. Ancak her bölgeselleşme bir bölgeselciliğin sonucu olmak zorunda da değildir. Bölgeselcilik çerçevesinde gerçekleşmemesine rağmen hemen hemen tüm coğrafyalarda az ya da çok bir bölgeselleşme sürecinden bahsedilebilir. Bu konuda Pınar Yardımcı şöyle bir tespitte bulunur: *"Bölgeselleşme belki bölgeselciliğin bir sonucu da olabilir. Fakat bölgeselleşme mutlaka bölgesel bir proje doğrultusunda olmak zorunda değildir. Doğrudan bölgeselcilik ile ilgili olmayan taraflar açısından 'bölge'nin sınırları daha çok pragmatik olarak belirlenir ve bölgesel faaliyet geçicidir."* (Yardımcı, 2012, s. 9)

Hettne ve Söderbaum bir bölgedeki bölgeselleşmenin seviyesini, kademesi ve niteliğini belirlemek için literatüre *bölgelilik (regionness)* kavramını kazandırmışlardır. Bölgelilik kavramı, bölgeselcilik çalışmalarının detaylı analizleri için belirli kalıplar sunmaktadır. Hettne, *"bölgeselleşme artan bölgelilik sürecidir ve kavram tek bir bölgeye işaret edebileceği gibi dünya sistemine de işaret edebilir"* (Hettne, 2008(b), 425) diyerek bölgeselleşme ve bölgelilik arasında bağ kurmuştur. *Bölgelilik (regionness)* bölge olabilme durumundan bahseder ve Hettne ve Söderbaum'a göre *"(.) bir bölgenin az ya da çok bir bölge olabilmesini ve bölgelilik düzeyinin hem artabilmesini hem de azalabilmesini ifade eder"* (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 6).

Bölgeliliğin daha iyi anlaşılabilmesi için Hettne'nin şu tespiti önemlidir: *"Belki de 'devletlilik' ya da 'ulusluluk' gibi kavramlarla benzerlik içinde, 'bölgelilik' düzeylerinden bahsedebiliriz. Daha üst düzey bir bölgelilik; daha üst düzey bir ekonomik özgürlük, iletişim, kültürel homojenlik, bütünlük, hareket yeteneği ve özel olarak, uyumsuzlukları çözme yeteneği demektir."* (Hettne, 2008(b), s. 425)

Bölgelilik kendi içerisinde beş farklı seviyeden oluşmaktadır. Seviyeler herhangi bir bölgenin bölgeselleşme sürecindeki mevcut yerinin tayininde ve ayrıca bölgeselcilik yolunda

⁷ Buradaki "insan akımının artışı" ifadesinden, AB'deki yurttaşların serbest dolaşımı anlaşılabilceği gibi aynı zamanda devletlerin izinleri ölçüsünde ekonomik, ticari ve her türlü amaçlı insan dolaşımını ifade ettiği anlamı da çıkarılmaktadır.

bölgeselleşmenin hem ivmesini hem de istikametini çizmede yardımcı olan bir nevi bölgeselcilik teorisinin küçük formülleridir. Ayrıca bölgesellik seviyeleri ile bir bölgenin analizinin yapılabileceği gibi iki ya da daha fazla bölgenin birbirleriyle kıyaslanabilmesi açısından da bir çerçeve sağlamaktadır.

Hettne ve Söderbaum'un geliştirdiği beş bölgesellik düzeyleri en alt düzeyden en üst düzeye doğru sıralaması şu şekildedir: "a) bölgesel boşluk, b) bölgesel kompleks, c) bölgesel topluluk, d) bölgesel toplum, e) bölge devlet". (Bkz., Hettne ve Söderbaum, 2000, ss. 462-468) Zoleka V. Nydai, beş bölgesellik düzeyini her birine karşılık gelen sembolik birer kelime ile şöyle özetler: birinci düzey "coğrafik", ikinci düzey "sosyolojik", üçüncü düzey "kurumsallaşma", dördüncü düzey "bölgesel entegrasyon" ve son düzey ise "ulus-üstü varlık" (Ndayi, 2006, s. 115).

Tüm bu bölgesellik düzeyleri birer etap teorisi ya da aşamalı bir teori olarak düşünülmemelidir (Hettne ve Söderbaum, 2000, s. 470). Nitekim bazı düzeyler hiç gerçekleştirilmeden bir üst düzeye geçilebilir veya bazı düzeylerden de alt düzeylere düzenli/düzensiz gerilemeler söz konusu olabilir (s. 470).

2.2.1. Bölgesel Boşluk

Bölgesel boşluk (regional space); doğal fiziksel bariyerlerle az ya da çok sınırlandırılmış ve yerli insanlar tarafından oluşturulmuş bir coğrafik alanı tanımlar (Hettne, 2002, s. 35). Bu seviyede bölge; "coğrafi ve ekolojik bir birim" (Hettne, 2008(b), s. 426) olarak tanımlanmaktadır. Atlantik'ten Urallar'a kadar Avrupa, Sahra altı Afrika, Hint alt-kıtası bu seviye bölgesellik için örnek verilebilir (Hettne, 2008(b), s. 426).

Hettne; bu bölgesel boşluğun, ya insanların hiç yaşamadığı bir dönemde ya da ilk insanların izole topluluklar şeklinde yaşadığı dönemde gerçekleşebileceğini belirtir (Hettne ve Söderbaum, 2000, s. 462). Bu bölgesellik düzeyinde bahse konu coğrafik alan "*ilk bölge (proto-region)*" ya da "*bölge öncesi alan (pre-regional zone)*" olarak da adlandırılmaktadır (s. 463). Yerel ötesi sembolik ilişkilerin gelişmeye başlamasıyla da giderek bölgesel boşluk düzeyinden bölgesel kompleks düzeyine geçilmektedir (Hettne ve Söderbaum, 2000, 463).

2.2.2. Bölgesel Kompleks

Bölgesel kompleks (regional complex) düzeyine "*fazlasıyla izole toplumlar arasında sosyal ilişkilerin ve işlemlerin giderek artması*" sonucunda ulaşılmaktadır (Behr ve Jokela, 2011, s. 10). Bu bölgesellik seviyesinde bölgeselleşme devletler tarafından resmi bir şekilde teşvik edilebileceği gibi kültür, ekonomi, politik ya da askeri alanların bir ya da birkaçında kendiliğinden/gayri resmi bir şekilde gerçekleşmesiyle de başlayabilir (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 6). Bu düzeyde güvenlik sistemi açısından bölgesel sistem anarşiktir ve devletler mevcut sis-

tem içerisinde güç dengesini sağlama yönünde adım atabilir veya sistem içerisinde bir imparatorluğun ortaya çıkması bölgede hiyerarşik düzenlemelerin yapılmasına yol açabilir (Hettne, 2002, s. 35).

Hettne ve Söderbaum (2000, s. 463), bölgesel kompleks düzeyinin oluşumuna giden süreçteki insan ilişkilerinin sadece pozitif yani olumlu manada olmasının gerekli olmadığını negatif yani olumsuz yönde ilişkilerin kurulmasının da bölgeselleşme sürecine hizmet ettiğini belirtir. Nitekim bölge içerisinde çatışmaların ortaya çıkması, toprakların işgali veya imparatorluk inşası negatif anlamda kurulan ilişkilerin doğasını oluşturmaktadır (Hettne, 2002, s. 35). Behr ve Jokela, bölgesel kompleks düzeyine örnek olarak Ortadoğu'ya işaret etmiştir (Behr ve Jokela, 2011, s. 10). Hettne ve Söderbaum ise bölgesel kompleks düzeyine 19. yüzyıl Avrupa'sını örnek olarak göstermiştir (Hettne ve Söderbaum, 2000, s. 464). Bu seviyede, ilkel güvenlik mekanizmaları da denen ittifak ve güç dengesi gibi yöntemler vasıtasıyla güvenlik sağlanmaktadır (Hettne, 2008(b), 426).

2.2.3. Bölgesel Topluluk

Bölgelilik seviyelerinin üçüncüsü ise *bölgesel topluluk (regional society)* düzeyidir. Devletlerin hala baskın aktörler olduğu bu bölgelilik düzeyinde bölge, organize bir şekilde veya kendiliğinden kültür, ekonomi, askeri veya siyasi alanların herhangi birisinde işbirliğinin gerçekleştiği mekan haline dönüşmektedir (Hettne, 2002, s. 35). Hettne, "*ilişkilerin daha organize olması durumunda bölge, bölgesel organizasyonun üyeleri tarafından tanımlanmaya başlar*" (s. 35) diyerek bölgenin bir organizasyon perspektifinden tanımlanışına dikkat çekmektedir.

Bölgesel toplulukta bölge, belirli bir kimlik, meşruluk, karar verici yapısı ve kurumsallaşmış aktör kapasitesi ile bir özne gibi davranmaya başlar (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 7). Var olan bölgesel bir örgütün yüzeysel işbirliği üzerinden faaliyet göstermesi bu düzeydeki bir bölgenin bölgelilik seviyesinin sorgulanmasına neden olmayacaktır. Önemli olan bahsedilen bölgesel örgütün gelecek hedeflerinde derinleşmeye yönelik motivasyonların bulunmasıdır (Hettne, 2008(b), s. 426). Bu düzeye makro boyutta verilebilecek örnek ise Latin Amerika ve Asya bölgeselcilikleridir (Behr ve Jokela, 2011, s. 10).

2.2.4. Bölgesel Toplum

Bölgesel toplum (regional community), dördüncü düzey bölgeliliği ifade eder ve kurumsallaşmanın giderek bölgeyi dönüştürdüğü bir sürece işaret eder. Bölgesel toplum düzeyinde değerlerin ve eylemlerin bölge boyunca birlikteliğinin sağlandığı, sosyal iletişimin arttığı,

sosyal gerçeklerin karakterize edildiği ve uluslararası bir sivil toplumun yaratıldığı bölgeselleşme süreçleri yaşanır (Hettne, 2002, ss. 35-36).

Bölgesel işbirliğinin çok boyutlu olduğu bu düzeyde önceden bölge genelinde hakim olan ortak bir kültürel geleneğin var olması gereklidir (Hettne, 2008(b), s. 426). Ancak Hettne, kültürün sadece verili bir şey olmadığını sürekli olarak yaratıldığını ve yeniden yaratıldığını da ekler (2008(b), s. 426). Bölgesel toplumunda en güzel örneği bugün için Avrupa Birliği'dir.

2.2.5. Bölge Devlet

Beşinci ve son düzey olan *bölge devlet (region state)*; ayırt edici bir kimliğin aktörün meşruiyetinin ve karar verme yapısının oluşturulduğu ve vatandaşların temsil edildiği bölgedir (Hettne, 2008(b), s. 426). Güvenlik açısından amalgam güvenlik topluluğuna benzeyen bölge devlet ya da *bölgesel kurumsallaşmış politika (regional institutionalised polity)* bölgesel çapta felaket ve acil durumlarla baş çıkma ve önleme, çatışma çözümü, sosyal güvenliğin ve refahın yaratılması, bölgesel dengenin sağlanması gibi konularda etkin bir aktör olarak davranır (Hettne, 2002, s. 36). Hettne, bu süreci devlet ve ulus inşasına benzetir ancak 'bölge devlet' bilindik devlet türünden farklı olarak çok seviyeli ve çok boyutlu bir yönetişimin hakim olduğu bir birlikteliktir (s. 36).

Bölgesel kimlik ve bölgesel uyumun kuruluşunda (kısaca bölgeliliğin son düzeye kadar artışında) politik motivasyonlar Hettne tarafından "*bölge olma uğraşısı (pursuit of regionness)*" olarak adlandırılır (s. 34). AKÇT/AET örgütlenmesinden yola çıkıp Avrupa Birliği'ne kadar uzanan Avrupa bölgeselciliği yöntem açısından olmasa da bölgelilik uğraşısı bakımından bugüne kadar ki en büyük politik motivasyon örneğidir.

Bölgeselleşme süreci ne kadar olumlu ve kurumsallaşmacı çizgi çizerse; o kadar bölgelilik düzeylerinde artıştan bahsedilebilir. Birinci düzeyden son düzey olan beşinci düzeye kadar bölgeselleşme süreci devam eder ve beşinci düzeyde bölgeselleşme bir bölge-devletin ya da bir bölgesel kurumsallaşmış yönetimin oluşumu ile başarıya ulaşır. Ancak yukarıda açıklanan bölgelilik düzeyleri sürekli ve düzenli bir şekilde aşılması gereken etap teorisi olarak algılanmamalıdır (Hettne ve Söderabum, 2000, s. 470). Her bölgeselleşme sürecinin birinci düzeyden sonuncu düzeye kadar düzenli bir sıra ile devam etmesi ya da sürekli olarak en son düzeye kadar ilerlemesi de beklenmemelidir. Bazı düzeyler hiç yaşanmadan diğer düzeylere geçilebilir ya da bölgeselleşme sürecindeki olumsuzluklar nedeniyle bölgelilik düzeylerinde (düzenli/düzensiz) gerilemeler gerçekleşebilir (s. 470).

Her bölgeselleşme sürecinin de en üst düzeye kadar sürdürülüp bölge devlet ile sonuçlandırılması da beklenmemelidir. Hem küresel sistemdeki hem de bölge genelindeki aktörler, yuka-

rıya doğru ivme alan bölgeselleşme sürecini her zaman devam ettirmek istemeyebilirler. Ya da kültür ve kimlik temelinden yaklaşıldığında; bölge genelindeki tüm gelenek ve değerlerin bir potada eritilip ortak unsurlar haline getirilmesi her zaman ve belki de hiçbir zaman mümkün olmayabilir. Kısacası; bölgelilik düzeyleri bir bölgedeki bölgeselciliğin mevcut durumunun analizi, başka bölgeler ile kapasitesinin kıyaslanması ve bölgedeki bölgeselciliğin istikametinin tespiti için gerekli olan kavram ve methodlar bütünüdür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARKTİKA BÖLGESİ

Bu bölümde Arktika'nın bir bölge olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışılacaktır. Antarktika ile kıyaslandığında; Arktika Okyanusu, etrafı karalarla çevrili bir alan iken Antarktika, etrafı sularla çevrili bir kara parçasıdır (Sweden's Strategy for the Arctic Region, 2011, s. 11). Ancak sadece Arktika Okyanusu'ndan bahsetmek Arktika'nın tam olarak tanımlanmasına imkan vermemektedir. Arktika'da Arktika Okyanusu'nun haricinde karasal alanda bulunmaktadır. Bu nedenle Arktika'nın tanımı yapılırken hem okyanus hem de karasal alan göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bölümün alt başlıklarında da Arktika'nın bir kelime olarak tanımından ve Arktika diye ifade edilen alanın farklı çevrelerce belirlenmiş sınırlarından bahsedilecektir. Arktika'nın bir bölge olduğu varsayımından hareket edilerek çalışma içerisinde yeri geldikçe bu coğrafya Arktika Bölgesi şeklinde ifade edilecektir. Ayrıca Arktika'nın pek çok sınır tanımının olduğu göz önünde bulundurularak bölgeselcilik çalışmaları için gerekli olan politik sınırların belirlenmesi noktasında da bir takım kriterlere göre Arktika'nın politik bir bölge olarak nasıl tanımlanabileceği tartışılacaktır.

Bir bölge olarak kabul edilen Arktika'nın ne tür bir bölge özelliği gösterdiğinin ve Vaymen tarafından geliştirilen fiziksel/fonksiyonel bölge kalıplarından hangisine uygun olduğunun incelenmesi Arktika bölgeselciliğinin ele alındığı bu tezde 'nereye - ne şekilde' odaklanılması gerektiği noktasında bir perspektif vermesi beklenmektedir.

3.1. Arktika'nın Tanımı

Arktika kelimesinin etimolojik kökeni, yıl boyunca Kuzey gecelerinde gökyüzünde görülen Küçük Ayı ve Büyük Ayı takımyıldızlarının ismindeki 'ayı' yani Yunanca 'arktos'⁸ kelimesine dayanmaktadır (Nuttall, 2005, s. 117). Arktika (*Arctic*) kelimesinin yerine bazı basın ve internet kaynaklarında "*Arktik*" kelimesinin kullanıldığı da görülmüştür.⁹

TDK Türkçe Sözlük'te Arktika kelimesi yer almamaktadır. Ancak 'Arktik' tanımına yer verilmekte ve bu kelime "*(sıfat, Fransızca: Arctique coğrafya) Kuzey Kutbu'yla ilgili, Kuzey*

⁸ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi'ne göre "*arktos*" kelimesi Yunanca "*dişi ayı*" anlamına gelmektedir (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 2004, s. 151).

⁹ Bkz. Kazokoğlu C., Sekiz Ülkenin Neden Gözü Kutup Bölgesi'nde?, BBC Türkçe, (20.02.2014) erişim: [http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji]; Vardaryıldız S., Küresel Isınma Yeni Jeopolitik Savaşların Habercisi, USAK Analist, (Haziran 2012), erişim: [<http://www.usakanalist.com/detail.php?id=147>]

*Kutbu*¹⁰ *yakınında olan: Arktik kuşak*" (TDK Türkçe Sözlük, 2011, s. 154) şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı şekilde "Arktika'nın karşısındaki" anlamına gelen Antarktika (*Antarctic*) kelimesi TDK Türkçe Sözlük'te hem Antarktika hem de Antarktik olarak yer almaktadır. TDK'ya göre Antarktik, "(sıfat, Fransızca *antarctique coğrafya*) Güney Kutbu ile ilgili, Güney Kutbu yakınında olan" anlamına gelmekte iken; Antarktika, "(özel ad) Güney Kutbu'ndaki kara bölgesi" anlamına gelmektedir (s. 132).

Görüldüğü üzere hem Arktika hem de Antarktika kelimesine niteleyici bir sıfat görevi yüklenildiğinde Arktik/Antarktik şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ancak özel isim olarak kullanılacağı ve bir bölge olarak tanımlanacağı Arktika/Antarktika şeklinde kullanımı daha uygundur ve literatürde de bu yönde bir tercih mevcuttur (Bkz., Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, 1999, s. 5458; Yılmaz ve Çiftçi, 2013; Başlar, 2013). Bu çalışmada da özel bir isim olması ve bir bölgeyi tanımlaması nedeniyle Arktika kullanımı tercih edilecektir.

3.2. Arktika'nın Sınırları

Arktika denildiğinde genellikle dünyanın kuzeyinde ve kutup çevresinde buzlarla kaplı, yılın bazı zamanlarının karanlık bazı zamanlarının ise aydınlık geçtiği, soğuk ve mahrumiyetin olduğu bir alan akla gelir. (Karş., Nutall, 2005, s. 117) Arktika Bölgesi'ni diğer bölgelerden ayıran bir takım özellikler şunlardır:

- Bölge genelinde nüfus yoğunluğunun düşük olması ve bölgede yaşam standartları arasında farklılıkların içermesi,
- Bölgenin kırılgan bir ekosisteme sahip olması,
- İklim ve yer şekilleri nedeniyle bölgedeki tüm alanlara erişimin sınırlı olması,
- Sanayileşmenin kontrolsüz bir şekilde yayılımını sürdürdüğü bir bölge olması,
- Hem yenilenemez hem de yenilenebilir kaynak bakımından bölgenin zengin olması (The Contribution of Space Technologies to Arctic Policy Priorite, 2012, s. 7).

Yukarıda sıralanan farklı karakteristik özellikleri göz önünde bulundurularak hem sosyal bilimlerde hem de fen bilimlerinde alan çalışması olarak Arktika Bölgesi üzerine odaklanıldığında bu alanın bir takım kriterlere göre sınırlarının çizilmesine ve tanımının yapılmasına gerek duyulmaktadır.

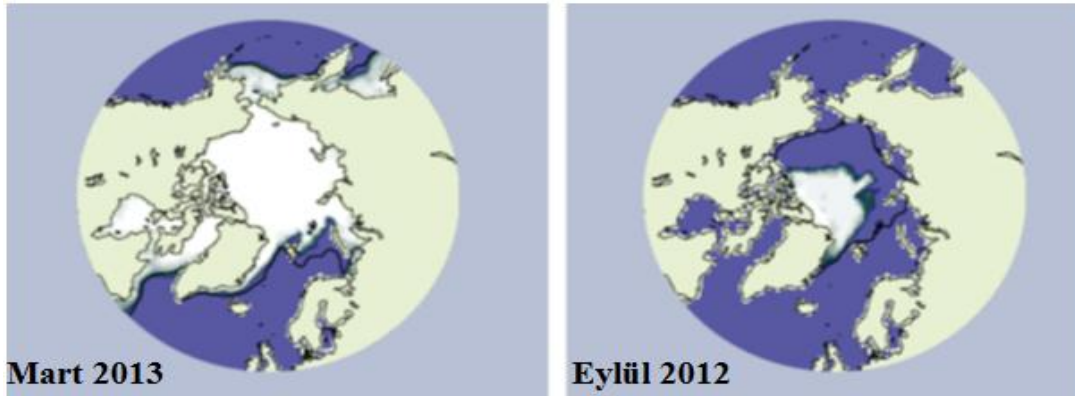
On iki devletin 1959 yılında Washington'da imzaladığı Antarktika Anlaşması'nın 6. maddesinde, bahse konu antlaşmanın Güney Yarımküredeki 60° enleminin güneyinde kalan alan içerisinde uygulanacağı belirtilmiştir (The Antarctic Treaty, 1959). Bir alanın sınırlarının dev-

¹⁰Kutup: "Yer yuvarlağının, Ekvator'dan en uzak olan yer ekseninin geçtiği varsayılan iki noktasından her biri; (...)." (TDK Türkçe Sözlük, 2011, s. 1547)

letler arasındaki bir antlaşma çerçevesinde belirlenmesi o alanın hukuki ve siyasi sınırlarının tanımlanması anlamına geleceğinden Antarktika'nın da sınırları bu antlaşma çerçevesinde belirlenmiştir. Ancak Arktika'nın (Kuzey Kutup Çevresi'nin) sınırlarını belirleyen bir antlaşma bugün için mevcut olmadığından böylesi bir durum söz konusu değildir (Karş., Yılmaz ve Çiftçi, 2013, s. 8).

Arktika Bölgesi'nin evrensel olarak üzerinde konsensüse varılmış ortak ve tek bir tanımı da bulunmamaktadır. Ancak Nuttall, kabaca bir tarif ile Arktika'nın sınırlarını şu şekilde tanımlamıştır: "*Coğrafik açıdan Arktika; Arktika Okyanusu'nu¹¹, pek çok adalar ile takımadaları ve Kuzey Amerika, Asya ve Avrupa kıtalarının kuzey alanlarını kapsar.*" (Nuttall, 2005, s. 117)

Yaygın kanının aksine Arktika'da her yer aynı iklim, flora ve fauna özelliğine sahip değildir ve Norveç'in kuzey kıyılarının genelde buz tutmadığı ancak aynı enlemdeki başka yerlerin çoğunlukla buz kaplı olduğu düşünüldüğünde tüm alanların homojen bir görüntü sergilemediği görülecektir (Adapting to Change UK Policy Towards the Arctics, 2013, s. 1). Aşağıda 2013 yılı Mart ayına ve 2012 yılı Eylül ayına ait Arktika'daki deniz buz seviyelerini gösteren iki farklı harita yer almaktadır.

Şekil 3.1 Arktika Deniz Buzu Seviyesi (Met Office Hadley Center'dan aktaran Adapting to Change UK Policy Towards the Arctics, 2013, s. 1)

Yukarıdaki şekilde kuzey yarımkürede kış mevsiminin bitiminin ardından (Mart ayında) Arktika Okyanusu'nun buz tutan kısımları gösterilmektedir. Yaz mevsiminin bitiminde (Eylül ayında) ise buzulların eriyip Arktika Okyanusu'ndaki suların ortaya çıktığı görülecektir. Bu

¹¹ Arktika Okyanusu, Kuzey Buz Denizi olarak da bilinmektedir. Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi'ne göre Kuzey Buz Denizi şu şekilde tanımlanmaktadır: "*Kuzey Buz Denizi, Kuzey Kutup Dairesi (66° 33') ile Kuzey Kutbu arasında kalan denizler topluluğu. Yüzölçümü 14 0550930 km², ortalama derinliği 1 505 m, en derin yeri 6 258m. Asya, Avrupa, Amerika kıtalarının kuzey kıyılarıyla çevrilidir. Başlıca bölümlerini Grönland, Norveç, Barents, Kara, Laptev, Beaufort, Baffin denizleri oluşturur.*" (Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, 1999, s. 5458) Ayrıca 14 milyon km²'lik yüz ölçümü ile Kuzey Buz Denizi dünya okyanuslarının en küçüğüdür (s. 5459).

nedenle Arktika, mevsimsel olarak değişim gösteren bir alandır. Ayrıca Arktika'da okyanus akıntıları nedeniyle sıcaklıklar farklı alanlarda farklı değerler gösterebilmekte ve bazı yerlere yağışlar yılda 250 mm düşmekte iken bazı yerlerde 45 mm'ye kadar yağış miktarında düşüş yaşanmaktadır (Nuttall, 2005, s. 120).

Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi'nin hem Kuzey Kutbu hem de Arktika ile ilgili tespiti şu şekildedir: *"Kuzey Kutbu, yerküre ekseninin kuzeydeki en uç noktası, 90° kuzey enleminin geçtiği, boylamların başlama noktası. Kuzey Kutbu Toprakları ya da Arktika adı verilen bölgeyse, Kuzey Buz Denizi ile bu denizi çevreleyen ve 70° kuzey enlemi içinde kalan toprakları kapsar."* (Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, 1999, s. 5458) Ansiklopedik tanımının haricinde farklı disiplinlerin ve meslek gruplarının politik beklentilerinden bölgenin doğal karakterine kadar çeşitli amaçlar doğrultusunda pek çok farklı Arktika tanımı bulunmaktadır (Heikkilä ve Laukkanen, 2013, s. 10). Bu nedenle bölgenin sınırlarını gösteren haritalarda da kullanım amacına göre farklılıklar göze çarpmaktadır. Aşağıda çeşitli kullanım alanlarına göre farklı ölçütlerin esas alındığı ve en çok bilinen Arktika tanımları sıralanmıştır:

Astronomik sınır: *"Astronomik olarak Arktika'nın sınırları, yaygın bir şekilde hayali bir çizgi olarak bildiğimiz Arktika Dairesi ya da Kuzey Kutup Dairesi olarak adlandırılan, ötesinde yaz gün dönümü boyunca güneşin batmadığı ve kış gün dönümü boyunca güneşin doğmadığı yaklaşık 66° 33' Kuzey enlemidir."* (Nuttall, 2005, s. 117-118) Bu tanıma göre, *"coğrafi olarak Arktika Dairesi; Arktika Okyanusu'nu, Kanada, Finlandiya, Grönland (Danimarka'nın bir parçası olarak), İzlanda, Norveç, Rusya, İsveç ve Birleşik Devletler'in (Alaska) karasal alanlarını içerir."* (New Awareness of and Opportunities for UNEP to Address Climate Change in the Arctic, 2013, s. 5)

İklimsel sınır: İklimsel açıdan ise Arktika'nın sıcaklık kriterine göre bir tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre, *"(...) 10°C Temmuz izoterminin kuzeyindeki alan diğer bir deyişle Temmuz (ay) sıcaklık derecesi 10°C (50°F) olan bölgenin kuzeyi Arktika olarak tanımlanır."* (AMAP Assessment Report, 1998, s. 9) Bu tanımlama, Arktika Dairesi'nin oluşturduğu sınırdan yani astronomik sınırdan biraz farklılaşıp Bering Denizi'nin büyük bir kısmını ve Labrador Denizi'ni, Arktika sınırı içerisinde gösterir (The Arctic Resource Development Risks and Responsible Management, 2012, s. 4).

Deniz sınırı: İki farklı su özelliği esas alınarak yapılan bu tanımda; Arktika Okyanusu'ndaki soğuk ve az tuzlu su yüzeyinin güneydeki okyanusun sıcak ve tuzlu su yüzeyi ile kavuştuğu hattı esas alan sınırlama Arktika deniz sınırı olarak tanımlanır (AMAP Assessment Report, 1998, s. 10).

Şekil 3.2 Arktika'nın Bazı Kriterlere Göre Sınırları (AMAP Assessment Report, 1998, s. 9)

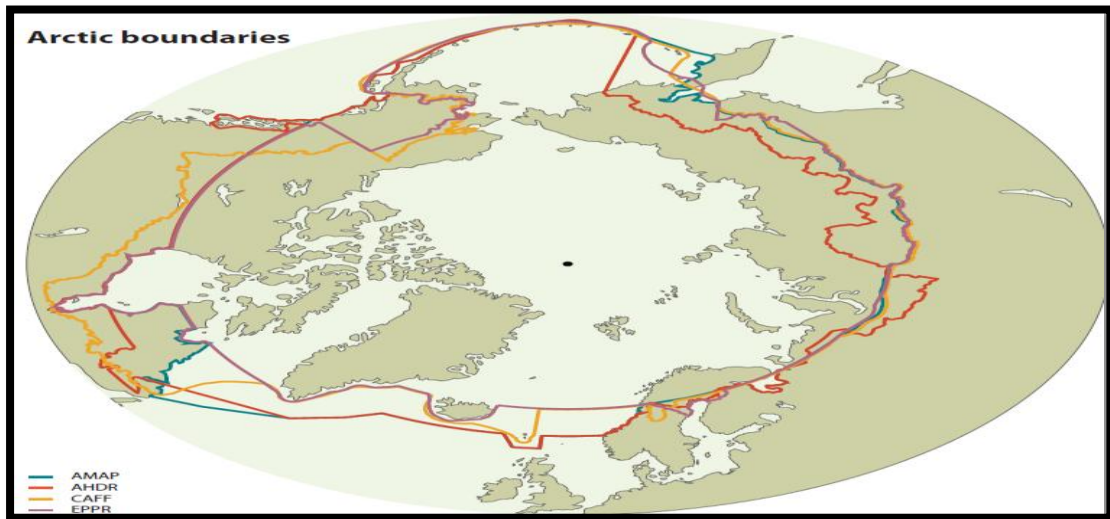
Bitki örtüsü sınırı: Bitki örtüsü sınırı olarak ifade edilen tanım Arktika'daki ağaç hattı sınırıdır. Bu ağaç hattı sınırı bitki örtüsündeki değişimi yani kuzey ormanlarından tundraya¹² geçişi ifade eder ve bu sınırın kuzeyinde ağaç yetişmemekte olup ağaç hattı sınırının kuzeyinde kalan alan Arktika olarak tanımlanır (AMAP Assessment Report, 1998, ss. 9-10). Bazı bilim adamları Arktika'nın güney sınırlarının kuzey ağaçlarına kadar uzandığını söylemesine rağmen gerçekte açıkça bir sınır bulunmayıp güneyden kuzeye doğru sırasıyla '*sık ormanlar – yer yer tundranın olduğu ormanlar – yer yer ormanların olduğu tundra – ve tundra*' şeklinde 13 400 km uzunlukta 300 km'lik bir alanda (ancak dağlık alanlarda bu genişlik yüzlerce metre

¹²Tundra kelimesinin orijinine bakıldığında Fince'de dağ yani ormansız alanı ifade eden 'tunturi' kelimesi ile karşılaşılmaktadır (CAFF Report, 2009, s. 25).

sıkışabilir) çevresel geçiş yaşanır (Nuttall, 2005, s. 120). Nuttall, bu alanı şöyle tanımlar: "Bu alan 'tundra ormanı, lesotundra, Alt-Arktika, tundra-tayga sınırı ya da ekoton (ecotone, ekolojik ton, ekolojik geçiş) olarak adlandırılır." (s. 120)

Permafrost sınırı: Bu tanıma göre ise, permafrost¹³ yani donmuş kutup toprağı esas alınır ve bu toprağın en güneydeki sınırı Arktika'nın sınırı olarak ifade edilir (The Arctic Resource Development Risks and Responsible Management, 2012, s. 4).

Diğer tanımlar: Yukarıdaki tanımlara ek olarak Arktika Konseyi'ne bağlı çalışma gruplarının da kendi faaliyet alanlarına göre Arktika tanımları mevcuttur. Çevresel Koruma Stratejisi' altında çevresel gözetleme ve değerlendirme işini yürüten Arktika Konseyi'ne bağlı çalışma grubu AMAP'ın (Arktika Gözetleme ve Değerlendirme Programı) çalıştığı alana göre Arktika; Arktika Dairesi'nin kuzeyindeki kara ve deniz alanları ile Asya'daki 62° enleminin ve Kuzey Amerika'daki 60° enleminin kuzeyini kapsar (The Contribution of Space Technologies to Arctic Policy Priorite, 2012, s. 7). Arktika Konseyi'nin bir diğer çalışma grubu olan CAFF (Arktika Flora ve Fauna Koruma) ise AMAP'tan biraz farklı bir şekilde Faroe Adaları'nı bu tanımın dışında bırakarak tanımını AMAP'a benzer şekilde yapar (Nuttall, 2005, s. 121). AHDR (Arctic Human Development Report) ise Arktika'nın sınırlarını 60° enleminin kuzeyinden itibaren tüm Alaska ve Kanada'yı (Quebec ve Labrador'un kuzeyiyle birlikte); Grönland'ın, Faroe Adaları'nın ve İzlanda'nın tamamını; Norveç, İsveç, Finlandiya'nın ve Rusya'nın kuzey eyaletlerini kapsayan alan olarak çizer (AHDR, 2004, s. 17-18).

Şekil 3.3 Arktika Konseyi'ne Bağlı Çalışma Gruplarının Arktika Tanımları
(The Contribution of Space Technologies to Arctic Policy Priorite, 2012, s. 8)

¹³Permafrost: "0°C (32°F)'dan daha soğuk sıcaklık değerleri nedeniyle iki yıl ya da daha fazla sürede doğal bir şekilde oluşmuş sürekli donmuş toprak ya da zemin. (...) Nemli permafrostun bir kısmı ya da tamamı sudaki kimyasal karışıma bağlı olarak ya da çökme nedeniyle donmamış da olabilir." (Encyclopedia Britannica) Erişim: [http://global.britannica.com/EBchecked/topic/452187/permafrost]

Arktika Kutup Çevresi kapsamında istatistiki bilgiler hazırlayan Arcticstat, Arktika'nın tanımını bölgede benzer iklim koşullarında benzer yaşam biçimlerine sahip olan nüfuslara göre yapar (Arcticstat İnternet Sitesi). Arcticstat; Arktika Gözetleme ve Değerlendirme Programı (AMAP), Barent-Avro Arktika Konseyi (BEAC) ve Kuzey Forumu'nun (Northern Forum) tanımlarından yola çıkarak Arktika'nın sınırlarını aşağıdaki haritada olduğu gibi çizmiştir (Arcticstat İnternet Sitesi).

Şekil 3.4 Arcticstat'ın Arktika Tanımı (<http://www.arcticstat.org/Map.aspx>)

Haritada isimleri yazılı alanlar Arktika sınırları içerisinde kabul edilmiştir. İsimleri yazılı olmayan ve tek bir sönük renge sahip olan alanlar Arcticstat'a göre Arktika sınırları dışında bırakılmıştır.

3.3. Politik Bir 'Bölge' Olarak Arktika

Yukarıda da anlatıldığı üzere Arktika'nın pek çok farklı tanımı bulunmakta ve bu tanımlar farklı amaçlara hizmet etmektedir. Ancak bölgeselcilik çalışmalarında bölgelerin politik birer

birim halinde ele alınması gerektiğinden Arktika'nın da politik sınırlarının tespit edilmesi gereklidir.

Bu nedenle tüm tanımlar içerisinde Arcticstat'ın tanımı; hem bölgedeki en gelişmiş kurum olma özelliği gösteren Arktika Konseyi'ndeki daimi üyelerinin¹⁴ birleştiği alanın bütünü kapsamasıyla hem de benzer yaşam biçimleri ile benzer iklim koşullarını kıstas olarak göz önünde bulundurmasıyla bölgeselleşme çalışmalarında Arktika'nın yerinin politik yönden tayini için isabetlidir. Ayrıca Arcticstat'a göre Grönland, Faroe Adaları ve İzlanda tamamen Arktika içerisinde yer alırken diğer ülkelerin sadece kuzey bölgeleri Arktika içerisinde yer almaktadır.

Doğal verili bölgelerin olmadığı kabul edilip bölgelerin algılar tarafından oluşturulduğu (Vayrynen, 2003, s. 27) varsayımı ile hareket edilirse de yine Arcticstat'ın tanımı Arktika Bölgesi'nin sınırlarını çizmekte yeterli olacaktır. 1996 yılında yüksek seviyeli bir forum olma özelliğine sahip Arktika Konseyi'ni kuran Ottawa Deklarasyonu'nda Konsey'e sekiz ülkenin daimi üye olduğu ve altı yerli halk organizasyonunun daimi katılımcı olduğu belirtmiştir (Ottawa Deklarasyonu¹⁵, 1996). Böylelikle Konsey'e gözlemci üyelik statüsüyle başvuran ülkeler ya da örgütler hem sekiz Arktika devletinin üye olarak statüsünü *de facto* kabul etmekte hem de daimi katılımcı olarak altı Arktika yerli halk organizasyonunun daimi katılımcı olduğunu *de facto* teyit etmektedir. Bu nedenle Arktika, aktörlerin algıları tarafından üretilmiş bir bölgedir ve Arcticstat'ın tanımında Arktika diye bahsedilen bölge hem Konsey'e üye ülkeleri hem de benzer yaşam biçimleri ile benzer iklim koşullarını kapsamasıyla bölgeselcilik çalışmaları için bu bölgenin sınırlarını eşsiz bir şekilde tespit etmiştir.

Arktika'nın bölge olarak sınırlarını politik bir şekilde belirledikten sonra Arktika Bölgesi'nin uluslararası sistemdeki yerini tayin edebilmek ve ne tür bir bölge özelliği gösterdiğini ortaya koyabilmek için Behr ve Jokela'nın kriterleri yardımcı olacaktır. İlk bölümde anlatıldığı üzere Behr ve Jokela bölgeler için dört sınıflandırma hazırlamıştır. Bu sınıflandırmalar mikro bölge, sınır-ötesi bölge, alt bölge ve makro bölgedir (Behr ve Jokela, 2011, s. 8).

Arktika Bölgesi büyük bir coğrafik alanı kaplamaktadır. Bölgenin sınırlarının tespitinde de olduğu gibi yedi devletin kuzey toprakları ve bir devletin tamamının Arktika sınırları içerisinde olması ilk etapta akla bir sınır-ötesi bölge ya da bir alt bölge tanımının Arktika için uygun

¹⁴ Arktika Konseyi'nin daimi üyeleri: ABD, Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Kanada, Norveç ve Rusya.

¹⁵ Arktika Konseyi'nin kurulduğu yıldan itibaren her iki yılda bir deklarasyon yayınlamaktadır. 1996 yılında yayımlanan Ottawa Deklarasyonu ise Arktika Konseyi'ni kuran bildiridir. Tüm deklarasyonlara erişim için: [<http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/5-declarations>]

olacağı izlenimi vermektedir. Nitekim sadece bir ülkenin yani İzlanda'nın tamamını Arktika sınırları içerisinde yer almaktadır. Ancak Arktika Bölgesi hem mikro bölgeleri, hem Barent Bölgesi gibi sınır ötesi bölgeleri hem de pek çok alt bölgeyi bünyesinde barındırması ile makro bölge özelliği de gösterir.

Arktika'nın hangi bölge türüne daha uygun olduğunun tespitinden önce salt coğrafik özelliklere dayalı olarak Arktika'nın alt bölgelerinin açıklanması Arktika Bölgesi'nin tasviri için daha faydalı olacaktır.

Arktika; büyük bir bölge olması nedeniyle kendi içerisinde alt bölgelere ayrılmaktadır. Arktika'nın üç alt-bölgesi¹⁶ şunlardır: Yüksek Arktika (High Arctic), Düşük Arktika (Low Arctic) ve Alt-Arktika (Sub-Arctic) (AMAP Assessment Report, 1998, s. 119).

Şekil 3.5 Arktika'nın Alt Bölgeleri (CAFF, 2009)

¹⁶Burada bahsedilen alt bölge, Behr ve Jokela'nın sınıflandırmasındaki alt-bölgelerden (sub-regions) farklıdır. Yüksek Arktika, Düşük Arktika, Alt-Arktika şeklinde tanımlanan alt-bölgeler sadece coğrafik özellikler dikkate alınarak tüm Arktika Bölgesi'nin üçe bölünümünü ifade eder.

Bitki yetiştirme mevsiminin yıl boyunca sadece 1-2,5 ay kadar sürdüğü, Temmuz ayı sıcaklık değerlerinin 4-8° C arasında değiştiği, yaklaşık 360 tür damarlı bitki ve 8 kara memelisinin yaşadığı Arktika Bölgesi'nin en kuzeyindeki alana Yüksek Arktika denir (AMAP Assessment Report, 1998, s. 119). Bu bölgede ya bitkiler yoktur ya da mevsimine göre bitkiler alanın %20'sini kaplar ve bu bölge bitki örtüsünün çok seyrek olduğu kutup çölü ile verimli yarı kutup çölü şeklinde ikiye ayrılır (s. 119).

Bitkilerin yıl boyunca 3-4 ay arası yetiştirme olanağının bulunduğu, Temmuz ayı sıcaklık değerlerinin 4-11° C arasında değiştiği, 600'den fazla damarlı bitki türünün yetiştiği ve mevsimine göre bitkilerin yüzeyin %80 ile %100'ünü kapladığı alana ise Düşük Arktika ya da Tundra Bölgesi denir (s. 119).

Alt-Arktika ya da literatürde forest-tundra (ağaç-tundra) bölgesi olarak bilinen alan; bitkilerin yetiştirme mevsiminin 3,5 ay sürdüğü, mevsimine göre alanın %100'ünün bitkilerle kaplandığı ve kuzey ormanları (boreal forest ya da bir başka deyişle kutup altı ormanlar) ile ağaçsız tundra alanları arasındaki geçiş yerleridir (s. 119).

Figure 4-1. Biogeographical zones within the AMAP assessment area, a) High Arctic, b) Low Arctic, c) subarctic, and d) boreal forest.

Şekil 3.6 Arktika'nın Alt Bölgerinin Görünümü¹⁷ (AMAP, 1998, s. 119)

¹⁷Şekil a) Yüksek Arktika'yı, şekil b) Düşük Arktika'yı, şekil c) Alt-Arktika'yı ve şekil d) Kutup Ormanları'nı göstermektedir.

Bu bölgelere ek olarak yer yer Arktika Bölgesi içerisinde bulunan ancak genellikle Arktika sınırları dışında kalan, 50° ile 70° Kuzey enlemleri arasındaki alanı ifade eden, Avrupa'nın, Sibirya'nın ve Kuzey Amerika'nın kuzey bölgelerini kapsayan, kuzeyinde Alt-Arktika ile güneyinde kışın yapraklarını döken ormanlar ile sınırlandırılan kozalaklı ağaçların bulunduğu alana Kutup Ormanları (Boreal Forest) ya da Kutup Altı Ormanları denir (s. 119).

Görüldüğü üzere Arktika; büyük ve pek çok alt bölgenin birbirinden farklı özellikler gösterdiği bir coğrafyadır. Arktika Bölgesi'nin dikkat çekici özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Arktika, üç kıtanın (Asya, Avrupa ve Amerika) birbirine en yakın olduğu yerdir.
- Bölge içerisinde Murmansk ve Kamçatka gibi mikro bölgeler, Rusya ve Norveç arasındaki Barents Bölgesi gibi sınır-ötesi bölgeler, Fennoscandia gibi alt bölgeler yer almaktadır.
- Bölgedeki farklı devletlerin sınırları içerisinde yaşamasına rağmen yerli halkların ortak tarihi ve kültürel bağları bulunmaktadır.
- Yüksek Arktika iklim koşulları açısından elverişli olmasada Düşük Arktika'da ve Alt-Arktika'da devletler arasında ticari, sosyal, kültürel ve askeri ilişkiler bulunmaktadır. Ayrıca devletler arasında Yüksek Arktika'yı da kapsayan arama-kurtarma amaçlı işbirliği akdi mevcuttur (Bkz., Ilulissat Deklerasyonu¹⁸, 2008).
- Bölge hem Atlas hem de Büyük Okyanus'a açılan geçitleriyle kuzeyin Akdeniz'i gibidir.

Arktika, sınırları içerisindeki tüm devletlerin topraklarının tamamını kapsamamaktadır. Ancak yukarıda sıralanan nitelikleri nedeniyle ve özellikle kendi sınırları içerisinde mikro bölgeler, sınır-ötesi bölgeler ve alt-bölgeler bulundurmasıyla bir makro bölgedir. Ayrıca; eğer Arktika bir alt-bölge olarak nitelendirilseydi bir makro bölgenin alt bölgesi olmak durumunda kalacaktı. Nitekim Arktika; ne Asya'nın ne Avrupa'nın ne de Amerika'nın bir alt bölgesi olarak tanımlanamamaktadır. Ayrıca Arktika Bölgesi yaklaşık 14 milyon kilometrelik büyük yüz ölçümü ile de coğrafik yakınlık kriterine de uymamaktadır (Knecht, 2013, s. 166). Yakınlık kriterine uymaması da bazı istisnaları nedeniyle değildir. Bölge olarak çok geniş bir alana yayılmış olmasıyla alakalıdır. Bu nedenle Arktika Bölgesi bir makro bölge olmakla birlikte diğer makro bölgelerden de farklılık göstermektedir.

Vayrynen'in teorik açıdan ele aldığı bölge tanımından hareketle de Arktika'yı fiziksel bir bölge olarak değerlendirmek mümkündür. Fiziksel bölge, genellikle ulus devletlerin kümelelerinden oluşmaktadır (Vayrynen, 2003, s. 27). Ancak Arktika'nın fiziksel bölge tanımına uy-

¹⁸ Ilulissat Deklerasyonu, 28 Mayıs 2008 tarihinde Grönland, Ilulissat'ta gerçekleştirilen Arktika Okyanusu Konferansı neticesinde A5 ülkelerinin konsensüse vardığı bir mutabakattır. Erişim için: <http://www.cfr.org/arctic/arctic-ocean-conference-ilulissat-declaration/p30238>

guluğunun yanı sıra bir de istisnası vardır. Nitekim Arktika Okyanusu'na kıyısı olan beş ülke bulunmaktayken Arktika Konseyi'nin daimi üyeleri sekiz ülkeden oluşmaktadır (Jegorova, 2013, s. 130). Arktika politikalarında A5¹⁹ ülkelerine üç ülkenin de dahil olup A8²⁰ olarak kararların alınması nedeniyle Arktika, fiziksel bölge tanımına uymakla birlikte fiziksel bölge sınırlarını da aşmaktadır. Ayrıca Arktika Konseyi'ne daimi üye olan ve halen uluslararası arenada ana aktörler olarak görülen devletlerin haricinde Konsey'de daimi katılımcı statüsündeki yerli halkların bulunması bölgenin fonksiyonel bölge olarak da tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır (s. 130).

Vayrynen, bölgeleri fiziksel ve fonksiyonel olarak ikiye ayırmasına rağmen Arktika iki bölge tanımına da uygunluk göstererek bir istisna oluşturmaktadır. Günümüzde Arktika hem Yüksek Arktika'nın iklim ve coğrafik koşulları nedeniyle hem de ulus-devletlerin hakimiyet alanları olması nedeniyle halen fiziksel bir bölgedir. Arktika devletlerinin Yüksek Arktika'da birbirlerine erişim imkanı kısıtlıdır ve bölge genelinde devletlerin egemenliği ve tasarrufu bulunmaktadır. Ancak Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte Alt-Arktika'da ve Düşük Arktika'da eski Doğu Bloğu ülkeleri ve Batı Bloğu ülkeleri arasında kurulan ilişkiler ve küreselleşmenin bölgede devlet dışı aktörlere yeni roller tanınması bölgenin fonksiyonel bölge olarak tanımlanabilmesine de imkan vermektedir. Bu nedenle Arktika'yı hem fiziksel bir bölge hem de fonksiyonel bir bölge olarak tanımlamak doğru olacaktır.

¹⁹ A5 ifadesi Arktika Beş'in (Arctic Five) yani Arktika Okyanusu'na kıyısı olan beş Arktika devletinin (ABD, Rusya, Norveç, Danimarka ve Kanada) kısa anlatım biçimidir.

²⁰ A8 ifadesi beş Arktika devletine, Arktika Okyanusu'na kıyısı olmayan üç devletin (İzlanda, Finlandiya, İsveç) katılımıyla oluşan Arktika Sekiz'in (Arctic Eight) kısa anlatım biçimidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARKTİKA BÖLGESELÇİLİĞİ

Bir politika programı veya bir strateji olarak görülen bölgeselciliğin (Yardımcı, 2012, s. 8) Arktika Bölgesi özelinden örneği Arktika bölgeselciliği olarak adlandırılmaktadır. Arktika bölgeselciliğinin diğer bölgeselcilik örnekleri gibi (Avrupa veya Güneydoğu Asya bölgeselcilik örnekleri) köklü bir geçmişe sahip olduğu söylenemez. Ancak Arktika'daki bölgeselleşme süreci bölgede devlet varlığının olmadığı eski dönemlere kadar götürülebilmektedir. Bu da bölgeselleşme ve bölgeselciliğin birbirinden farklı olgulara işaret ettiğinin kanıtıdır. Nitekim daha öncede belirtildiği gibi bölgeselleşme Andrew Hurrell tarafından şöyle açıklanmıştır: *'Bölgeselleşme (regionalisation) ise fikirlerin, politik tavırların, düşünce kalıplarının bir alandan diğerine yayıldığı kompleks sosyal ağları, çok kanallı-bağlantılı kalkınmayı, insan akımının artışı ve transnasyonel bölgesel sivil toplumun yaratılışını içerir.'* (Hurrell, 1995, s. 334)

Bu bölümde de Arktika Bölgesi'ndeki bölgeselleşme ve bölgeselcilik olguları incelenektir. Bölümün alt başlıklarında; öncelikle Arktika'daki bölgeselleşme sürecinden bahsedilecek, ardından yeni bölgeselcilik teorisi çerçevesinde Arktika bölgeselciliğinin analizi yapılacaktır. Ayrıca yeni bölgeselcilik yaklaşımından hareketle Arktika bölgeselciliğini etkileyen faktörler irdelenecek ve Arktika'daki bölgeselleşmenin seviyesinin bölgeselilik düzeylerine göre tayini için Arktika bölgeselciliği belirli kalıplar üzerinden sınanacaktır. Son olarak da mevcut durumu ortaya konan Arktika bölgeselciliğinin entegre bir bölge olabilmesi için eleştirel bir yaklaşımla çıkarımlarda bulunulacaktır.

4.1. Arktika'da Bölgeselleşme Süreci

Ulus-devletlerin inşasından önce Arktika'da yerli topluluklar bulunmaktaydı ve sınırların olmadığı bu bölgede halkların yaşantısı genellikle göçebe yaşam tarzına dayalıydı (Jegorova, 2013, s. 126). Yerli toplulukların göç ettikleri zamanlarda birbirleriyle geliştirdikleri ilişkiler bölgedeki bölgeselleşme sürecinin miladı olmuştur. Bu ilişkiler sayesinde yerli topluluklar arasında bölgeyle ilgili tecrübelerin alış-verişi gerçekleşmiştir.

Daha önce yüksek kuzeyde faaliyette bulunmayan devletlerin sınırları ise ulus-devletlerin inşasının ardından çizilmeye başlanmış ve yeni sınırlar toplulukları birbirinden ayırarak küçük izole bölgeler oluşturmuştur (s. 126). Küçük izole bölgelerin oluşması ve yerli toplulukların izinsiz kendi inisiyatiflerine dayanan göçlerinin engellenmesi bölgenin bölgeselleşme sürecini kısmen de olsa yavaşlatmıştır. Nitekim sınırların oluşması ile birlikte yerli toplulukların böl-

gedeki etkin aktör statüsünü ulus-devletler devralmıştır. Ulus-devletlerin inşasından İkinci Dünya Savaşı'na kadar da Arktika'daki sınırlarda çok fazla değişiklik olmamıştır (s. 126).

İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1940 yılının yaz ayında 'The Komet' isimli Alman kruvazörünün Kuzeydoğu Geçidi'ni (Northeast Passage) kullanarak Almanya'dan Pasifik Okyanusu'na geçmesi o ana kadar bölge için bir ilk olmuştur ve bölgenin askeri-stratejik önemi hakkında devletleri tekrardan düşünmeye sevk etmiştir (Huebert, 2010, s. 2). The Komet'in kutuptaki seyri, devletlere kutuplar üzerinden birbirlerine erişim imkanının mümkün olduğu manasında da bir sinyal vermiştir. Böylelikle ilk kez İkinci Dünya Savaşı'nda sert iklim koşullarına rağmen Arktika'dan saldırı tehdidiyle karşılaşmış ve acilen bölgenin askerileştirilerek savunma unsurlarının güçlendirilmesine karar verilmiştir (s. 2).

Arktika Bölgesi'nde İsveç'in tarafsızlık statüsüne sahip olduğu Soğuk Savaş yıllarında bir tarafta SSCB ve onunla uyumlu Finlandiya diğer tarafta ise Norveç, İzlanda, Kanada, Danimarka ve ABD'nin oluşturduğu NATO bulunmaktaydı. Bölge, ilk savaş gemisinin geçişinin ardından Soğuk Savaş döneminde de nükleer bir savaşın rotasını belirleyecek jeopolitik öneme sahip bir alana dönüşmüştür.

Bu dönemde ABD'nin korkusu; SSCB tarafından ABD topraklarına yapılacak olası bir saldırıdır (Atland, 2010, s. 16). Aynı şekilde Sovyetler Birliği de Arktika Bölgesi'ni güvenlikleştirmekte²¹ ve Batı Bloğu'nu tehdit olarak görmekteydi. Arktika Bölgesi'nde SSCB'nin artan hareketliliği karşısında ABD ve NATO, küresel stratejisinin bir unsuru olarak kuzeyde operasyonel coğrafya bakımından Sovyetler Birliği'ni de kapsayan üsler kurmuştur²² (Conley vd., 2012, s. 31). Bu gelişmeler Arktika'nın her an sıcak çatışmaya dönebilecek potansiyel bir bomba özelliğine sahip o dönemki doğasını ispatlar niteliktedir. Böylelikle Soğuk Savaş döneminde Batı ve Doğu Bloğu ülkeleri arasında ilişkilerin durması bölgede de bölgeselleşme sürecini aksatmıştır. Ancak her iki bloktaki ülkelerin kendi ittifakları içerisinde ilişkiler kurması bölgeselleşme sürecinin tamamen durmasını da engellemiştir.

Yukarıda da anlatıldığı üzere Arktika devletleri zaman zaman askeri ve politik bağlamda birbirlerini tehdit unsuru olarak nitelendirmişlerdir. Ancak buna rağmen bölgede ortak araştırma ve çevresel faaliyetler kısmen de olsa devam etmiştir (Jegorova, 2013, s. 126). Devletler Kuzey Kutup Bölgeleri'nin çevre ve bilimsel amaçlı araştırılması noktasında işbirliğini devam

²¹Barry Buzan güvenlikleştirmeyi (securitization) şöyle açıklar: "*Güvenlikleştirme, bir şeyin, değerli olduğu kabul edilen bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit olarak kurgulanması ve bu kurgulamanın buna mukabil alınan istisnai tedbirleri desteklemek için kullanılmasıdır.*" (Buzan, 2008, s. 108)

²²En önemlileri arasında Alaska Üssü, Grönland Thule Hava Gücü Üssü, İzlanda Keflavik Hava Gücü Üssü bulunmaktadır (Conley vd., 2012, s. 31).

ettirmişlerdir. Nitekim bu işbirliğinin geçmişi çevrenin korunması ve bilimsel araştırmaların yapılabilmesi için 1881-1884 yılları arasında 1. Uluslararası Kutup Yılı (IPY)²³ ismindeki ilk kurumsal girişime kadar uzanmaktadır ve bu girişim Arktika'daki uluslararası işbirliğinin başlangıcı olarak kabul edilebilir (s. 126).

Soğuk Savaş dönemindeki diğer işbirliği amaçlı girişimleri; Birleşik Devletler-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Deniz Memelileri Projesi (1973), Arktika Beş tarafından hazırlanan Kutup Ayıları Koruma Antlaşması (1973), Birleşik Devletler-Kanada Beaufort Denizi için Ortak Deniz Kirliliği Acil Durum Planı (1974), Danimarka-Kanada Deniz Çevresi İşbirliği Antlaşması (1983) ve Ren Geyiği Koruma Antlaşması (1987) sıralanabilir (VanderZwaag'dan akt., Knecht, 2013, s. 172).

1987 yılına gelindiğinde ise Murmansk'ta Sovyetler Birliği'nin Arktika politikası hakkında konuşan Sovyet lider Gorbaçov, Arktika'nın bir barış bölgesi olması için temennilerini dile getirmiş ve konuşmasında altı amaç ve eylemin desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir (Exner-Pirot H., 2012). Bu altı amaç ve eylemin önemli noktaları aşağıda sıralanmıştır:

- 1) Kuzey Avrupa'yı nükleer silahlardan arındırmak,
- 2) Baltık, Kuzey, Norveç ve Grönland Denizi bölgelerinde askeri faaliyetlerin azaltılması ve güvenliği artırıcı önlemlerin yaygınlaştırılması,
- 3) Kaynakların geliştirilmesi için barışçıl işbirliğinin sağlanması,
- 4) Arktika'da bilimsel araştırmaların koordinasyonu için Arktika Birleşik Araştırma Konseyi'nin kurulması ve Arktika'nın bilimsel keşfinin yapılması,
- 5) Çevrenin korunması ve yönetilmesi noktasında kuzey ülkelerinin işbirliği yapması,
- 6) Kuzey Deniz Yolu'nu yabancı gemilerin kullanıma açmak (Gorbaçov, 1987, ss. 41-44).

Sovyet liderin Murmansk'taki konuşması Arktika'daki bölgeselcilik arzusunun bir devlet yetkilisi tarafından dile getirilen tezahürü niteliğindedir. Nitekim Annika Bergman Rasamond, Murmansk konuşmasının çok zamanında olduğunu ve 1980'lerin sonuna doğru artan çevre ve güvenlik kaygılarına bir cevap niteliği taşıdığını belirtir (Rosamond, 2011, s. 15).

Böylelikle Soğuk Savaş'ın son yıllarında Arktika'nın tehdit içeren statüsü giderek işbirliği girişimlerinin gerçekleştiği bir alana doğru evrilmiş ve bu bölge devletler tarafından güvenlik dışılaştırılmaya başlanmıştır (Young, 2005, s. 9).

²³ Diğer Kutup Yılı Programları şunlardır: 2. Uluslararası Kutup Yılı (1932-1933), 3. Uluslararası Kutup Yılı (1957-1958) ve 4. Uluslararası Kutup Yılı (2007-2008) IPY İnternet Sitesi, erişim için: [<http://www.ipy.org/index.php?/ipy/about/>]

1989 yılından sonra ise A8 ülkeleri çevre meseleleri hakkında birbirleriyle düzenli olarak diyalog kurmaya ve Arktika'daki yerli halklara çevre konularında söz hakkı vermeye (daha doğrusu onların talep ve kaygılarını dinlemeye) başlamışlardır (Knecht, 2013, s. 173).

İki bloklu sistemin çökmesinden sonra da hem Doğu hem de Batı Bloğu ülkeleri kuzeydeki askeri unsurlarından önemli bir miktarının dağıtılması kararını almışlardır. Nitekim ABD, Rusya ve Norveç *Arktika Askeri Çevresel İşbirliği Programı (Arctic Military Environmental Cooperation Program – AMEC)* etrafında birleşerek Sovyetler Birliği'nden kalma, limanlara demirlemiş nükleer denizaltıların ve radyoaktif maddelerin çevreye zarar vermemesi için çalışmalarına başlamıştır (Huebert, 2010, s. 3). Ayrıca 1996 yılında Arktika devletlerinin iradesine dayanan Ottawa Deklarasyonu ile yüksek seviyeli forum olma özelliğine sahip Arktika Konseyi kurulmuştur. Rob Huebert, hem Arktika Konseyi'nin hem de AMEC'in oluşturulmasının, düne kadar birbirlerini tehdit olarak algılayan devletlere uluslararası düzeyde işbirliği yapabilmelerinin yolunu açtığını belirtir (s. 4).

Arktika Konseyi'nin haricinde hem Soğuk Savaş döneminde hem de Soğuk Savaş sonrasında Arktika'da pek çok bölgesel nitelikli girişimler olmuştur. Örneğin; 1971 yılında kurulan Nordik Bakanlar Konseyi (*The Nordic Council of Ministers - NCM*) beş Nordik ülkesi ve üç özerk yönetim arasında eğitim, kültür, çevre, doğal kaynaklar, sanayi ve ticaret alanlarında işbirliğini sağlama amacı gütmüştür (Bryza vd., 2014, s. 21). Ancak NCM, 1996 yılından itibaren Arktika ile ilgilenmeye başlamıştır (Rosamond, 2011, s. 27). 1993 yılında da 12 eyaletin (Finlandiya'dan üç, Norveç'ten üç, Rusya'dan beş, ve İsveç'ten iki eyalet) yaşam koşullarını geliştirmek ve Avrupa'nın kuzey kısmında sosyal ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi amacıyla Barents-Avro Arktika Konseyi (*Barents-Euro Arctic Council - BEAC*) kurulmuştur (Van Der Zwet ve diğerleri, 2014, s. 9). Yine 1999 yılında AB, İzlanda, Norveç, ve Rusya arasında sınır ötesi işbirliği için bir çerçeve sağlamak ve ülkeler arası etkileşim gerçekleştirmek amacıyla Kuzey Boyutu (*Northern Dimension*) kurulmuştur (s. 11). Ayrıca daha pek çok örgüt ve kurum Arktika ile ilgili farklı konularda faaliyetler göstermek için kurulmuştur.²⁴

Arktika'yı kapsayan pek çok bölgesel girişim olmasına ve bölgesel örgüt kurulmasına rağmen Arktika bölgeselciğinin kurumsal niteliği öncelikle Arktika Konseyi ile anılmaktadır. Arktika Konseyi; üye devletleri, daimi katılımcıları ve çalışma gruplarıyla birlikte diğer Arktika bölgesel projelerinden ayrılmaktadır. Ayrıca nesnelere ve şeylerin aktörlerin algıları

²⁴Örneğin; Kuzeyin Seyrek Nüfuslu Alanları (Northern Sparsely Populated Areas), Norveç Barents Sekreteryası (Norwegian Barents Secreteriat), Avrupa Birliği Avrupa Arktika Bilgi Merkezi (The EU European Arctic Information Centre), Avrupa Birliği Arktika Forumu (The EU Arctic Forum) gibi. (Van Der Zwet ve diğerleri, 2014, ss. 12-13)

neticesinde önem kazandıkları göz önünde bulundurulduğunda Arktika Konseyi hem Arktika'da bulunan hem de bölge sınırları içerisinde bulunmamasına rağmen Arktika ile ilgilenen aktörler tarafından önem atfedilen bir örgüt olmuştur.

Şekil 4.1 Kuzey Avrupa'da Bölgesel İşbirliği Coğrafyası (Nordregio İnternet Sitesi, 2009)

ABD, Kanada, Rusya Federasyonu, Norveç, İsveç, İzlanda, Finlandiya ve Danimarka'nın hükümet temsilcileri ile Ottawa'da 19 Eylül 1996 yılında yapılan toplantı neticesinde Arktika Konseyi'ni kuran bildiri imzalanmıştır ve bildiride Arktika Konseyi şu şekilde tanımlanmıştır:

Bir yüksek seviyeli forum olarak kurulan Arktika Konseyi,

a) "ortak Arktika meselelerinde, özellikle Arktika'da çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınma meselesinde, Arktika yerli toplulukları ve diğer Arktika'da oturanların

katılımıyla, Arktika devletleri arasında işbirliğini, koordinasyonu ve etkileşimi teşvik etmek için bir araç sağlar,

- b) Arktika Çevre Koruma Stratejisi (AEPS) altında kurulan Arktika Gözetleme ve Denetleme Programı (AMAP), Arktika Flora ve Fauna Koruma (CAFF), Arktika Deniz Çevresi Koruma (PAME) ve Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale (EPPR) programlarını gözetler ve koordine eder,
- c) sürdürülebilir kalınma programından referans alan koşulları kabul eder ve sürdürülebilir kalkınma programını koordine eder ve gözetler,
- d) Arktika ile ilgili meselelerde bilgi yayar, eğitimi destekler ve ilgiyi teşvik eder." (Ottawa Declaration, 1996, md. 1)

Arktika Konseyi'ne üye sekiz ülke, daimi katılımcı statüsüne sahip altı yerli halk organizasyonu ve Konsey'in bölgesel bilimsel araştırmalarını yürüten altı çalışma grubu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.1 Arktika Konseyi'nin Üye Devletleri, Daimi Katılımcıları ve Çalışma Grupları (Arktik Konseyi İnternet Sitesi)

ÜYE DEVLETLER	DAİMİ KATILIMCILAR
1) Kanada 2) Danimarka Krallığı ²⁵ 3) Finlandiya 4) İzlanda 5) Norveç 6) Rusya Federasyonu 7) İsveç 8) Amerika Birleşik Devletleri	1) Arktika Atabaşkan Konseyi (AAC) 2) Uluslararası Aleut Derneği (AIA) 3) Uluslararası Gwich'in Konseyi (GCI) 4) Inuit Kutup Çevresi Konseyi (ICC) 5) Kuzey'in Yerli Halklarının Rus Derneği (RAIPON) 6) Saami Konseyi
ÇALIŞMA GRUPLARI	
1) Arktika Atık Eylem Programı (ACAP) 2) Arktika Gözetleme ve Denetleme Programı (AMAP) 3) Arktika Flora ve Fauna Koruma (CAFF) 4) Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale (EPPR) 5) Arktika Deniz Çevresi Koruma (PAME) 6) Sürdürülebilir Kalkınma Çalışma Grubu (SDWG)	

Arktika Konseyi'nde gözlemci üyelik statüsü Arktika'da bulunmayan devletlere, hükümetlerarası ve hükümet dışı organizasyonlara açıktır (Ottawa Declaration, 1996, md. 3). Aşağıdaki tabloda da Konsey'in daimi gözlemci üyelerinden on iki ülkenin, dokuz hükümetler

²⁵Danimarka Krallığı, özerk yönetimleri olan Grönland ve Faroe Adaları üzerinden Arktika devleti olarak kabul edilmektedir.

arası organizasyonun ve on bir hükümet dışı organizasyonun isimleri sıralanmıştır. Ayrıca Konsey, çalışma gruplarının ortaya koyduğu gözetleme raporları ve bilimsel değerlendirmeler ile teşvik edilmekte ve Konsey'in faaliyetleri bu rapor ve değerlendirmeler ile şekillenmektedir (Knecht, 2013, s. 173). Çalışma gruplarının araştırma sonuçları tüm üyelere ve kamuya açık halde olup Arktika'da kimlik ve algı temelinde "ortak Kuzey" için farkındalığın oluşmasına hizmet etmektedir (s. 173).

Tablo 4.2 Arktika Konseyi'nin Daimi Gözlemci Üyeleri (Arktik Konseyi İnternet Sitesi)

GÖZLEMCİ STATÜSÜNDEKİ ÜYELER	
Gözlemci Ülkeler	Gözlemci Hükümetler Arası Organizasyon
1) Fransa 2) Almanya 3) Hollanda 4) Polonya 5) İspanya 6) Birleşik Krallık 7) Çin 8) İtalya 9) Japonya 10) Kore 11) Singapur 12) Hindistan	1) Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu 2) Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) 3) Nordik Bakanlar Konseyi (NCM) 4) Nordik Çevre Finans İşbirliği (NEFCO) 5) Kuzey Atlantik Deniz Memeleri Komisyonu (NAMMCO) 6) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 7) Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) 8) Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UN-ECE) 9) Arktika Bölgesi Parlamenterler Daimi Komitesi (SCPAR)
Gözlemci Hükümet Dışı Organizasyon	
1) Deniz Koruma Danışma Komitesi (ACOPS) 2) Kuzey Amerika Arktika Enstitüsü (AINA) 3) Dünya Ren Geyiği Yetiştiricileri Derneği (AWRH) 4) Kutup Çevresi Koruma Birliği (CCU) 5) Uluslararası Arktika Bilim Komitesi (IASC) 6) Uluslararası Arktika Sosyal Bilimler Derneği (IASSA) 7) Uluslararası Kutup Çevresi Sağlık Birliği (IUCH) 8) Yerli Halkların Sorunları İçin Uluslararası Çalışma Grubu (IWGIA) 9) Kuzey Forumu (NF) 10) Arktika Üniversitesi (UArctic) 11) Dünya Doğayı Koruma Vakfı - Küresel Arktika Programı (WWF)	

Görüldüğü üzere Arktika Konseyi hem bağlantılı olduğu ülke ve örgütlerle hem de faaliyet alanı ve amaçları ile bölgedeki en gelişmiş kurum olma özelliği göstermekte ve Arktika bölgeselciliğinin kurumsal niteliğini yansıtmaktadır.

Geçmişte Arktika Bölgesi'ne ilgi duyulduğu ve bölgenin askeri-politik öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Ancak son yıllarda çok daha fazla ülkenin bu bölgeye ilgi duymasında ve

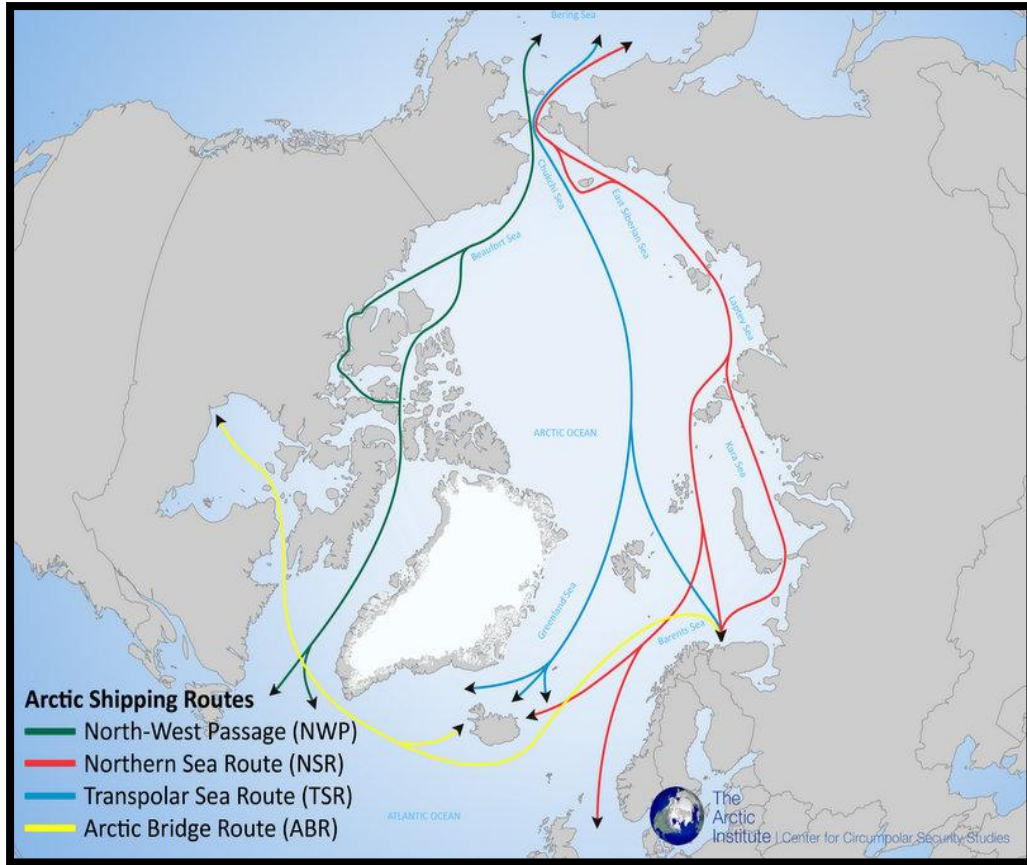
Natalja Jegorova'nın deyimiyle bir 'Arktika Patlaması'nın yaşanmasında iki önemli evre bulunmaktadır: çevresel kaygı ve küresel ilgi (Jegorova, 2013, ss. 126-127). Hem bölgedeki aktörlerin hem de bölge dışından aktörlerin çevresel kaygıları ve çeşitli fırsatları gözetilen ilgileri Arktika'nın bölgeselleşmesinde de önemli rol oynamaktadır.

Bölgede endüstriyel aktivitenin düşük olmasına rağmen; Arktika, stratosferik ozonun delinmesi, iklim değişikliği, küresel ısınma, uzun menzilli ulaşımın yarattığı kirlilik (Young, 2005, s. 12) ve petrol sızıntıları nedeniyle çevresel kötüleşmeye maruz kalmıştır ve bu kötüleşme halen devam etmektedir. Hem Arktika devletleri ve Arktika'da yaşayan yerli halklar hem de Arktika Bölgesi'nde bulunmamasına rağmen çevreyle ilgilenen devletler ve hükümet dışı aktörler Arktika'yı sürekli olarak çevre konuları ile ilgili platformlarda dile getirmektedir.

Bölgedeki çevresel olumsuzluklar ve küresel ısınma Arktika'ya yönelik çevre ile ilgili bir kaygının oluşmasına neden olurken küresel ısınma ile buzulların erimesiyle birlikte Arktika'ya erişim imkanında da önemli bir artış gerçekleşmiştir. Arktika'ya erişimin artması da son yıllarda bölgeye olan ilginin ikinci evresinin yani küresel ilginin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Jegorova, 2013, s. 127).

Bölgenin küresel ilgi odağı olmasının altında yatan sebepler; buzulların erimesiyle birlikte yeni ulaşım rotaları belirlenmeye başlaması, yeni balıkçılık alanlarının ortaya çıkması ve belki de en önemli gelişme olarak bölgede zengin hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesidir. Kuzey Kutbu'nun dünyanın keşfedilmemiş gaz ve petrol rezervlerinin %22'sine ev sahipliği yaptığı tahmin edilmekte (USGS İnternet Sitesi) ve giderek artan oranda petrol ve gaz rezervinin bulunduğu alanlar keşfedilmektedir. Yeni rezervlerin varlığı da enerji endüstrilerinin bölgedeki faaliyetlerine hız kazandırmıştır.

İklim değişikliği nedeniyle Arktika Okyanusu'ndaki geçitler de Arktika Bölgesi'ndeki fırsatlara erişim için önem arz etmektedir. ABD'de 17 istihbarat örgütünün çatısında yer alan Ulusal İstihbarat Konseyi'nin her başkanlık seçiminde güncellenerek yeni yönetime sunduğu 'Küresel Eğilimler' raporlarından Aralık 2012 yılında yayınlanan "Küresel Eğilimler 2030: Alternatif Dünyalar" başlıklı raporunda Arktika Bölgesi'nin öneminden bahsedilmektedir. Raporda Kuzey Kutbu'nun doğal kaynaklar bakımından zengin olması nedeniyle öneminin artacağı ve 2030 yılına kadar yılda 110 gün boyunca Kuzeybatı Geçidi'nden geçmenin mümkün olacağı ifade edilmiştir (National Intelligence Council, 2012, s. 65). Ayrıca Arktika Okyanusu'ndaki geçitler vasıtasıyla yapılan seyrüseferler hem mesafeyi, hem zamanı hem de ulaşım maliyetlerini azaltmaktadır.

Şekil 4.2 Arktika Okyanusu Üzerinden Ulaşım Sağlanabilen/Sağlanabilecek Geçitler (The Arctic Institute İnternet Sitesi)

Arktika Konseyi'nin 15 Mayıs 2013 tarihinde İsveç'te düzenlenen Bakanlar Kurulu Toplantısı'nda Çin, İtalya, Japonya, Güney Kore, Hindistan ve Singapur'un Konsey'e daimi gözlemci üye statüsünde kabulü gerçekleşmiştir (Myers, 2013). 2013 yılında beş Asya devletinin Arktika Konseyi'ne gözlemci statüde üye olarak alınması ve bu beş ülke ile birlikte Avrupalı devletlerin bölgeye olan yaklaşımı küresel ilgiyi açıklar niteliktedir. Jegorova, Arktika Konseyi'nin beş Asya devletini gözlemci statüsünde üye olarak kabul etmesini Kuzey'de o zamana kadar kapalı ve izole bir bölge için yeni bir küresel çağın başlangıcı olarak nitelendirmiştir (Jegorova, 2013, s. 125).

Hem çevresel hem de küresel ilgi neticesinde Arktika bölgeselleşmesi ivme kazanmıştır. Arktika Bölgesi'nde bulunmayan devletlerin, örgütlerin ve çok uluslu şirketlerin de Arktika ile ilgilenmesi Arktika'nın bölgeselleşmesinde ve tabii ki küreselleşmesinde payı vardır. Bölgeselleşen ve giderek küreselleşen bir Arktika'da da engellerin de bölgesel nitelik kazanıyor olması ve sorunların çözümünde de bölgesel cevaba ihtiyaç duyuluyor olması bölge ile ilgili-

nen aktörleri bölgeselci projeler etrafında birlikte hareket etmek ve ortak akıl etrafında birleşmek zorunda bırakmıştır (Karş., Korkmaz, s. 144).

Ancak daha öncede belirtildiği üzere Arktika'daki bölgeselleşme süreci yeni bir durum değildir. Bölgeselleşme, salt devlet olan aktörler tarafından gerçekleştirilen bir eylem olmayıp ilk insan gruplarının birbirleriyle kurdukları yerel ötesi ilişkiler de bölgeselleşme sürecini ifade eder. Arktika'da da bölgeselleşme süreci bölgedeki ilk insan gruplarının yerel ötesi ilişkiler geliştirdikleri dönemden günümüze kadar bazen yavaşlayarak bazen de hızlanarak devam edegelmiştir. Soğuk Savaş döneminde dahi bölgeselleşme düşük profilde ve iki bloğun kendi içerisindeki ülkeler arasında devam etmiştir.

Arktika'daki bölgeselleşme sürecinin izlerini çok eski devirlere kadar takip edebilmemize rağmen Arktika bölgeselciliği çok eski bir olgu olmayıp yaklaşık 30 yıllık bir geçmişe sahiptir. Bölgeselciliğin bir strateji, plan veya siyasi bir program olduğu düşünüldüğünde Gorbaçov'un 1987 yılındaki konuşması bölgeselcilik için ilk isteği ve iradeyi ortaya koymuştur (Karş., Knecht, 2013, s. 171). Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte de Arktika ülkeleri arasında bölgeselcilik yönünde giderek artan oranda istek ve motivasyonlar dillendirilmeye başlanmıştır (Karş., Knecht, 2013, s. 172).

4.2. Yeni Bölgeselcilik Teorisi Çerçevesinde Arktika Bölgeselciliği

Sekiz Arktika devletinin 1991 yılında Finlandiya'nın girişimi ile Arktika Çevre Koruma Stratejisi'ni (AEPS) onaylaması Arktika bölgeselciliği açısından tüm Arktika devletlerini kapsayan ilk girişim olmuştur (Huebert, 2012, s. 29). AEPS ile dört çalışma gurubu (AMAP, PAME, CAFF ve EPPR) kurulmuş ve Arktika Konseyi'nin kuruluşuna giden yolda ilk kilometre taşları döşenmiştir. 1996 yılında da A8 ülkeleri Ottawa Deklerasyonu'nu yayımlayarak Arktika Konseyi'ni kurmuşlardır. Bu deklarasyon ile Arktika Konseyi'nin üyeleri, daimi katılımcıları, gözlemci olabilecek üyeler ve Konsey'in amaç ve faaliyetleri açıkça ortaya konmak suretiyle bir nevi Arktika bölgeselciliği tanımlanmıştır.

Arktika Konseyi, Arktika bölgeselciliğini doğal olarak ulus-ötesi bölgeselcilik boyutu içerisinde incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak hem Konsey hem de bölgedeki diğer bölgesel girişimler Arktika bölgeselciliğinin hangi bölgeselcilik türü ile anılması gerektiği noktasında tam bir tespit bulunulmasına yardım etmemektedir. Daha öncede bahsedildiği üzere; devletlerin işbirliği yapmak istedikleri alan bakımından üç bölgeselcilik türü -ekonomik, güvenlik ve siyasi bölgeselcilik- bulunmasına (Heywood, 2013, s. 568) rağmen Arktika bölgeselciliği bu üç türden hiçbirinin karakteristiğini tam olarak yansıtmamaktadır.

Askeri ve güvenlik meselelerinin Arktika Konseyi'nin yetkisi dışında tutulması (Huebert vd., 2012, s. 24) ve Arktika Konseyi haricinde NATO ve benzeri güvenlik odaklı örgütlerin bölgedeki tüm ülkeleri üyeliğinde barındırmıyor olması Arktika bölgeselciliğini güvenlik bölgeselciliği olarak tanımlanmasını olanaksızlaştırmaktadır. Heywood güvenlik bölgeselciliğinin; a) bölgesel örgüt üyelerinin artan karşılıklı bağımlılık ve bütünleşme ile savaşı ihtimal haline getirmediği sistemin kurulması ya da b) ortak bir düşmana karşı bölgesel örgüt üyelerinin işbirliği ve ittifak yoluna gitmesi şeklinde gerçekleşebileceğini belirtir (Heywood, 2013, s. 568). Arktika ülkelerinin bugün için ortak bir düşman tanımlaması bulunmamaktadır. Ayrıca bölgede bir karşılıklı bağımlılıktan bahsedilmesine rağmen henüz bir bütünleşme de söz konusu değildir ve bölge devletlerinin çatışan çıkarları barışçıl yöntemlerle çözülememesi halinde bölgede savaş yaşanması halen ihtimal dahilindedir. Bu nedenle Arktika bölgeselciliği bir güvenlik bölgeselciliği olarak tanımlanamaz.

Konsey, ekonomik konularda kalkınma programları çerçevesinde faaliyet göstermesine rağmen Konsey'de bölgesel bir entegrasyon hedefinden hiç bahsedilmemiştir. Ancak Arktika devletleri bir forum özelliği gösteren Arktika Ekonomik Konseyi'ni (Arctic Economic Council - AEC) Arktika'da kalkınmanın güçlendirilmesi, Kutup Çevresi'nde işbirliğinin artırılması ve Arktika Konseyi'nin çalışmalarına bir perspektif kazandırılması amacıyla kurmuştur.²⁶ Arktika Ekonomik Konseyi'nin varlığı bölge ülkelerinin kendi ekonomik çıkarlarını da önemseydiğini göstermektedir. Ancak Hem Arktika Konseyi'nin kalkınmayı sağlamaya yönelik amacı hem de Arktika Ekonomik Konseyi'nin kurulması yine bölgeyi kapsayan ekonomik bir entegrasyona işaret etmemektedir. Nitekim bölge ülkelerinin girşimiyle ekonomik bir işbirliğinden, serbest ticaret bölgesinden, gümrük birliğinden, ortak pazardan ya da ekonomik bir birlikten bugün için bahsedilmemektedir. Ancak böylesi bir entegrasyon için başlangıç evresinde olduğu noktada belki bir tahminde bulunulabilir. Ayrıca Kanada ve ABD arasındaki ticari ilişkiyi yansıtan NAFTA ve İskandinav ülkelerinin de içinde bulunduğu EFTA, Arktika Bölgesi'nin genelini kapsayan ekonomik girişimler değildir. NAFTA, Meksika'nında dahil olduğu Amerika kıtası bölgeselciliği olarak tanımlanırken EFTA, Avrupa bölgeselciliği olarak bilinmektedir. Böylelikle Arktika bölgeselciliği, ekonomik bölgeselciliğinde özelliklerini tam olarak yansıtmamaktadır.

Siyasi bölgeselcilik noktasında Arktika bölgeselciliği bir nebze tutarlılık içerdiği söylenebilir. Nitekim çevrenin korunması, arama-kurtarma faaliyetleri, yerli halkların kültür ve yaşam alanlarının korunması amaçlandığında siyasi irade ortaya konulmuş olacaktır. Ayrıca Arktika Konseyi'nin halen faaliyet gösterdiği düşünüldüğünde ve Arktika devletlerinin Kon-

²⁶Bkz. <http://www.arctic-council.org/index.php/en/arctic-economic-council>

sey'e verdiği önem de göz önünde bulundurulduğunda Arktika bölgeselciliği siyasi bir bölgeselcilik olarak değerlendirilebilir. Ancak bölge aktörlerinin şu an için siyasi entegrasyon hedefleri olduğu yönünde de bir bilgi yoktur. Buna rağmen Arktika'da olmayan devletlerin Arktika Okyanusu'nu insanlığın ortak mirası olduğu yönünde iddialar öne sürmeleri (Conley, 2012, s. 41) sekiz Arktika devletinin birlikte hareket etmesini sağlamıştır. Nitekim Ottawa Deklerasyonu ile Arktika Konseyi'nin üyeleri tanımlanırken zımnın de olsa Arktika'da egemenlik hakkı olan aktörlere işaret edilmiştir. Arktika Okyanusu'nun insanlığın ortak mirası olduğu iddialarına karşılık; Arktika Okyanusu'na kıyısı olan olan A5 ülkelerinin dördünün²⁷ bahse konu alanın egemenliğinin kime ait olduğu noktasında Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni (BMDHS) esas alması ve Konsey'de de bu ülkelerin birlikte hareket etmesi siyasi bir bölgeselcilik izlenimi vermektedir.

Bu noktada bölge genelinden ve Arktika Konseyi özelinden Arktika bölgeselciliğinin niteliklerini sıralamak yerinde olacaktır:

- Arktika bölgeselciliği; uluslararası sistemin çift kutuplu yapıdan tek kutuplu yapıya geçiş döneminde ortaya çıkmıştır, tek kutuplu sistem içerisinde kurumsallaşma göstermiştir ve şu an ne ABD'nin ne de Rusya'nın tek başına hegemon güç olarak tanımlanamayacağı çok kutuplu uluslararası sistem içerisinde gelişimini devam ettirmektedir.
- Arktika bölgeselciliği eski bölgeselcilikte olduğu gibi süper güçlerin yukarıdan aşağıya müdahalesi şeklinde değil gönüllülük içeren ve aşağıdan yukarıya doğru işleyen yeni bölgeselciliğin bir örneği olarak ortaya çıkmıştır. Arktika Konseyi'nin kuruluşuna giden süreçte Finlandiya'nın ve Kanada'nın çabaları düşünöldüğünde bu söylem doğruluk kazanmaktadır.
- Eski bölgeselcilik güvenlik ve ekonomi gibi spesifik alanlar üzerine kuruluyken Arktika bölgeselciliği yeni bölgeselcilik özelliği göstererek çevre, sürdürülebilir kalkınma ve bilimsel araştırma gibi çeşitli amaçlar üzerine kurgulanmıştır.
- Bölgeyi ilgilendiren askeri ve güvenlik meselelerinin tartişılması Konsey'in yetkisi dışında tutulmuştur (Huebert vd., 2012, s. 24). Böylelikle Konsey'deki işbirliğinin sekteye uğramasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Neticede bölgede bir tarafta Sovyetler Birliği'nin doğal mirasçısı durumunda olan ve bölgede güçlü askeri unsurları bulunan Rusya ile di-

²⁷ ABD, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf değildir. (Birleşmiş Milletler İnternet Sitesi, 2014)

ğer tarafta halen NATO'nun liderliğini üstlenen ABD bulunmaktadır. Ayrıca bölge ülkelerinin güvelik tanımlamaları birbirinden farklılık içermektedir.

- Konsey ekonomik hedefler veya ekonomik entegrasyon gibi derin iktisadi meseleler yerine bölgesel kalkınmanın önemi üzerinde durmuştur (Bkz., Ottawa Deklerasyonu, 1996). Bölge genelinde hidrokarbon varlığının henüz tam olarak miktarı belli değildir ve bu kaynakların tamamının pazarlara sunumu için mevcut teknoloji de yeterli değildir. Bu nedenle öncelikle bölgenin kalkınması önemsenmiştir. Ayrıca bölgedeki tüm kıyı devletlerin sınır sorunu yaşadığı düşünülürse ekonomik bir birliklilik şu an için ihtimal dahilinde değildir. Ancak 2013 yılında kurulan Arktika Ekonomik Konseyi, Arktika bölgeselciliğinin ileride ekonomik entegrasyona evrilebileceği noktasında işaretler vermektedir.
- Hem Arktika Konseyi hem de bölge ülkeleri çevre meselelerine duyarlı olduklarını ifade etmekte ve çevresel felaket bölge için tehdit unsuru olarak görülmektedir. Çevre meselelerine karşı duyarlılık gösterilmesi bölgesel bilinç ve bölgesel farkındalığında göstergesidir.
- Yerli halk organizasyonlarının Konsey'de daimi katılımcı statüsüne sahip olması bölge devletlerinin yerli halk varlığına ve kültürlerine olan yaklaşımını ortaya koymaktadır. Ancak yerli halkların Konsey'in karar mekanizmasında bulunmaması ve kararların devletler tarafından alınıyor olması da Arktika ile ilgili konularda halen devletlerin en güçlü aktörler olduğunu göstermektedir (Ingenfeld, 2010, s. 259).
- Yerli halkların Konsey'de temsil edilmesi, Konsey'i bu zamana kadarki diğer örgütlerden nitelik açısından farklılaştırarak Konsey'in *sui generis* bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır. Belki de bu yönüyle Konsey, yeni bir organizasyon modeli olarak yakın gelecekteki örgütlenmelere örnek olacaktır. Pia Riggiozzi'ye göre yeni bölgeselciliği eski yaklaşımdan ayıran en can alıcı özellik; bölgeselleşme sürecinde tek aktör olan devletlere günümüzde iş dünyası ile sosyal aktörlerinde resmi ya da gayri resmi bağlarla katıldığı bir yapısal değişikliğin yaşanmasıdır (Riggiozzi, 2010, s. 3). Bu bağlamda devletlerin haricinde yerli halklarında Konsey'de resmi olarak temsil edilmesi ve daimi katılımcı statüsüne sahip olması Arktika Konseyi'ni, diğer örgütlerin arasında özel bir konuma taşımakta ve Arktika bölgeselciliğinin aktör çeşitliliğinin ortaya koymaktadır.

- Bölgedeki fiziksel zorluklar Arktika bölgeselciliği ile aşılmaya çalışılmaktadır. Bunun en güzel örneği A5'in Ilulissat Deklerasyonu'nu yayınlamasıdır.²⁸ Bu deklarasyon ile bölge ülkeleri bölgede ortak arama-kurtarma faaliyetleri gerçekleştireceklerini beyan etmişlerdir.
- Arktika Konseyi kendine bağlı çalışma gruplarının bilimsel araştırma sonuçları doğrultusunda faaliyet göstermektedir (Knecht, 2013, s. 173). Bu yönüyle Konsey faaliyetlerini ve kararlarını bilimsel doğrular üzerinden hayata geçirmektedir.
- Arktika Uluslararası Bilim Komitesi ve Arktika Üniversitesi gibi bilginin üretilmesi ve yayılması amacı taşıyan kurumların varlığı (Young, 2005, s. 11), aktörlerin bölgeyi bir bütün olarak gördüğü ve bölge içinde bilimsel bir dinamizm yakalanmaya çalışıldığının göstergesidir.
- Arktika'daki zengin doğal kaynaklar, okyanus üzerindeki jeostratejik öneme sahip ticari geçitler, artan turizm etkinliği, alt yapı konusunda mevcut ihtiyaçlar özel sermayenin dikkatini bölgeye çekmektedir. Küreselleşme ile Arktika bölgeselciliğinin ilişkisine bakıldığında da Arktika bölgeselciliği, küreselleşmeyi engellenmeye çalışılmamakta bilakis Konsey'in çalışma gruplarının ürettiği bilimsel bilgiler özel sermayeli yatırımcıların bölgeyi tanınmasına ve zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Neticede Arktika bölgeselciliği için şu tespitte bulunulabilir: Arktika bölgeselciliğinde Dani Rodrik'in kavramsallaştırdığı "*akıllı küreselleşme*" (Bkz., Rodrik, 2013) belirtileri bulunmaktadır ve küreselleşmenin olumsuz sonuçlarının en aza indirilmesi için faaliyetler sergilenmektedir.

Yukarıda sıralanan özelliklerine istinaden ulus-ötesi bir bölgeselcilik örneği olan Arktika bölgeselciliği, siyasi bir bölgeselcilik olup yakın zamanda ekonomik bir bölgeselciliğe de dönüşeceği noktasında izlenim vermektedir. Arktika Konseyi'nin, çalışma grupları tarafından üretilen bilimsel doğrular üzerinden faaliyet göstermesi Arktika bölgeselciliğini diğer bölgeselcilik türlerinden ve örneklerinden farklı bir pozisyona taşımaktadır. Böylelikle Arktika bölgeselciliği, yeni bölgeselciliğin özelliklerini taşımakla birlikte Arktika Konseyi'nin yapısı ve faaliyetleri nedeniyle de kendine has bir karakteristiğe de sahiptir sonucu çıkarılabilir.

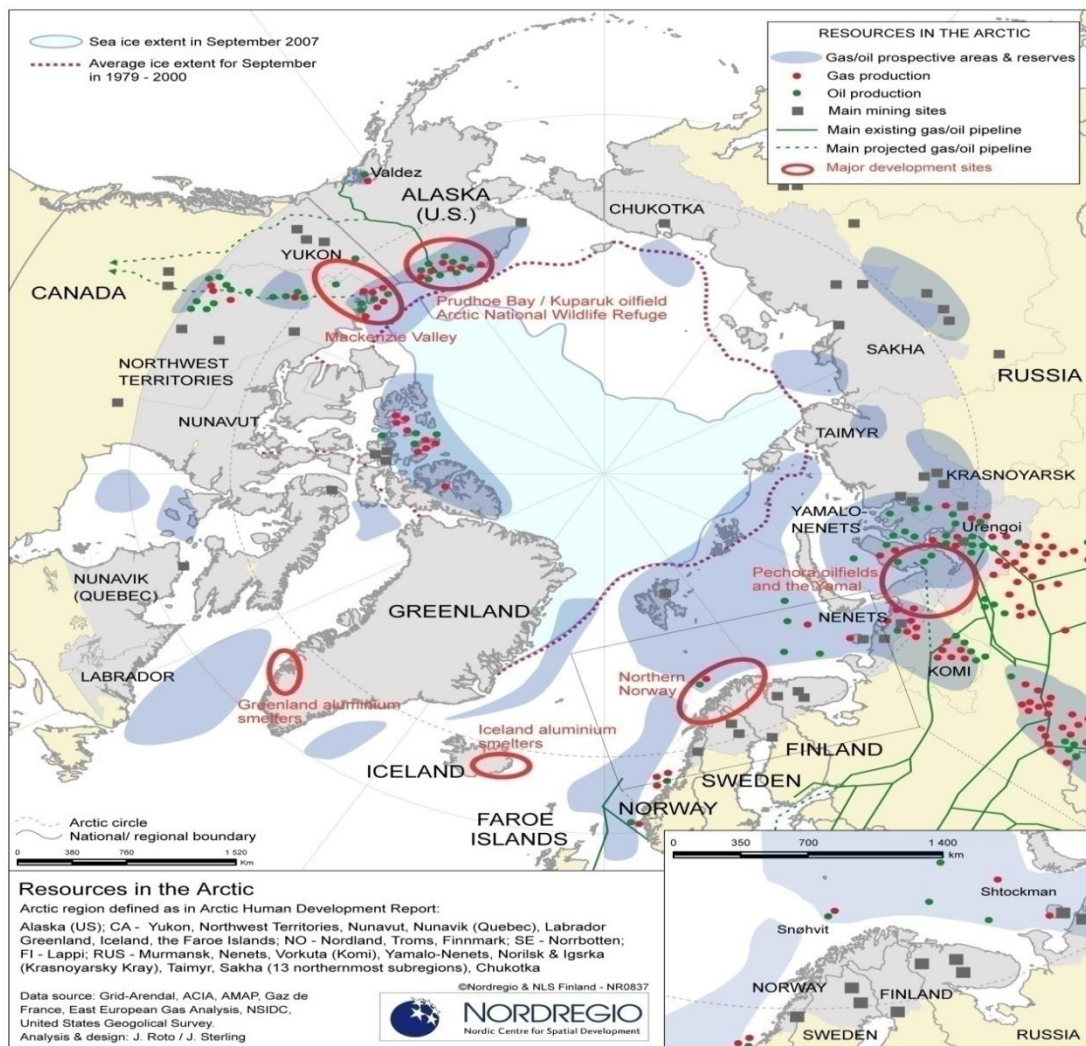
4.2.1. Arktika Bölgeselciliğini Etkileyen Faktörler ve Motivasyonlar

Her bölgeselcilikte olduğu gibi Arktika bölgeselciliği de bazı unsurlardan etkilenmekte ve bölge aktörlerinin motivasyonlarıyla şekillenmektedir. Van Der Zwet, Bachtler ve McMaster Arktika'daki bölgesel işbirliğini ve bölgeselleşme sürecini etkileyen en önemli unsurları şu

²⁸ Ilulissat Deklerasyonu, 28 Mayıs 2008 tarihinde Grönland, Ilulissat'ta gerçekleştirilen Arktika Okyanusu Konferansı neticesinde A5 ülkelerinin konsensüse vardığı bir mutabakattır. Erişim için: <http://www.cfr.org/arctic/arctic-ocean-conference-ilulissat-declaration/p30238>

şekilde sıralamaktadır: "a) sınırlı kaynaklar, b) kurumsal ve yapıcı düzenlemeler, c) kültürel farklılıklar, d) güven ve anlayış, e) bölgenin coğrafyası, f) insan coğrafyası, g) politik girişimler ve stratejiler." (Van Der Zwet, Bachtler ve McMaster, 2014, s. 16) Bu unsurların Arktika örneğinden irdelenmesi, Arktika bölgeselciliği hakkında daha doğru tespitlerin yapılmasına fayda sağlayacaktır.

a) Sınırlı kaynaklar: Arktika'da bazı bölgelerde kaynaklar sınırlı iken; Nordik bölgesi gibi bazı alanlarda kaynaklar çok zengindir ve bu kaynaklarla bağlantılı olarak güçlü politik kararlılık bölgedeki işbirliğini artıracakı düşünülmektedir. (Van Der Zwet, Bachtler ve McMaster, 2014, s. 17) Aşağıdaki haritada Arktika Bölgesi'nin yer altı kaynakları gösterilmektedir.

Şekil 4.3 Arktika Bölgesi'ndeki Yer Altı Kaynakları (Nordregio İnternet Sitesi, 2011)

Ayrıca kaynakların zengin olduğu bölgelerde de kaynaklara erişim ve kaynakların pazara aktarımı noktasında engeller de bulunmaktadır. Örneğin; Arktika Bölgesi'nden petrol ve gaz çıkartılmasının önündeki bir takım zorluklar şu şekilde sıralanabilir:

- Sert iklim koşullarının varlığı,

- Mevcut alt yapının kaynaklara erişim için kısıtlı olması,
- Gazın çıkarım maliyetleri nedeniyle diğer gaz arzlarıyla rekabetin zor olması,
- Projelerde uzun teslimat sürelerine ihtiyaç duyulması,
- Olası sızıntı anında sızıntının çevrelenmesinin çok zor olması,
- Bölge devletleri arasında çakışan ve rekabet eden egemenlik iddiaları,
- Ülkelerin özel çevresel kanunları ve düzenlemeleri (Ernst and Young Global Oil and Gas Center, 2013, s. 5).

Petrol ve gaz haricinde balıkçılık üzerinden konuya yaklaşıldığında Arktika'nın ticari balıkçılık açısından da çok önemli bir alan olduğu görülecektir. Nitekim başta morina balığı ve somon balığı olmak üzere Arktika Okyanusu'nda pek çok balık nüfusu bulunmaktadır ve iklim değişikliği, aşırı ve yasadışı avlanma bölgedeki balık sayısını ve türlerini olumsuz etkilemektedir (Ingelfeld, 2010, s. 258).

Sınırlı kaynakların varlığı, kaynaklar üzerinde hak iddia eden ülkeleri çatışmaya götürebileceği gibi işbirliğine de götürülebilir. Nitekim sadece kaynaklara sahip olmak da yeterli olmamakta bu kaynakları çıkarabilecek nitelikli insan gücüne, onları işleyebilecek sanayiye, teknolojiye ve pazara da ihtiyaç vardır. Arktika Bölgesi'de hem kaynakların paylaşımı hem de kaynakların erişimi ve pazarlanması noktasında işbirliğinin zorunlu olduğu bir bölgedir.

b) Kurumsal ve yapısal düzenlemeler: İşbirliğini etkileyen bir diğer önemli unsur kurumsal ve yapısal düzenlemelerdeki eksikliklerdir. Bölgedeki devletlerin, halkların, sivil toplumların ve sermaye sahiplerinin arasındaki ilişkileri düzenlemek için ulusal düzenlemeler elbette ki yetersiz olacaktır. Buna karşın uluslararası düzenin sağlanması için pek çok uluslararası yasal düzenlemelerde mevcuttur. Ancak bir bölgede işbirliğinin sağlam bir zemin üzerinde devam etmesi için bölge içerisinde konsensüse varılmış kurumsal ve yapısal düzenlemeler gereklidir. Arktika için kurumsal ve yönetsel açıdan çerçeve; 1) Bileşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS, 1982), 2) Arktika Konseyi (1996) ve 3) 1959 yılında kurulan Uluslararası Denizcilik Örgütü'dür (Conley vd., 2012, ss. 14-15).

Bugün Arktika, balıkçılık, petrol ve doğal gaz arama-çıkarma faaliyeti, ulaşım rotaları ve sınır tartışmaları konularında konsensüse varılmış yasal düzenlemeler açısından zayıf bir görüntü sergilemektedir. Bahsedilen konularda başvurulacak yasal rejim olarak ancak yukarıda sayılan yönetsel çerçeveler bulunmaktadır. Rasyonel düşünüldüğünde bu zorlukların, A8 ülkelerini işbirliğine sevk etmesi beklenir. Ancak ülkelerin bu gibi durumlar için yasal düzenlemelere gitmek yerine yukarıda sıralanan yönetsel çerçeveleri öne sürmeleri işbirliğini

zorlaştırmaktadır. Arktika devletlerinin Arktika Konseyi'ne gerekli yetkileri vermesi ve mevcut sekreteryanın daha da yetkili kılınması durumunda işbirliği içinde gerekli düzenlemeler yapılabilecek ve olası çatışmalar şiddet yerine Konsey'deki mekanizmalar ile çözülebilecektir.

Yukarıda anlatılanlar ışığında Arktika'da işbirliğinin bütününe bakıldığında karmaşık olduğu görülecektir. Nitekim Oran Y. Young'un ifadesiyle Arktika; tek, kapsamlı ve entegre olmuş bir rejimden oluşan bölgeden ziyade belirli meselelerde düzenlemeler içeren bir mozaik görüntüsü verir (Young, 2005, s. 10).

c) Kültürel farklılıklar: Bölgeselleşme süreci salt politik ya da ekonomik temelli gerçekleşmemekte bunların yanında sosyal ve kültürel etkileşimlerden de beslenmektedir. Kültürel benzerlikler bölgedeki işbirliğini kolaylaştırıp bölgeselleşme sürecine ivme kazandırırken kültürel farklılıklar da bu süreçlerin önünde engel olarak ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; kimlik üzerinden konuya yaklaşıldığında; Nordik kimliğinin savunma ve işbirliğinin motivasyonunda Nordik²⁹ ülkeleri arasında çok önemli rol oynadığı görülecektir (Forsberg, 2013, s. 1163).

Kültürel farklılıkların giderilmesi ve ortak değerlerin paylaşılması sadece bir bölge için değil aynı zamanda ulus-devletler içinde zaruridir. Örneğin; kültürel farklılıkların giderilip toplumsal bir entegrasyonun sağlanabilmesi için Hem Kanada hem de Rusya kendi toplumlarında bir '*kuzeyli*' (*northernness*) kimliği inşa etmeye çalışmaktadır (The Arctic: Thaw With Conflict Potential, 2012, s. 2).

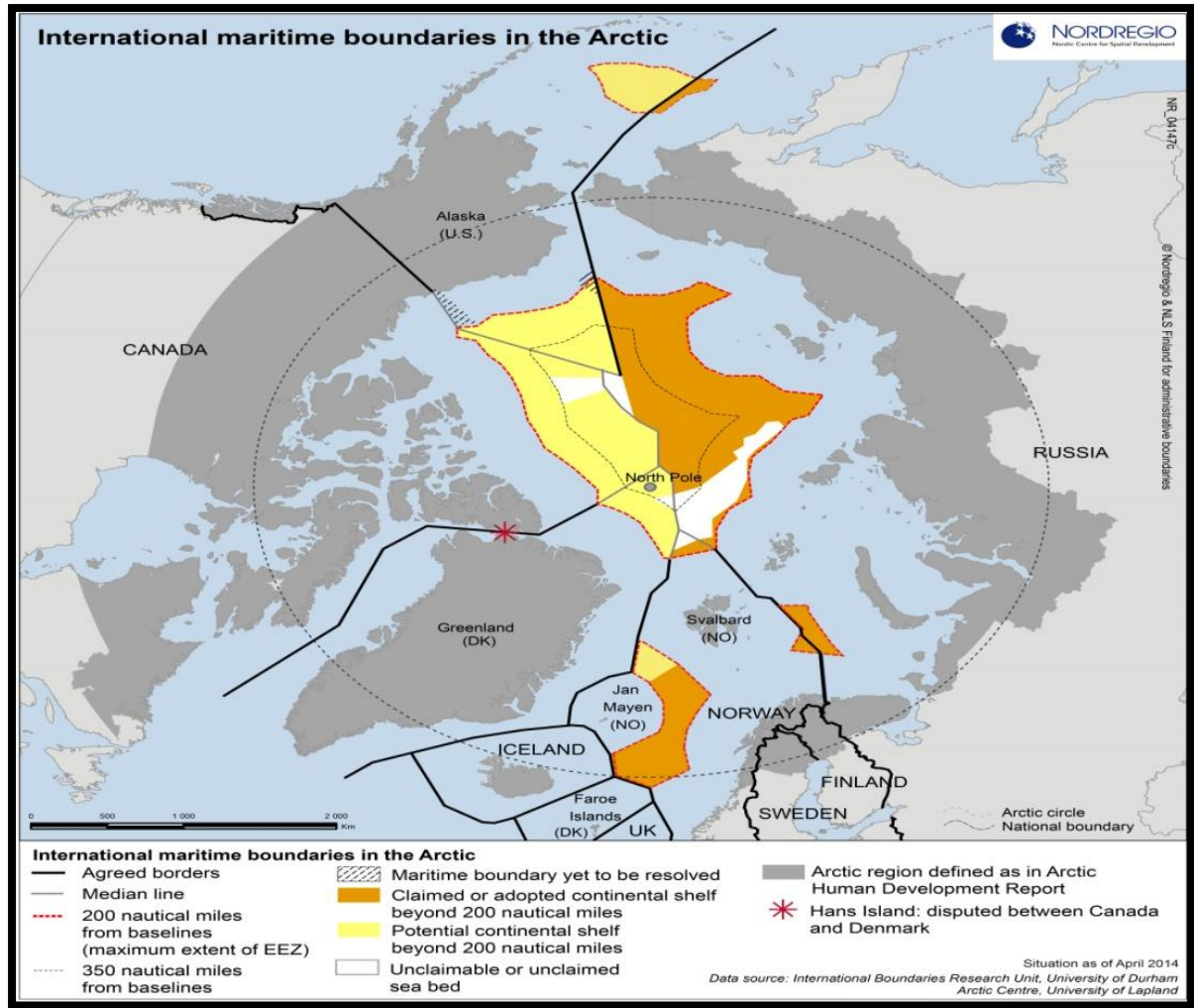
d) Güven ve anlayış: Bir bölgede barışın ve işbirliğinin tesisi için bölge devletlerinin birbirine olan güveni ve birbirlerini nasıl anladıkları önemlidir. Arktika Bölgesi'nde devletlerin beyanları, hem kendi çıkarlarını bölgede korumak hem de bölge devletleri ile işbirliğine katkı yapmak istedikleri doğrultusundadır. Ancak 2000'li yılların ortasındaki iki gelişme, devletleri tekrar olası bir çatışma durumuna karşı hazırlıklı olmaya zorlamıştır. Bunlardan ilki, son zamanlarda Arktika devletlerinin savunma ve dış politikalarında Arktika'nın güvenliğini gözetilen bir dizi açıklamalarda bulunması ve diğeri de; yüksek kuzeydeki askeri kapasitelerin artırılması ile eski askeri unsurların modernize edilmesidir (Huebert, 2010, s. 4).

Arktika'da henüz ortaya çıkmış somut bir tehlike yokken devletlerin askeri kapasitelerini artırma kararı almaları, Arktika'da işbirliğinden ziyade çatışma ihtimalinin olduğunu akıllara getirmiştir (s. 5). Örneğin; Norveç'te 2012 yılındaki 'Soğuk Cevap 2012 (Cold Response 2012)' isimli 15 ülkeden 16 bin askerin katıldığı NATO tatbikatının yapılması Rusya'yı rahat-

²⁹Nordik ülkeleri; Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsveç ve İzlanda'dır (Forsberg, 2013, s. 1161).

sız etmiştir (Pettersen, 2012). Rusya, NATO tatbikatının kendisine yönelik bir amaç taşıdığını anlamlandırması bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Bir diğer örnek ise; Kırım krizinden sonra Rusya'nın Baltık devletleri, Ukranya ve Finlandiya ile ilgili planlarının olduğu söylentisi Finlandiya'yı Soğuk Savaş'ın tekrardan ortaya çıkacağı konusunda endişelenmesine ve bu endişenin de Finlandiya Cumhurbaşkanı Niinistö'nün açıklamalarına yansımaya neden olmuştur (Tisdall, 2014).

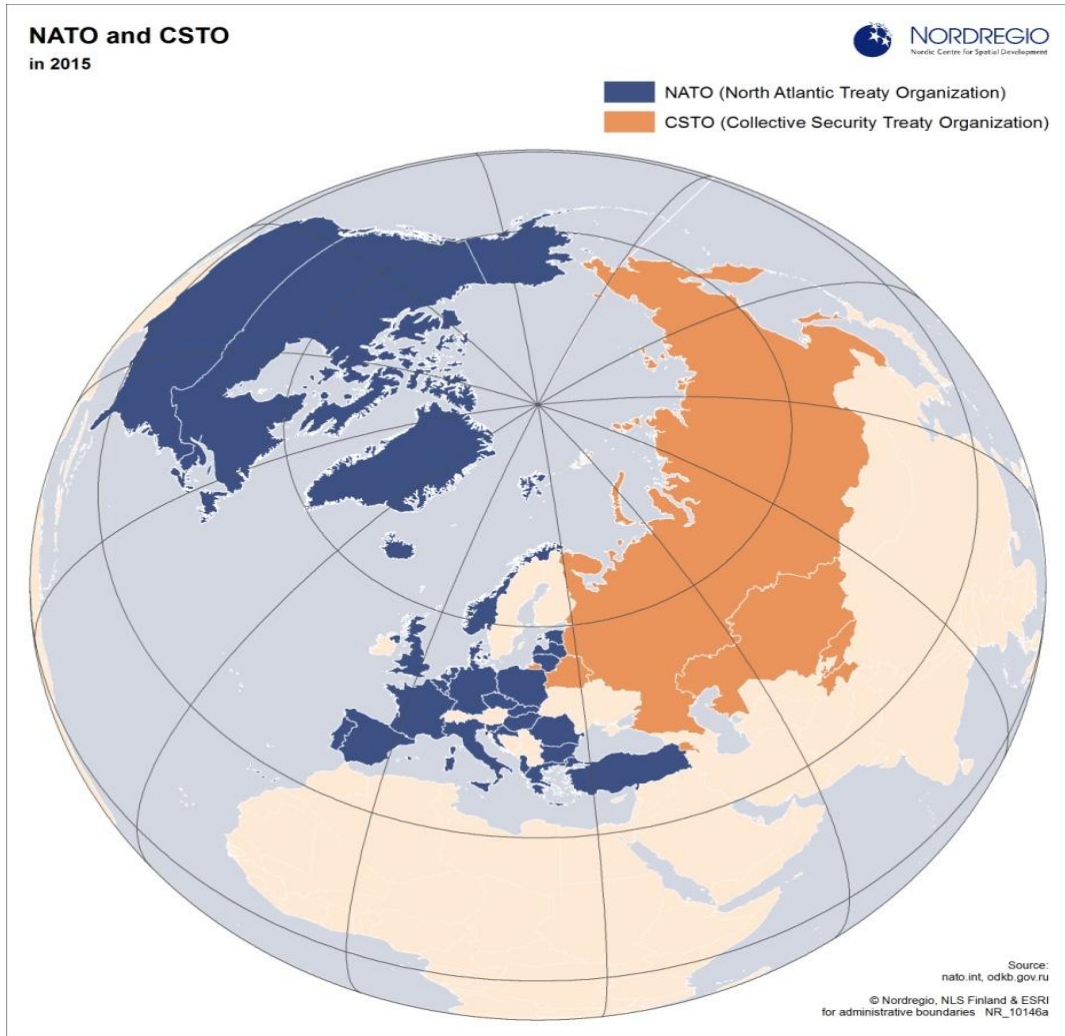
Ayrıca Arktika ülkeleri arasında halen devam eden sınır sorunları da bulunmaktadır. Kanada ve Danimarka arasında Hans Adası'nda, Kanada ile ABD arasında Beaufort Denizi'nde, Norveç ve Danimarka arasında Spitzbergen'deki ayrıcalıklı ekonomik bölgede, Kanada'nın Kuzeybatı Geçidi'ni kendi iç suyu olarak görmesine karşılık ABD ve AB'nin farklı bir tez üretmesi noktasında sınır sorunları çözüme kavuşturulmamıştır (Ingenfeld, 2010, s. 258).

Şekil 4.4 Arktika'da Uluslararası Deniz Sınırları (Nordregio, 2014)

Güvenlik amaçlı örgütler üzerinden Arktika Bölgesi'ne bakıldığında da; beş ülkenin (ABD, Kanada, İzlanda, Danimarka ve Norveç) NATO üyesi olduğu görülecektir. Rusya, Finlandiya

ve İsveç NATO üyesi ülkeler değildir (Bkz., NATO İnternet Sitesi). Ancak 7 Ekim 2002 tarihinde Rusya, Kazakistan, Ermenistan, Tacikistan, Beyaz Rusya ve Kırgızistan tarafından Rus NATO'su olarak adlandırılan Kollektik Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) kurulmuştur (Tarakçı, 2013, s. 2). Örgütün temeli 1992 yılındaki Kollektif Güvenlik Antlaşması'na dayanmaktadır ve antlaşmanın en önemli maddelerinden biri de üye ülkelerin başka bir askeri birliğe üye olamayacağını belirtmesidir (s. 2). Ayrıca NATO'nun işleyişine benzer şekilde üye ülkelerden herhangi birine saldırı yapılması diğer üyelere de yapılmış sayılacağı belirtilmiştir (s. 3). Ancak NATO üyesi olmayan üç Arktika devletinin de Avro-Atlantik Ortaklık Konseyi (EAPC) içerisinde NATO'nun partneri olduğu unutulmamalıdır (Bkz., NATO İnternet Sitesi). Böylelikle güvenlik noktasında Arktika'da hem farklı örgütsel girişimler hem de tüm Arktika devletlerini kapsayan ortaklıklar bulunduğu görülecektir. Aşağıdaki şekilde de NATO ve KGAÖ üyelerinin coğrafik bakımdan kapsadığı alanlar gösterilmiştir.

Şekil 4.5 NATO ve KGAÖ'nün Kapsadığı Coğrafi Alan (Nordregio, 2015)

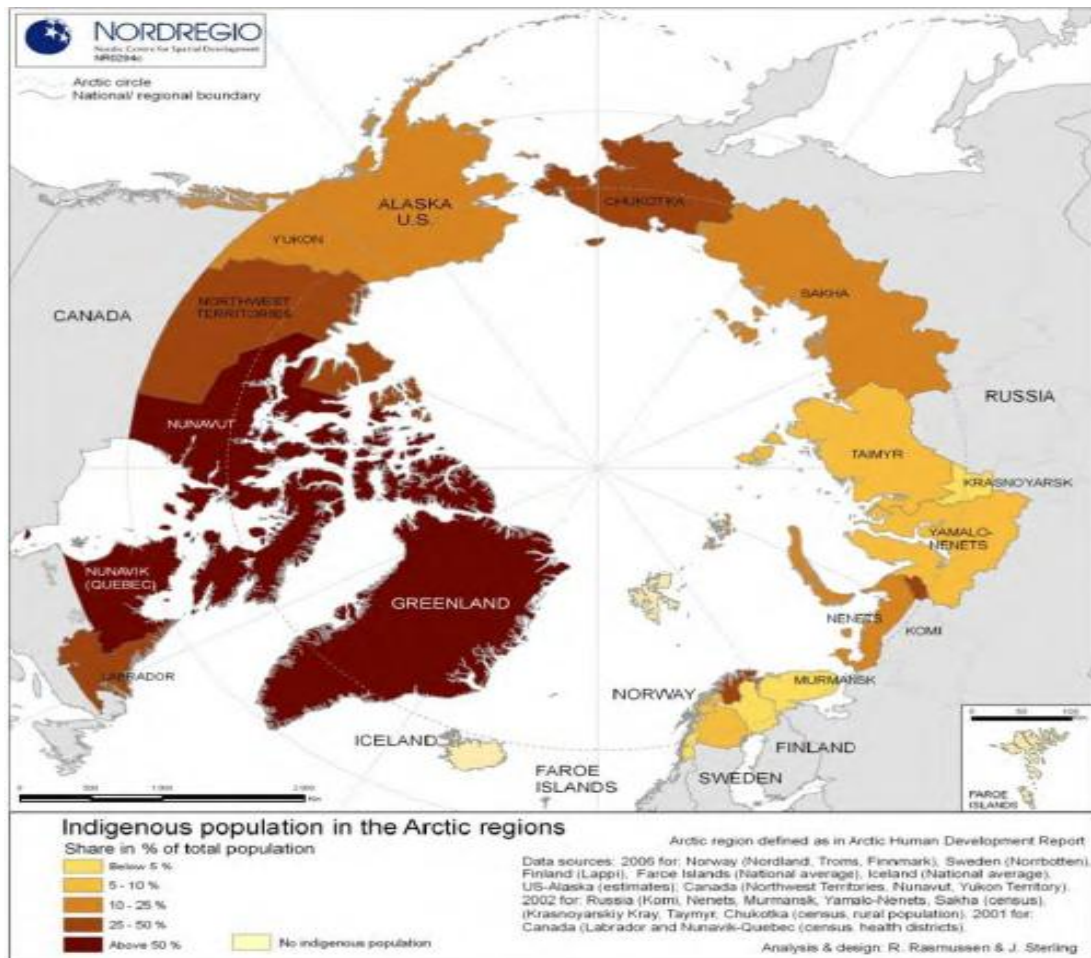
e) **Bölgenin coğrafyası:** Bölgenin coğrafyası; bölgeselleşme ve bölgesel işbirliğinde önemli bir unsurdur. Van Der Zwet, Bachtler ve McMaster, "devasa uzaklık, seyrek nüfus

yoğunluğu, çevrelenmiş topluluklar, erişilemezlik ve kötü iklim koşulları işbirliğine engel oluşturmaktadır" (2014, s. 17) ve bu sıralanan olumsuzluklar Arktika'da fazlasıyla mevcuttur.

Yüksek Arktika sert iklim koşulları, seyrek bitki örtüsü ve bölgeye ulaşımındaki güçlükler nedeniyle işbirliğinin ve bölgeselleşmenin minimum düzeyde olduğu alanlardır. Ancak unutulmamalıdır ki bazı zorluklar ve kısıtlı imkanlar çözüm için devletleri birbirleriyle işbirliği yapmaya da zorlamaktadır. Örneğin; Yüksek Arktika'yı da kapsayan Arktika'daki arama-kurtarma faaliyetleri için Mayıs 2011'de Arktika Konseyi üyesi sekiz devletin anlaşma imzalaması Arktika'nın bölgeselleşme sürecinde önemli bir kilometre taşıdır (Huebert vd., 2012, s. 18). Bu anlaşma üyelerin Konsey'de tartışarak ortaklaşa karara vardıkları ve üyeleri birbirine bağlayan ilk karar olma özelliğine sahiptir (Huebert vd., 2012, s. 18).

Düşük Arktika, daha kuzeyde kalan Yüksek Arktika'ya nazaran daha fazla imkanın olduğu bir bölge olarak ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi faaliyetler bu bölgede daha fazla yoğunlaşmaktadır.

f) İnsan coğrafyası: Yaklaşık 4 milyon insanın yaşadığı Arktika'da nüfus yoğunluğu dü-

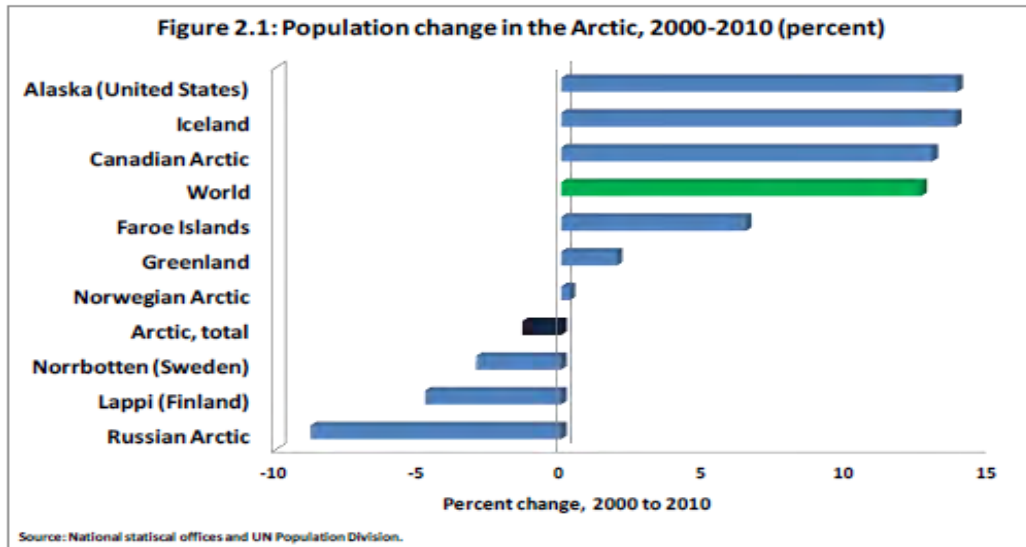
Şekil 4.6 Arktika'da Yerli Halk Nüfusunun Dağılımı (AHDR, 2015, s. 84)

şüktür ve doğurganlık oranı sürekli düşmesine rağmen Düşük Arktika'nın durumu Arktika devletlerinin güneyi ile kıyaslandığında burada yaşam süresinin kısa ve doğum oranı ile ölüm oranının ise yüksek olduğu görülecektir (AHDR, 2004, s. 27).

Sert iklim şartları ve yaşam koşullarının neredeyse imkansız olduğu düşünüldüğünde Yüksek Arktika'da neredeyse hiç nüfus bulunmamaktadır. Seyrek nüfus, yaşam süresinin kısalığı ve ölüm oranlarının yüksek oluşu dolaylı yoldan bir bölgedeki işbirliğinin önünde engel olabilmektedir.

Aşağıda 2000-2010 yılları arasında Arktika Bölgesi'ndeki nüfusun değişimi gösterilmektedir. 10 yıl içerisinde Alaska'da, Kanada'nın Arktika'da yer alan kısmında, Faroe Adaları'nda, Grönland'da ve nispeten Noveç'in Arktika'da yer alan kısımlarında nüfus artmasına rağmen İsveç, Finlandiya ve Rusya'nın Arktika'da bulunan kısımlarında nüfus düşmüştür.

Tablo 4.3. Arktika Bölgesi'nde 2000-2010 Yılları Arasındaki Nüfus Değişimi (AHDR, 2015, s. 54)

g) Politik girişimler ve stratejiler: Bir bölgedeki devletlerin politik eylemleri, açıklamaları ve stratejileri bölgenin geleceği açısından hayati önem taşır. Arktika devletleri, bölgeyi esas alan tüm açıklamalarında ve stratejilerinde işbirliği ile barışın zorunluluğuna önem vermişler ve bu minvalde hareket edecekleri yönünde kamuoyunda olumlu bir kanaat oluşturmuşlardır.³⁰ Ancak Arktika devletlerinin bazı politik girişimleri, önceden ortaya koydukları tavırlarıyla, stratejileriyle ve açıklamalarıyla çelişmekte ya da resmi beyanatlarındaki olumlu

³⁰ Arktika devletlerinin bazı politik açıklamaları için bakınız:

<http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/407-statements>

Arktika devletlerinin Arktika ile ilgili stratejileri için bakınız:

<http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies>

yaklaşımlarına gölge düşürmektedir. Örneğin; 2007 yılında Rusya'nın Kuzey Kutbu'nda hak iddia ettiği sularda denizin dibine bayrak dikmesi ve aynı hafta Kanada'nın Arktika'ya askeri yatırım yapacağını duyurması Arktika'da işbirliği ihtimalinin zayıflayıp çatışma ihtimalinin öne çıktığı izlenimi vermiştir (Huebert vd., 2012, s. 22).

Görüldüğü üzere bölgeselcilik her ne kadar devletlerin politik iradeleri ile ortaya çıkan siyasi programlar olarak görülse de pek çok faktörden de etkilenmektedir. Ayrıca bölgeselcilik için irade ortaya koyan devletlerde sahip oldukları farklı motivasyonlar nedeniyle bölgeselciliğin bir parçası olmaktadır. Daha öncede sıralandığı gibi bölgeselciliği etkileyen motivasyonların politik ve ekonomik odaklı olduğundan ve politik motivasyonların a) kimlik, b) iç veya dış tehdit, c) yerel politikalar, d) liderlik (Karns ve Mingst, 2004, s. 148) unsurlarını içerdiğinden yukarıda bahsedilmiştir (Bkz., Bölüm 1.2.4). Arktika bölgeselciliğini etkileyen politik ve ekonomik motivasyonlara bakıldığında da şunlar söylenebilir:

- Arktika bölgeselciliğini tanımlayan tek bir ortak kimlik algısı bulunmamaktadır. Ancak bölgede bulunan aynı etnik kimliğe sahip yerli halkların farklı devletlerin sınırları içerisinde yaşadığı bilinmektedir. Buna rağmen bölgede 'kuzeyli' (northernness) kimliğinin inşası için devletler çaba göstermektedir (The Arctic: Thaw With Conflict Potential, 2012, s. 2). Arktika Konseyi bünyesindeki yerli halk organizasyonlarının faaliyetleride ortak bir kimlik ve kültürün inşa edilmesinde rol oynacağı da açıktır. Ayrıca Arktika'da bulunmayan devletlerin Arktika statüsünü tartışması ve hatta Arktika'nın insanlığın ortak mirası olduğunu yönünde söylem geliştirmeleri zamanla Arktika devletlerini 'Arktikalı' kimliğini kodifiye etmelerine yol açabilecektir.
- İç ve dış tehdit noktasında Arktika bölgeselciliğine bakıldığında bugün için Arktika Bölgesi'ne hali hazırda bir dış tehdit bulunmamaktadır. İç tehdit noktasında bölge devletlerinin birbirlerini tehdit olarak tanımlaması ve olası bir savaşın çıkması durumunda ise bölge genelinde tüm devletlerin hep birlikte kaybetmelerine neden olabilecektir. Bu nedenle bölge devletleri birbirlerini tehdit olarak tanımlamaktan çekinmekte ancak Arktika'ya yönelik stratejilerinde de her bir devlet kendi çıkarları koruyacağı noktasında beyanda bulunmaktadır. Bir uluslararası aktörden kaynaklanıyor olmasa da diğer bir iç tehdit olarak çevresel felaketler gösterilebilir. Nitekim çevre meseleleri Arktika bölgeselciliğinin ilk basamak taşıdır ve bunun kanıtı da 1991 tarihli Arktika Çevre Koruma Stratejisi'dir.
- Yerel politikalar bağlamında Barents Bölgesi'nde olduğu gibi devletlerin alt birimleri birbirlerine ticari, kültürel ve sosyal ilişkilere sahip olmakta ve bu ilişkilerin devamı noktasında arzularını sürdürmektedirler.

- 1989 yılından Arktika Konseyi'nin kurulduğu 1996 yılına kadarki süre içerisinde Arktika'da bölge devletlerini işbirliği yapması için girişimde bulunan devletlerin Kanada ve Finlandiya olduğu düşünüldüğünde Arktika bölgeselciliğinin gelişiminde liderliğin politik bir motivasyon olduğu söylenemez. Ancak bölgenin en güçlü iki devleti olan ABD ve Rusya'nın Arktika bölgeselciliğinin gidişatında ağırlık sahibi olduğu unutulmamalıdır.
- Günümüzde Arktika'da ekonomik bir entegrasyondan bahsedilmemesine rağmen bölgede bulunan zengin hidrokarbon yatakları, zengin balık nüfusu, deniz ticareti için günbegün açılan okyanus geçitleri ve gitgide artan turizm faaliyetleri düşünüldüğünde Arktika bölgeselciliğinin ekonomik motivasyonunun olmadığı/olamayacağı söylenemez. Arktika Ekonomik Konseyi de bugün için bölge kalkınmasına ve Arktika Konseyi'ne yardımcı olan bir forum iken bölgedeki ekonomik fırsatların artması ve ekonomik paylaşımların gerçekleşmesiyle Konsey'in zamanla ekonomik entegrasyon hedefine sahip olacağı öngörülebilir.

Sonuç olarak Arktika bölgeselciği hem politik hem de ekonomik motivasyonların etkisiyle şekillenmektedir. Kronolojik olarak 1989 tarihinde Gorbaçov'un Murmansk konuşması, 1991 tarihli Arktika Çevre Koruma Stratejisi, 1996'da Arktika Konseyi'nin kurulması, 2008'de Ilulissat Deklerasyonu'nun yayınlanması ve 2013'te Arktika Ekonomik Konseyi'nin kurulması Arktika bölgeselciliğinin politik ve ekonomik motivasyonlarının ne yönde şekillendiğini ve nasıl somutlaştığını ortaya koymaktadır.

4.2.2. Bölgelilik Düzeylerine Göre Arktika Bölgeselciliği

Hettne ve Söderbaum'un geliştirdiği bölgelilik düzeyleri açısından Arktika'daki bölgeselleşme sürecinin analizinin yapılması Arktika bölgeselciliği hakkında daha kapsamlı sonuçlar vermesi beklenmektedir. Beş bölgelilik düzeyi ve Zoleka V. Nydai'nin bu düzeylere karşılık gelen beş sembolik tanımı aşağıdaki taboda gösterilmiştir. Arktika bölgeselciliği de tablodaki sıralamaya göre aşağıda incelenecektir.

Tablo 4.4. Bölgelilik Düzeyleri

BÖLGELİLİK DÜZEYLERİ		
Hettne ve Söderbaum'un kavramsallaştırdığı	Zoleka v. Nydai'nin Sembolleştirdiği	
bölgesel boşuk	↔	coğrafik
bölgesel kompleks	↔	sosyolojik
bölgesel topluluk	↔	kurumsallaşma
bölgesel toplum	↔	bölgesel entegrasyon
bölge devlet veya bölgesel kurumsallaşmış yönetim	↔	ulus-üstü varlık

Doğal bariyerlerle sınırlandırılmış olması ve Arktika Okyanusu'na olan yakınlığı açısından Arktika'yı bölgesel boşluk düzeyinde değerlendirmek mümkündür (Jegorova, 2013, s. 130). Ayrıca her ne kadar iklim koşulları bakımından kendi içerisinde farklılıklar buldursa da Arktika Dairesi içerisindeki bölgede ekolojik benzerlikler de bulunmaktadır. Arktika'nın eski zamanları göz önünde bulundurulduğunda da yine yerli halkların sert iklim koşulları ve teknolojik yetersizlikler nedeniyle izole toplumlar halinde yaşadığı bilinmektedir. Bölgenin tarihi geçmişi, sosyal birlik bakımından da bu bölgeyi bölgesel boşluk düzeyinde sınıflandırmamıza imkan vermektedir (ss. 130-131). Kısaca Arktika; geçmişteki izole toplumların yaşantısı ve dünden bugüne gelen coğrafi özellikleri ile bölgesel boşluk düzeyinde açıklanabilir. Ancak yerli halkların yerel ötesi ilişkileri ve ulus-devletlerin kurulması ile bu bölge, bölgesel kompleks düzeyinde değerlendirilmeye olanak sağlamıştır.

Hettne, bölgesel kompleks düzeyi kavramı ile bölgesel alanda insan grupları arasındaki sürekli genişleyen yerel ötesi ilişkileri ve böylesi gelişmiş dayanışma ilişkilerinin sonradan bir güvenlik kompleksi oluşturmasını ifade etmektedir (Hettne, 2002, s. 35). Bu düzeyin anahtar kavramlarından olan ittifak ve güçler dengesi, bölgeselleşme sürecinde çok önemlidir (s. 35). İttifak ve güç dengesinin kurulması ulusların arasında ortak algıların oluşmasına ve karşılıklı etkileşimin gerçekleşmesine zemin hazırlar. Bu bağlamda Arktika'yı değerlendirdiğimizde, Soğuk Savaş döneminde Batı Bloğu ve Doğu Bloğu'nun varlığı bir tür güvenlik kompleksinin oluşumunu zorunlu kılmıştır. Batı Bloğu'nun oluşturduğu NATO'nun antlaşma metninin beşinci maddesinde;

'Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf ya da taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır.' (Kuzey Atlantik Antlaşması, 1949)

ibaresi yer almaktadır. Bu maddenin coğrafi açıdan kapsadığı alana Arktika'da dahil olmaktadır. Böylelikle Soğuk Savaş zamanında Arktika'daki herhangi bir çatışma durumu tüm Arktika devletlerini kapsayan bir sıcak savaşın çıkmasına ve ardından Doğu ve Batı Bloklarının dahi olduğu bir dünya savaşına neden olabilirdi (Karş., Jegorova, s. 131). Bu nedenle tarihsel bağlam içerisinde Arktika'da bölgesel kompleks düzeyine ulaşılmış ve Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte bu düzey tamamlanmıştır. Ancak bölgesel kompleks düzeyinin tamamlanma-

sı bölgede savaşın ihtimal dahilinde olmadığı anlamına gelmemektedir. Bölge halen çatışmaların çözümü için gerekli mekanizmalardan yoksundur.

Bölgesel topluluk düzeyinde ise bölge, belirli bir kimlik temelinde yükselmektedir ve kurumsallaşmış, karar verici yapısı ile bölge adına bir özne gibi davranır (Hettne ve Söderbaum, 1998, s. 7). Bölgesel bir organizasyonun meydana gelmesi ile organizasyonun üyeleri tarafından resmi olarak bölge tanımlanmaya başlar (Jegorova, 2013, s. 131). Arktika özelinden bu düzeyi incelediğimizde Arktika Konseyi'nin bu düzeyi tam olarak karşıladığını görmekteyiz. Sorunların Konsey'e üye olan A8 ülkeleri tarafından işbirliği içinde ele alınışı, yerli halkların Konsey'de söz hakkına sahip olmaları ve bölgedeki meselelerde Arktika Konseyi'nin 'yüksek seviyede yetkili forum' olarak görülmesi bu düzeyin muazzam örneğidir (s.131). Ayrıca kimlik temelinden incelediğimizde hem Kanada hem de Rusya, 'Northernness' yani 'kuzeylilik' kimliği inşa etmeye çalışmaktadır (The Arctic:Thaw With Conflict Potential, 2012, s. 2). Ancak bölgesel topluluk düzeyinde, daha organize bir kurumsallaşmış yapının olması durumunda devletler geniş ve bölgesel olan politik topluluğun yarı bağımsız parçaları haline dönüşebilirler. Bu kriterin ise Arktika devletleri açısından bugün için yerine getirildiğini söylemek mümkün değildir (Jegorova, 2013, s. 131).

Dördüncü düzeyde yani bölgesel toplum kategorisinde, bölgeki değerler bölge boyunca paylaşılır ve sosyal iletişimin sağlandığı uluslararası bir sivil toplum bölgede kendini göstermeye başlar (Hettne, 2002, ss. 35-36). Bu seviyede bölgedeki çalışmaları çözebilecek ve istikrar ile huzuru sağlayabilecek bölgesel mekanizmalar geliştirilmiştir ve ayrıca bölgesel eylemler gönüllülük ve çok boyutluluk içerir. (Jegorova, 2013, s. 131) Arktika'da bilimsel araştırma, arama-kurtarma ve çevreyi koruma amaçlı faaliyetler gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Arktika Konseyi güvenlik meseleleri haricindeki diğer alanlarda çok boyutluluk içeren bir yapıya da sahiptir. Henüz Konsey'in yapısında çatışmaları önleyecek bölgesel nitelikte mekanizmaların oluşturulduğu söylenemez. Ancak Arktika devletleri arasında işbirliğinin devam ettiğinin ve sorunların çözümünde Konsey'in sürekli olarak yetkili kılındığının belirtilmesi bölgesel toplum düzeyinin de yakın zamanda tamamlanabileceğinin işaretini vermektedir.

Beşinci ve son düzey olan bölge-devletin ya da bölgesel-kurumsallaşmış yönetimin bugün en iyi örneği Avrupa Birliği'dir. Bu düzeyde federasyon oluşumu da ihtimal dahilindedir. Bölgesel-kurumsallaşmış yönetim; bölgesel dengenin sağlanması, sosyal güvenliğin yaratılması, çatışmaların çözümü ve bölgesel çapta acil durumlarla baş çıkma noktasında güçlü bir aktör yeteneğine sahiptir (Hettne, 2002, s. 36). Arktika Bölgesi'nde bu düzeyin gelecekte gerçekleşebilmesi için potansiyel bulunmaktadır (Jegorova, 2013, s. 131.) Ancak böylesi bir dü-

zeyin oluşumu için devletler arasında güvensizliğin olmaması ve devlet yetkilerinin kısmen de olsa kurumsallaşmış yönetime devri gerekmektedir. Devletler arasında güvenlik sorunlarının çözüme kavuşturulduğu ve bölgesel bir güvenlik topluluğun oluşturulduğu durumlar, "*güç hiyerarşisinin hiç bulunmadığını ya da devletler arası anlaşmazlıkların hiç çıkmadığını*" ifade etmez (Korkmaz, 2010, s. 152). Aksine anlaşmazlıkların güç kullanmadan çözüldüğü ve askeri güç yerine temsili ve hukuki güç kullanılmaya başlandığını ifade eder (ss. 152-153). Temsili ve hukuki güce örnek olarak; Avrupa Birliği içindeki anlaşmazlıklarda, birliğin yetkili organlarının ekonomik ve hukuksal yaptırım gücüne sahip olmalarını gösterebiliriz (Karş., Korkmaz, 2010, s. 153).

Bölgelilik düzeylerine göre bugün Arktika bölgesel topluluk kategorisinde sınıflandırabilir. Dördüncü seviye olan bölgesel toplum düzeyine ise kısmen ulaşılmış ve yakın zamanda tamamlanabileceğine dair belirtiler bulunmaktadır (Jegorova, 2013, s. 133). Son düzeyin yani bölge-devletin ya da bölgesel-kurumsallaşmış yönetimin oluşması ise çok uzun bir zaman dilimini ve geniş bir yasal zemini gerektirdiğinden bu düzey için bugün tahminde bulunmak kolay değildir. Ancak bölgedeki mevcut işbirliği ile barış içinde hareket etme durumu göz önünde bulundurulduğunda ve ileride Arktika Konseyi'nde güvenlik meselelerinin görüşüldüğü diyalog ortamının yaratılması halinde ileride bu düzey içinde gerekli adımlar atılabilir.

Arktika'nın bölgeselleşmesinde önemli role sahip olan Arktika Konseyi; varlığı, amacı ve faaliyetleri ile birlikte Arktika'nın bölgelilik düzeylerine göre 3. ve 4. seviyelerde sınıflandırılabilmesine imkan vermektedir. Bununla birlikte Arktika Konseyi, hem bölgenin gelişmiş bir bölge olarak tanımlanmasına yardımcı olan yüksek seviyede bir forum özelliğine sahiptir hem de bölgedeki ana politik gündemin belirlenmesinde öncü rol oynamaktadır. Ayrıca Konsey, farklı ilgiye sahip olan ve farklı coğrafyalarda bulunan on iki gözlemci üyesi, altı yerli halk organizasyonu ve sekiz üyesi ile birlikte bugün için bölgenin bölgelilik düzeyini bir üst seviye olan 4. ve 5. seviyelere getirebilme potansiyeline sahip tek örgüttür.

4.3. Arktika Bölgeselciliğinin Geleceği Üzerine

Yukarıda mevcut durumu analiz edilen Arktika bölgeselciliğinin ileride daha entegre bir bölge olabilmesi için aşması gereken engeller ve geliştirmesi gereken ilişkiler aşağıda tartışılacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki; aşağıdaki öneriler A8 ülkelerinin böylesi entegre bir bölgeyi arzuladıkları ön kabulünden hareketle sıralanmıştır. Daha açık bir ifadeyle; bölge aktörleri bölgedeki çatışmanın faydadan ziyade tüm bölge aktörlerine zarar getireceğini bilmelerine rağmen halen çıkarların çatışması ve barışçıl yönde çözülememesi durumunda çatışmayı ihtimal haline getirebilirler veya entegre bir bölge hayali kurma peşinde olmak istemeyebilirler.

Daha öncede belirtildiği üzere çatışmaları önlemek için henüz gerekli ve yetkili bölgesel mekanizmalar geliştirilmemiştir. Buna rağmen bugün için tüm bölge aktörlerinin işbirliği ve barışın devamı yönünde olumlu yaklaşım sergiledikleri ve Arktika bölgeselciliğinin kurumsallığını daha da güçlendirmek istedikleri bilinmektedir. Nitekim son yıllarda Konsey'in sekreteryasının oluşturulması ve Artık Ekonomik Konseyi'nin kurulması bölge aktörlerinin niyetlerini yansıtmaktadır.

Vayrynen (2003, s. 29), bir bölgede çatışmalara karşı güvenlik üzerinden karşılıklı bağımlılığın olduğu ve kimliklerin güçlü bir şekilde garanti altına alındığı güvenlik topluluğundan ve bölgesel bir uyumdan bahseder. Vayrynen uyumu şöyle tanımlamaktadır: '*Uyum (concert) kavramından kasıt; dengesiz ve istikrarsız güçler dengesi sistemi ile katı bir toplu güvenlik sistemi arasında orta yol bulmaya çalışmaktır.*' (s. 29) Bu arka plandan hareketle Arktika için gelecekte bir bölgesel uyumdan bahsetmek mümkün müdür? Ya da Arktika'da da bölgesel kimliğe sahip, Avrupa Birliği'ne benzer, ulus-üstü bir yapıda ve güçlü karar mekanizması ile bölgedeki devletler arasında işbirliğinin ötesinde entegrasyonu sağlayan bir yönetim oluşturulabilir mi? Böylesi bir entegrasyon senaryosunun imkan dahilinde olabilmesi aşağıdaki gelişmelere bağlıdır.

- Bölge devletleri ortak arama ve kurtarma faaliyetleri konularında yoğunlaşmalı, işbirliği yapmalı (İlulissat Deklarasyonu'nda beyan edildiği gibi)³¹ ve tatbikatlar düzenlemelidir (Huebert vd., 2012, s. 24). Arama-kurtarma faaliyetlerinde askeri unsurların kullanılacağı göz önünde bulundurulursa; devletler arasında askeri alanda kurulan güven ve yürütülen kooperatif çalışma politik alana da sirayet edecektir (Conley vd. 2012, s. 37).
- Arktika Konseyi'nin başkanlık dönemleri iki yılda bir değişmektedir. Örneğin 2013-2015 yılları arası başkanlık dönemini Kanada yürütmektedir. Her başkanlık döneminde de bir deklarasyon yayınlanmaktadır (Bkz., Arctic Council İnternet Sitesi). Yayınlanmış tüm deklarasyonlarda da işbirliğine vurgu yapılmıştır. Hem bölge devletlerinin politik açıklamalarında hem daha sonraki deklarasyonlarda entegrasyon isteği açıkça vurgulanmalı ve devletlerin iradesi ortaya koyulmalıdır.
- Bir bölgedeki devletlerin politik eylemleri, açıklamaları ve stratejileri bölgenin geleceği açısından hayati önem taşır. Arktika devletleri, bölgeyi esas alan tüm açıklamalarında ve stratejilerinde işbirliği ile barışın zorunluluğuna önem vermişler ve bu minvalde hareket edecekleri yönünde kamuoyunda olumlu bir kanaat oluşturmuşlardır. Ancak Arktika devletlerinin bazı politik girişimleri önceden ortaya koydukları tavırlarıyla, stratejileriyle ve

³¹Bkz. İlulissat Deklarasyonu erişim için:

<http://www.cfr.org/arctic/arctic-ocean-conference-ilulissat-declaration/p30238>

açıklamalarıyla çelişmekte ya da resmi beyanatlarındaki olumlu yaklaşımlarına gölge düşürmektedir. Bu nedenle A8 ülkelerinin birbirleriyle olan ilişkileri, deklarasyonlar ve BMDHS haricinde Konsey'de alınmış somut kararlar üzerinden düzenlenmelidir. Hem BMDHS hem de deklarasyonlar bölge meselelerinin çözümünde yetersiz kalmaktadır. Bölge içi sorunlar bölgesel çözümlerle ve tüm bölge devletlerinin konsensüsü ile giderilmesi gerekmektedir. Kısacası; Arktika'da bölgeyi kapsayan bir güvenlik rejiminin oluşturulması zorunludur.³²

- Güvenlik meselelerinin Konsey'in gündemi dışında tutulması bölgesel uyumu güçleştirmektedir (Huebert vd., 2012, s. 24). Uyum; karşılıklı ve şeffaf bir şekilde güvenlik meselelerinin ele alındığı bir yapıda mümkündür. Devletlerin ikili ya da tek taraflı güvenlik önlemleri oluşturması yerine tüm bölge devletlerini kapsayan ortak bir güvenlik çevresinin oluşturulması bölgenin güvenlik topluluğuna dönüşmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca yaşadığımız çağda güvenliğin boyutları değişmiş ve güvenlik meseleleri askeri-siyasi güvenliğe ek olarak ekonomik, toplumsal, çevresel, cinsiyet ve insan güvenliği gibi yeni güvenlik sektörleri ile birlikte ele alınır olmuştur (Bkz., Sandıklı, vd., 2012, ss. 3-71). Bu nedenle Konsey'in yapısında bu hususla ilgili bir reform yapılmalı ve güçlü bir karar alma organı tesis edilmelidir.
- Arktika Konseyi üyeleri Arktika'da sürdürülebilir kalkınma ve ekonomi konularına önem vermektedir. Bunun en güzel kanıtı Arktika'da işbirliğini ve kalkınmayı güçlendirmek amacıyla Arktika Konseyi bünyesinde kurulan Arktika Ekonomik Konseyi (AEC) olarak gösterilebilir. Arktika'da devletler ve devlet olmayan aktörler arasındaki ekonomik ilişki ne kadar geliştirilirse ve devletlerin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı ne denli güçlendirilirse Kutup Çevresi'nde aktörlerin birbirleriyle çatışma ihtimali o denli azalacaktır.
- Hem ülkeler hem de yerli halklar arasında kültürel entegrasyon sağlanmalıdır. Bölgede aynı ırka mensup olan yerli halklar tek bir ülkede ikamet etmek yerine ulus-devlet inşasından sonra bu halklar birden fazla devletin topraklarında yaşamaktadır. Arktika Bölgesi geneline dağılmış olan bu yerli halkların Konsey'de de temsil edildiği düşünülürse kültürel entegrasyonda büyük rol oynayacağı gibi ayrıca bu halklar devletler arasında köprü görevi de üstlenebilirler (Karş., Huebert vd., 2012, s. 24).

³²Vişne Korkmaz *güvenlik rejimi* kavramını şöyle açıklamaktadır: '*Güvenlik rejimi; devletlerin kendi davranışlarından ve diğer devletlerin davranışlarından doğan güvenlik ikilemini yatışturmaya yönelik normları (örneğin güç kullanımının kısıtlanması, ulusal sınırlara saygı, özellikle askeri şeffaflık vb.) tanımlamak için kullanılır.*' (Korkmaz, 2010, s. 139)

- Bölge devletleri arasında ortak bir 'kuzeyli' kimliği inşa edilmelidir. Kuzeyli kimliği bölgede değerlerin yaratılması ve bölge halkları arasında aidiyet ve biz duygusunun oluşmasında itici güç olacaktır.
- Kontrolsüz sermaye hareketi karşısında devletler yeterli kapasite etkisine sahip olamadığı durumlarda küreselleşmenin olumsuz sosyal sonuçlarını en aza indirmek ve küresel piyasa güçleri karşısında kontrolü sağlamak için bölgeselcilik ulus-devletlere hareket kabiliyeti yaratabilmektedir (Best ve Christiansen, 2011, s. 432). Arktika'da da bölgeselcilik ile küresel sermayenin kontrolü az da olsa sağlanabilir ya da en azından küreselleşmenin Arktika'da yaratacağı tahribatın önlemleri alınabilir.
- Çevrenin korunması yönünde Konsey'de somut çalışmalar yapılarak sürdürülebilir kalkınma gerçekleştirilmelidir. Bölgedeki teknolojik yetersizlikler, ülkelerin ortak bilimsel araştırma faaliyetleri ile giderilerek çevrenin minimum zarar görmesi sağlanmalı ve gerekli alt yapı çalışmalarını bölge devletleri ortaklaşa bir şekilde yürütülmelidir. Çevre meselesinin Konsey'de ciddi bir şekilde ele alınışı ve somut kararlar ile eylem planlarının hazırlanması hem bölgede yaşayan halkların hem de dünyanın geri kalanının kaygılarını da giderecektir.

SONUÇ

Arktika Bölgesi'nin sınırlarının pek çok tanımı yapılmasına rağmen politik bir bölge olarak Arktika'nın sınırları Arcticstat'ın tanımıyla örtüşmektedir. Arcticstat'ın Arktika tanımı; hem bölgedeki benzer yaşam biçimlerine sahip mekanları bünyesinde bulundurması hem Arktika Konseyi'ne üye devletlerin Kuzey Kutup Noktası doğrultusunda birleştiği alanın bütünü kapsaması hem de Konsey'nin faaliyette bulunduğu alanı içermesi ile isabetli bir tayin niteliği gösterir. Ayrıca doğal verili bölgelerin bulunmadığı ve bölgelerin algılar neticesinde oluşturulduğu (Vayrynen, 2003, s. 27) düşünüldüğünde Arktika'daki aktörlerin yaklaşımları doğrultusunda bahse konu Arktika tanımı bu bölgenin tanımlanması için yeterli detaylara sahiptir.

Bölge kategorilerine göre Arktika Bölgesi kapsadığı mikro bölgeler, alt-bölgeler ve sınır ötesi bölgeler ile bir makro bölge özelliği göstermektedir. Fakat mekansal büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda coğrafi yakınlık kriterine uymamaktadır. Bu nedenle makro bir bölge olan Arktika Bölgesi diğer makro bölgelerden farklılık göstermektedir.

Arktika Bölgesi Vayrynen'in fiziksel ve fonksiyonel bölge kalıplarından her ikisine de uygunluk göstererek bir istisna teşkil etmektedir. İklimi, coğrafyası ve bölgedeki ulus devletlerin hakimiyet alanları göz önünde bulundurulduğunda Arktika fiziksel bölge özelliği göstermektedir (Jegorova, 2013, s. 130). Soğuk Savaş'ın bitişi ile birlikte Doğu Bloğu ve Batı Bloğu ülkeleri arasında bölgede gelişen işbirliğinin giderek bölgeselciliğe evrilmesi ve küreselleşmenin etkisiyle bölgede devlet dışı aktörlerin yeni roller üstlenmesi Arktika'nın fonksiyonel bir bölge olarak tanımlanmasını da zorunlu kılmaktadır (s. 130).

Politik bir bölge olarak tanımı yapılan Arktika'da bölgeselleşme sürecinin başlangıcı Kutup Çevresi'ndeki yerli halkların ilk kez birbirleriyle yerel ötesi ilişkiler geliştirdikleri zamana denk düşer. O zamandan bugüne değin Arktika'da bölgeselleşme süreci bazen yavaşlayarak bazen de hızlanarak süregelmiştir. Ulus devletlerin inşası ile birlikte bölgede devletlerin sınırlarının çizilmesi bölgeyi kapalı ve izole hale getirmiştir (s. 126). Soğuk Savaş dönemine kadar da sınırlarda çok fazla değişiklik olmamıştır (s. 126). Soğuk Savaş döneminde ise bölgenin üç kıtanın kesişiminde olması ve bölgede ABD ile Sovyetler Birliği'nin komşu olmaları, Arktika'nın nükleer bir savaşın rotasını belirleyebilecek jeopolitik önemini göstermiştir (Karş., Huebert, 2010, s. 2). Bugün buzulların erimesi ve teknolojik gelişmeler neticesinde bölgenin jeopolitik önemi daha da artmıştır.

Soğuk Savaş döneminde düşük profilli olarak devam eden çevresel işbirliği Soğuk Savaş sonrasında zamanla gelişerek Arktika bölgeselciliğine dönüşmüştür. Arktika bölgeselciliği yönünde ilk resmi dilden istek ise 1987 yılında Gorbaçov'un Murmansk konuşmasında dile getirilmiştir (Karş., Knecht, 2013, s. 171). Ardından Arktika Askeri ve Çevresel İşbirliği Programı, 1991 yılında Arktika Çevre Koruma Stratejisi ve 1996 yılında Arktika Konseyi'nin kurulması Arktika bölgeselciliğinin bölgesel bir girişim olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bölgeselcilik çalışmaları çerçevesinde analizi yapılan Arktika bölgeselciliği, siyasi bir bölgeselcilik özelliği gösterir. Arktika bölgeselciliği; dışa dönük, devletlere ek olarak çeşitli aktörlerinde katılım sağladığı, gönüllülük içeren süreçler sonucu ortaya çıkan, çok kutuplu uluslararası sistem içerisinde kendine yer bulan ve çevre, bilimsel araştırma, arama-kurtarma gibi konular üzerine kurgulanabilen yeni bölgeselciliğin özelliklerini (eski bölgeselcilikteki gibi salt ekonomi ve güvenlik temalı olmayan özellikler) yansıtmaktadır. Yeni bölgeselcilik sıklıkla ekonomik bölgeselcilik olarak anılmasına rağmen Arktika bölgeselciliği ekonomik bir bölgeselcilik değildir fakat ekonomik motivasyona sahiptir. Bölgede şu an için ekonomik entegrasyondan bahsedilmemektedir. Entegrasyon yerine bölgesel kalkınma programları oluşturulmaktadır. Ayrıca Arktika Ekonomik Konseyi'nin kurulması yakın zamanda bölgede ekonomik bütünleşme hedeflerinin dillendirilebileceği noktasında işaret vermektedir.

Arktika Konseyi'nin bünyesindeki çalışma gruplarının hazırladıkları bilimsel raporların Konsey'de dikkate alınması ve faaliyetlerin bu çerçevede yürütülmesi Konsey'in işleyişindeki bilimsel olgunluğu göstermektedir (Knecht, 2013, s. 173). Ayrıca Konsey'de yerli halk organizasyonlarının daimi katılımcı statüsüne sahip olmaları, kendi yaşam alanları ve yaşam biçimleri ile ilgili istek veya tepkilerini dile getirebilmeleri Arktika Konseyi'ni diğer tüm örgütlerden farklı bir konuma taşımaktadır. Bu durum Arktika bölgeselciliğinin yeni bölgeselcilik içerisinde *sui generis* olarak nitelendirilmesini de sağlamaktadır.

Vayrynen, bölgesel uyumların başarılı olamamasının nedenini bölgenin çok büyük ve çok parçalı olmasına veya bölgeye dışarıdan büyük güçlerin müdahalesine bağlamaktadır. (Vayrynen, 2003, s. 31) Arktika'nın da çok büyük bir bölge olduğu ve pek çok büyük gücün Arktika ile ilgilendiği düşünüldüğünde Arktika'daki uyumun gerçekleşmesinde engellerle karşılaşılabilmesi ihtimalini doğurmaktadır. Ancak Arktika Konseyi'nin bölgedeki varlığı hem çok parçalı yapının tek bir bütün hale gelmesini sağlamakta hem de bölge dışından büyük güçlerin etki etmesine engel olabilmektedir.

Arktika bölgeselciliğinin bir diğer önemli noktası da işbirliğinin yürütüldüğü alandır. Arktika Konseyi'nin çevre konuları, ortak arama-kurtarma faaliyetleri ve bilimsel araştırmalar

konusunda işbirliğini sağlaması ile Arktika bölgeselciliği diğer ekonomik veya güvenlik üzerine kurgulanmış bölgeselcilik örneklerinden farklılaşmaktadır. Bu farklılığın cazip olan tarafı ise bölge devletlerin bu konularda ortak akıl etrafında birleşmelerinin mümkün olmasıdır. Nitekim bu konular devletlerin egemenlikleri için riskler taşımamaktadır. Ayrıca böylesi spesifik alanlar devletler arasında güvenin, anlayışın yerleşmesine ve hatta gelecekte işbirliğinin diğer alanlara yayılmasına yardımcı olabilecektir.

Hettne ve Söderbaum'un kavramsallaştırdığı bölgelilik düzeylerine göre Arktika bölgeselciliği Arktika Konseyi'nin mevcudiyeti ile üçüncü düzey olan bölgesel topluluk düzeyinde değerlendirilebilir (Jegorova, 2013, s. 133). Konsey ile birlikte Arktika bölgeselciliği kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Bölgede pek çok bölgesel nitelikli örgüt olmasına rağmen Arktika Konseyi'nin Arktika bölgeselciliği ile anılmasının nedeni bölge genelinde sorunların çözümünde Konsey'e yüksek seviyeli forum görevinin yüklenilmiş olmasıdır. Ayrıca bugün için Konsey, Arktika bölgeselciliğinin kısmen ulaştığı dördüncü düzey olan bölgesel toplum seviyesine gelinebilmesini sağlayabilecek tek araç durumundadır (s. 133).

Arktika'daki bölgeselleşme sürecinin başarıya ulaştığını söyleyebilmek için de Arktika Konseyi'nin bölgesel krizleri idare edebilme yeteneğine, kendi kendine yetebilme kapasitesine ve orta derecede içe dönük olma özelliğine sahip olması gerekir (Karş., Hettne, 2008(a), s. 106) Bir bölgedeki entegrasyon sürecinde başarılı olunabilmesi için ne tamamen içe dönük ne de tamamen dışa dönük politikalar izlenmelidir. Paradoksal olsa da yeni bölgeselcilikte başarının şifresi, hem korumacı hem de dışa dönük politikaların birlikte yürütülmesinde gizlidir (Karş., Spindler, 2002, s. 3).

Bölgede sorunların barışçıl biçimde çözüme kavuşturulması isteğinin yanı sıra çözüm için güçlü mekanizmaların olmayışı çatışma ihtimalinin de düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Arktika çatışmanın ve işbirliğinin sınırında –arafta- kalmış bir bölge olarak da değerlendirilmelidir. Ancak Arktika'daki bölgeselleşme sürecinin başarılı bir şekilde devam edeceği ve zaman içinde dünyanın bölgesel bloklardan oluşacağı düşünülürse; sınırları içinde bulunan büyük devletleri, devasa hidrokarbon rezervleri, yeni deniz ulaşım yolları, maden kaynakları ve daha pek çok yeni fırsatları ile Arktika, şüphesiz ki en güçlü bloklardan biri -ve belki de en güçlüsü- olacaktır.

KAYNAKÇA

- Acharya A., "Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come?", *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 47:1, (2012), 3-15.
- Acharya A., "Regional Institutions and Securityin the Asia-Pacific: Evolution, Adaptation and Prospect for Transformation", der., Acharya-Goh, *Reassessing Security Cooperation in the Asia-Pacific*, Cambridge: MIT Press, (2007), ss. 23-25'den aktaran Korkmaz V., "Bölgesel Güvenlik Üzerine Kuramsal Tartışmalar", *Stratejik Araştırmalar*, 8(15), (2010), 135-168.
- Adapting to Change UK Policy Towards The Arctic, London: Polar Region Department, Foreign and Commonwealth Office, (2013). Erişim: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/251216/Adapting_To_Change_UK_policy_towards_the_Arctic.pdf , (Son Erişim Tarihi: 10.11.2014).
- AHDR, Stefansson Arctic Institute, Akureyri, İceland, (2004).
- AHDR: Regional Process and Global Linkages, ed. Larsen J. N. ve Fondahl G., *Responsible Organizations: Nordic Council of Ministers and nordic Council of Ministers Secretariat*, (2015)
- AMAP Assessment Report, Arctic Pollution Issues, Oslo, Norway, (1998), erişim: <http://www.amap.no/documents/doc/amap-assessment-report-arctic-pollution-issues/68>, (Son Erişim Tarihi: 01.04.2015).
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, ed. Hoiberg, D. H., Ana Yayıncılık A.Ş., Cilt 14, 15. Baskı, İstanbul, (2004).
- Antarktika Antlaşması, Secretariat of the Antarctic Treaty, (1959), erişim: http://www.ats.aq/documents/ats/treaty_original.pdf , (Son Erişim Tarihi: 05.12.2014).
- Arctic Council Official İnternet Sitesi, erişim: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/> , (Son Erişim Tarihi: 20.12.2014).
- Arktika Devletlerinin Arktika İle İlgili Stratejileri, <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies> , (Son Erişim Tarihi: 20.12.2014).

Arktika Devletlerinin Bazı Politik Açıklamaları,

<http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/407-statements> ,
(Son Erişim Tarihi: 20.12.2014).

Arcticstat İnternet Sitesi, erişim: <http://www.arcticstat.org/Map.aspx> , (Son Erişim Tarihi:
09.12.2014).

Arı T., Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği., MKM Yayıncılık, 6.
Baskı, Bursa, (2010).

Atland K., Security Implications of Climate Change in the Arctic, FFI rapport, The
Norwegian Defence Research Establishment, (2010).

Baldwin R. E., "What Caused the Resurgence of Regionalism", Swiss Journal of Economics
and Statistics, c. 131 (3), (1995), s. 453'ten aktaran Yardımcı P., Küreselleşme ve Böl-
geselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama, De-
tay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, (2012).

Başlar K., "Antarktika'da Türk Bilimsel Araştırma Üssünün Kurulması Zamanı Gelmedi mi?",
Milliyet Gazetesi, (10.03.2013).

Baylis J., "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5,
Sayı 18, (2008), 69-85.

Bayraktutan Y., Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri Bölgeselleşme ve Küreselleşme,
Nobel Kitap, 7. Baskı, Ankara, (2013).

Behr T. ve Jokela J., "Regionalism and Global Governance: The Emerging Agenda", Study
and 85 Research, Notre Europe.

[http://www.institutdelors.eu/media/regionalism_globalgovernance_t.behr-
j.jokela_ne_july2011_01.pdf?pdf=ok](http://www.institutdelors.eu/media/regionalism_globalgovernance_t.behr-j.jokela_ne_july2011_01.pdf?pdf=ok) , (Son Erişim Tarihi: 01.03.2015).

Bennett A.L., International Organizations Principle and Issues, Prentice Hall, 6. Editon, New
Jersey, USA, (1995).

Best E. ve Christiansen T., "Regionalism in International Affairs", ed. Baylis J. ve Smith S.,
Owens P., The Globalization of World Politics, Oxford University Press, Unites State,
(2011).

- Beşgöl Ö. O., "Yerelleşme, Bölgeselleşme ve Bütünleşme", ed. Balta E., Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler., İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, (2014), 525-541.)
- Birleşmiş Milletler İnternet Sitesi, (2014),
http://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm ,
 (14.11.2014).
- Blatter J., "Emerging Cross-Border Regions As A Step Towards Sustainable Development? Experiences and Considerations From Examples in Europe and North America", International Journal of Economic Development, 2/3, (2000), 402-439.
- Börzel T. A., "Comparative Regionalism: European Integration and Beyond", ed. Carlsnaes W. vd., Handbook on International Relations, London: Sage, 2. Edition, (2013), ss. 503-530'den aktaran Knecht S., "Arctic Regionalism in Theory and Practice: From Cooperation to Integration?", ed. Heininen L., 2013 Arctic Yearbook, Akueyri, İceland: Northern Research Forum, (2013), 163-183.
- Bryza M. A. vd., "Cooperation and Conflict in the Arctic: A Road Map for Estonia", International Centre For Defence Studies Report, ed., Tuohy E., (2014).
- Buzan B., "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", çev. Yavuz B., Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, (2008), 107-123.
- CAFF Report, Arctic Biodiversity Assessment Status and Trends in Arctic Biodiversity, (2009), erişim:
http://library.arcticportal.org/532/1/ABA_principles_and_guidelines_March_2009.pdf ,
 (Son Erişim Tarihi: 24.11.2014).
- Conley, H. A., Toland, T., Kraut, J. ve Osthagen, A., A New Security Architecture for the Arctic, Center for Strategic and International Studies, Washington, (2012).
- Dedeoğlu B., "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin yakın Geçmişi", der., Dedeoğlu B., Dünden Bugüne Avrupa Birliği, Boyut Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, (2003), ss. 41-65.
- Dougherty J. E. ve Pfaltzgraff R. L., Contending Theories of International Relations, 3. Baskı, Harper Collins Publishers, Inc., New York, (1990), s. 432'den aktaran Arı T., Uluslararası

sı İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği., MKM Yayıncılık, 6. Baskı, Bursa, (2010).

Encyclopedia Britannica İnternet Sitesi, erişim:

<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/452187/permafrost> , (Son Erişim Tarihi: 07.09.2014).

Ernst and Young Global Oil and Gas Center, Arctic Oil and Gas, (2013), erişim:

[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Arctic_oil_and_gas/\\$File/Arctic_oil_and_gas.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Arctic_oil_and_gas/$File/Arctic_oil_and_gas.pdf) , (Son Erişim Tarihi: 11.10.2014).

Ethier W., "The New Regionalism", The Economic Journal, Vol. 108, No. 449, 1998, 1149-1161.

Exner-Pirot H., "How Gorbachev Shaped Future Arctic 25 Years Ago", Alaska Dispatch News, (1.01.2012), erişim: <http://www.adn.com/article/how-gorbachev-shaped-future-arctic-policy-25-years-ago> , (Son Erişim Tarihi: 26.11.2014).

Fawcett L., "Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism", International Affairs, 80 (3), (2004), 429-446.

Forsberg T., "The Rise of Nordic Defence Cooperation: A Return to Regionalism", International Affairs, 89/5, (2013), 1161-1181.

Gilson J., "New Interregionalism? The EU and East Asia", Journal of European Integration, 27:3, (2005), 307-326.

Gorbaçov M., Murmansk Konuşması, çev., Sert S., Barış Basın Yayın San., Birinci Baskı, İstanbul, (1988).

Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, ed. Eren M., Görsel Yayınlar Ansiklopedik Neşriyat Ticaret ve Sanayi A.Ş., Cilt 14, (1999).

Guraziu R., "Is Regionalism a Stumbling Block or a Stepping Stone in the Process of Globalisation?", Globalisation: International Political Economy Political and International Studies, (2008).

Gümrükçü H., A(E)T/AB Türkiye Ortaklık Hukuku'nun Türkiye'ye Yansımaları ve Hizmet Sektörü, Birinci Baskı, Vizesiz Avrupa Araştırma Grubu, Antalya, (2008)

- Hasgüler M. ve Uludağ M. B., Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler Tarihçe - Organlar - Belgeler - Politikalar, Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, (2007).
- Heikkila, M. ve Laukkanen, M., The Arctic Calls Finland, Europe and the Arctic Region, Arctic Centre University of Lapland, (2013).
- Hettne B. ve Söderbaum F., "The New Regionalism Approach", Politieia, Vol. 17, No. 3, (1998).
- Hettne B. ve Söderbaum F., "Theorising the Rise of Regionness", New Political Economy, 5:3, (2000), 457-472.
- Hettne B., "Globalisation, Regionalisation and Security: The Asian Experince", The European Journal of Development Research, Vol. 11, No. 1, (2002), 28-46.
- Hettne B., "Beyond the New Regionalism", New Political Economy, 10:4, (2005), 543-571.
- Hettne B., "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", çev. Wiltse E. Ç., Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 5, Sayı 18, (2008a), 87-106.
- Hettne B., "Küresel Pazar Yeni Bölgeselciliğe Karşı", haz. Held d. ve McGrew A., çev. Güngen A.R. ve diğeleri, Küresel Dönüşümler, Phoenix Yayınevi, Ankara, (2008b), 424-431.
- Heywood A., Küresel Siyaset, çev. Uslu N. ve Özdemir H., Adres Yayınları, 1. Baskı, Ankara, (2013).
- Huebert, R., The Newly Emerging Arctic Security Environment, Canadian Defence and Foreign Affairs Institute, (2010).
- Huebert, R., Exner-Pirot, H., Lajeunesse, A. ve Gulledge, J., Climate Change and International Security: Arctic As A Bellwether, Center for Climate and Energy Solutions, Arlington, Virginia, (2012).
- Hurrel A., "Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics", Cambridge University Press, Vol. 21. No. 4, (1995), 331-358.
- Ilulissat Decleration, Council on Foreign Relation, (2008), erişim: <http://www.cfr.org/arctic/arctic-ocean-conference-ilulissat-declaration/p30238>, (Son Erişim Tarihi: 04.02.2015).

- Ingenfeld E., Just in Case Policy in the Arctic, *Arctic Institute of North America*, 63:2, (2010), 257-259.
- IPY İnternet Sitesi, <http://www.ipy.org/index.php?/ipy/about/> , (Son Erişim Tarihi: 10.03.2015).
- Jegorova N., "Regionalism and Globalisation: The Case of the Arctic", ed. Heininen L., 2013 *Arctic Yearbook*, Akueyri, İceland: Northern Research Forum, (2013), 125-132.
- Johari J. C., *International Relations and Politics, Theoretical Perspective, Starling Perspective*, New Delhi, (1985), 91-93'den aktaran Arı T., *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği.*, MKM Yayıncılık, 6. Baskı, Bursa, (2010).
- Karlık S. R., *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, Beta Basım A.Ş., 6. Baskı, İstanbul, (2007).
- Karns M.P. ve Mingst K.A., *International Organizations*, Lynne Rienner Publisher, Colorado, USA, (2004).
- Kazokoğlu C., "Sekiz Ülkenin Gözü Neden Kutup Bölgesi'nde?", *BBC Türkçe*, (20.02.2014), erişim: http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/02/140220_kutup_dairesi_enerji , (Son Erişim Tarihi: 12.12.2014).
- Kelegama S., "Open Regionalism and APEC: Rhetoric and Reality", *Economic and Political Weekly*, Vol. 35, No. 51, (2000), 4525-4533.
- Keskilato C., "International Region-Building: Development of the Arctic as an International Region", *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association* Vol. 42:2, (2007), 187-205.
- Knecht S., "Arctic Regionalism in Theory and Practice: From Cooperation to Integration?", ed. Heininen L., 2013 *Arctic Yearbook*, Akueyri, İceland: Northern Research Forum, (2013), 163-183.
- Korkmaz V., "Bölgesel Güvenlik Üzerine Kuramsal Tartışmalar", *Stratejik Araştırmalar*, 8(15), (2010), 135-168.
- Kuzey Atlantik Anlaşması, *Nato Official İnternet Sitesi*, (1949), erişim: http://www.nato.int/cps/fr/SID-10BA3FFE-07A2B68E/natolive/official_texts_17120.htm?bInSublanguage=true&selectedLocale=tr&submit=select , (Son Erişim Tarihi: 10.09.2014).

- McLuhan M. ve Powers B. R., *The Global Village: Transformations in the World Life and Media in the 21st Century*, Oxford University Press, New York, (1989).
- Merriam-Webster Dictionary, Springfield, M. A.: Meriam-Webster, (1998)'den aktaran Inuma T., "Asean and its Regional Integration from the Perspective of Regionness", No. 609, 3:20, (2014).
- Mitrany D., *A Working Peace System*, Quadrangle Books, Chicago, (1966), [s.y.]'den aktaran Hettne B., "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", çev. Wiltse E. Ç., *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, (2008a), 87-106.
- Myers S. L., "Arctic Council Adds Six Nation as Observer Status, Including China", *New York Times İnternet Sitesi*, (15 Mayıs 2013),
<http://www.nytimes.com/2013/05/16/world/europe/arctic-council-adds-six-members-including-china.html> , (Son Erişim Tarihi: 28.11.2014).
- National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternatif Worlds*, USA, (2012),
<https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf> , (Son Erişim Tarihi: 11.02.2015).
- NATO İnternet Sitesi, <http://www.nato.int/history/index.html> , (Son Erişim Tarihi: 01.11.2014).
- Ndayi Z.V., "Theorising the Rise of Regionness by Björn Hettne and Fredrik Söderbaum", *Politikon: South African Journal of Political Studies*, 33:1, (2006), 113-124.
- New Awareness of and Opportunities for UNEP to Address Climate Change in the Arctic, A Background Paper for the Arctic Side Event at the Governing Council, Global Environmental Ministerial Forum, (2013), erişim:
<http://www.unep.org/gc/gc27/Docs/se/What%20Future%20for%20the%20Arctic.pdf> ,
 (Son Erişim Tarihi:18.12.2014).
- Nordregio İnternet Sitesi, (2015), <http://www.nordregio.se/en/Maps--Graphs/09-Other/NATO-and-CSTO-in-2015/> , (Son Erişim Tarihi: 04.01.2015).
- Nordregio İnternet Sitesi, (2014(a)), <http://www.nordregio.se/en/Maps--Graphs/08-Urban-and-regional-divisions/The-Nordic-region/> , (Son Erişim Tarihi: 04.01.2015).

- Nordregio İnternet Sitesi, (2014(b)), <http://www.nordregio.se/en/Maps--Graphs/08-Urban-and-regional-divisions/International-maritime-boundaries-in-the-Arctic/> , (Son Erişim Tarihi: 04.01.2015).
- Nordregio İnternet Sitesi, (2011), <http://www.nordregio.se/en/Maps--Graphs/05-Environment-and-energy/Resources-in-the-Arctic/> , (Son Erişim Tarihi: 04.01.2015).
- Nordregio İnternet Sitesi, (2009), <http://www.nordregio.se/en/Maps--Graphs/07-Cooperation-and-eligible-areas/Regional-Cooperation-in-the-North/> , (Son Erişim Tarihi: 04.01.2015).
- Nuttall M., Encyclopedia of the Arctic, Routledge, New York, (2005).
- Nye JR J.S. ve Welch D.A., Küresel atışmayı ve İşbirliğini Anlamak, ev. Akman R., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, (2011).
- Ottawa Declaration, (1996), erişim: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/5-declarations> , (Son Erişim Tarihi: 02.08.2014).
- Pettersen T., Russian Military Experts: Nato Exercise in Norway a Provocation, Barents Observer İnternet Sitesi, (14.03.2014), erişim: <http://barentsobserver.com/en/additional-menu/russian-military-experts-nato-exercise-norway-provocation> , (Son Erişim Tarihi: 22.11.2014).
- Ravenhill J., Global Political Economy, Oxford University Press, 2. Baskı, (2008), s. 174'ten aktaran Yardımcı P., Küreselleşme ve Bölgeselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, (2012).
- Riggirozzi P., "Region, Regionness and Regionalism in Latin America", LATN Working Paper, 130, (2010).
- Robertson R., "Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu", Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, ed., King A. D., ev., Yolsal . H. ve Seğkin G., Ankara Bilim ve Sanat, (1998), s. 187'den aktaran zyurt C., Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma, Açılım Kitap, 2. Baskı, İstanbul, (2012).
- Rodrik D., Akıllı Küreselleşme, ev. Aksu B., Elif Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, (2011).
- Rosamond A. B., Perspective on Security in the Arctic Area, Danish Institute For International Studies Report, (2011).

- Sandıklı A., "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm", ed. Sandıklı A, Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, Bilgesam Yayınları, İstanbul, (2012), 3-71.
- Schiff M. W. ve Winters L. A., "Regional Integration and Development" World Bank Publications, (2003), s. 6'dan aktaran Yardımcı P., Küreselleşme ve Bölgeselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, (2012).
- Söderbaum F. ve Taylor I., "Intorduction: Understanding the Dynamics of Micro-regionalism in Southern Africa", Regionalism and Uneven Development in Southern Africa: The Case of Maputo Development Corridor, der. Söderbaum F. ve Taylor I., Ashgate Publishing Company, (2003), s. 10'dan aktaran Yardımcı P., Küreselleşme ve Bölgeselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, (2012).
- Spindler M., "New Regionalism and the Construction of Global Order", CSGR Working Paper, No. 93: 02, (2002).
- Sweden's Strategy for the Arctic Region, Government Office of Sweden, Government Office of Sweden, (2011), erişim: <http://www.government.se/content/1/c6/16/78/59/3baa039d.pdf> , (Son Erişim Tarihi: 20.10.2014).
- Şahin M, "Bütünleşme (Entegrasyon) Teorileri", ed. Şahin M. ve Şen O., Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar, Kripto Basım Yayım Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, (2014), 109-124.
- Tarakçı N., NATO Üyeliği Türkiye'nin ŞİÖ Üyeliğine Engel Mi?, Tasam İnternet Sitesi, (2013), http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/nato_uyeligi_turkiyenin_sio_uyeligine_engel_mi_e95550ec-f994-4b0b-b031-867db8453e4d.pdf , (Son Erişim Tarihi: 04.03.2015).
- The Arctic Institute İnternet Sitesi, <http://www.thearcticinstitute.org/p/maps.html> , (Son Erişim Tarihi: 04.03.2015).
- The Arctic Resource Development Risks and Responsible Management, A Joint Report From FNI and DNV, (2012), http://www.dnv.com/binaries/arctic_resource_development_tcm4-532195.pdf , (Son Erişim Tarihi: 04.03.2015).

The Arctic: Thaw with Conflict Potential, CSS Analysis in Security Policy 118 (July), ETH Zurich, (2012).

The Contribution Of Space Technologies to Arctic Policy Priorities, Polar View Report, (2012), erişim:

http://www.polarview.org/assets/uploads/publications_files/report_space_technologies_arctic_policies.pdf , (Son Erişim Tarihi: 09.10.2014).

Tisdall S., Finland Warns of New Cold War Over Failure to Grasp Situation in Russia, The Guardian İnternet Sitesi (5 November 2014), erişim:

<http://www.theguardian.com/world/2014/nov/05/finland-warns-cold-war-russia-eu> , (Son Erişim Tarihi: 02.01.2015).

Tsardanidis C., "The BSEC: From New Regionalism to Inter-regionalism?", *Agara Without Frontiers*, Vol. 10 (4), (2005), 362-391.

Tuohy E. vd., Cooperation and Conflict in the Arctic: A Road Map for Estonia, ICDS Report, (2014), erişim: <http://www.icds.ee/publications/article/cooperation-and-conflict-in-the-arctic-a-road-map-for-estonia/> , (Son Erişim Tarihi: 09.11.2014).

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, haz. Akalın Ş. H. vd., 11. Baskı, Türk Dil Kurumu, 2011.

U.S. Geological Survey İnternet Sitesi, 90 Billion Barrels of Oil and 1,670 Trillion Cubic Feet of Natural Gas Assessed in the Arctic, (2008), erişim:

<http://www.usgs.gov/newsroom/article.asp?ID=1980#.VIuYpSusXfJ> , (Son Erişim Tarihi: 09.11.2014).

Van Der Zwet A., Bachtler J. ve McMaster I., Arctic Connection - Mapping Regional Cooperation in the Arctic, European Policies Resarch Center, United Kingdom, (2014).

VanderZwaag, D. L., Donihee J. ve Faegteborg M., "Regional Cooperation in the South China Sea and the Arctic: Lessons to be Learned?", ed. Chircop A. vd., *The Regulation of the International Shipping: International and Comparative Perspectives, Essay in Honour of Edgar Gold*, Leiden: Martinus Nijhoff, (1998), s. 16'dan aktaran Knecht S., "Arctic Regionalism in Theory and Practice: From Cooperation to Integration?", ed. Heininen L., 2013 Arctic Yearbook, Akueyri, İceland: Northern Research Forum, (2013), 163-183.

- Vardaryıldız S., "Küresel Isınma Yeni Jeopolitik Savaşların Habercisi", USAK Analist, (Haziran 2012), erişim: <http://www.usakanalist.com/detail.php?id=147> , (Son Erişim Tarihi: 04.10.2014).
- Vayrynen R., "Regionalism: Old and New", *International Studies Review*, 5, (2003), 25-51.
- Vidal L.L., "Regionalism and Interregionalism in the Asem Context Current Dynamics and Theoretical Approaches", haz. Hwee Y.L. ve Vidal L.L., *Documentos CIDOB Asia* 23, Barcelona, (2008).
- WTO Database, *Regional Trade Agreements*, (2015),
http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm , (Son Erişim Tarihi: 10.07.2014).
- Yardımcı P., *Küreselleşme ve Bölgeselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama*, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, (2012).
- Yılmaz N., ve Çiftçi A., "Arktika Bölgesi'nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsünün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi", *Muğla Sıtkı Kocaman Enstitüsü Sıtkı Kocaman Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 31, Güz: 1-16, (2013).
- Young O. R., *Governing The Arctic From Cold War Theater to Mosaic of Cooperation. Global Governance*, Lynne Rienner, 11:1, (2005).

Ö Z G E Ç M İ Ş

- Adı ve Soyadı** : Selçuk DEMİRKİLİNÇ
- Doğum Tarihi ve Yeri** : 21.09.1988, Isparta
- Lisans Diploması** : Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü, Antalya, 2013
- Yüksek Lisans Diploması** : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası
İlişkiler Ana Bilim Dalı, Antalya, 2015
- Yabancı Diller** : İngilizce / Fransızca
- Çalıştığı Kurum** : Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Araştırma Görevlisi
(2014 - ...)
- E-Posta** : selcukdemirkilinc@akdeniz.edu.tr